

62225

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ İKMAL VE İAŞE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BOLÜMANTASYON MERKEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Rahmi DOĞANAY

HAZIRLAYAN

Feyzullah EZER

ELAZIĞ - 1997

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİ	1
a. Savaşın Nedenleri	1
b. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi	6

BİRİNCİ BÖLÜM

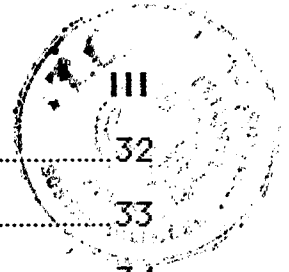
MİLLÎ MÜCADELE ÖNCESİ ANADOLU'NUN GENEL DURUMU

A. Sosyal Durum	15
B. Askeri Durum	17
a. Kara Kuvvetleri	18
b. Deniz Kuvvetleri	19
c. Hava Kuvvetleri	21
C. Ekonomik Durum	23
D. Ulaşım Durumu	25

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELENİN EKONOMİK VE ASKERİ KAYNAKLARI

A. KUVAYI MİLLÎYE DÖNEMİ	29
a. Kuvayı Milliye Döneminde İdari Faaliyet, Lojistik İkmal ve Personel Durumu	29
b. Kuvayı Milliye Döneminde Yiyecek, Giyecek, Silah ve Cephane İkmali	31
c. Sağlık Hizmetleri	32

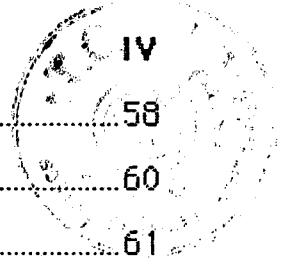

B. DÜZENLİ ORDU DÖNEMİ.....	32
a) Duyunu Umumiye İdaresi Gelirleri.....	33
b. Reji İdarisi Gelirleri.....	34
c. Tekalifi Milliye Emirleri.....	36
d. Silah Kaçırma Faaliyetleri.....	38
1. Karakol Cemiyeti.....	39
2. Felah Grubu.....	40
3. Mim Mim Grubu.....	42
4. Muavenet-i Bahriye Heyeti.....	43
e. Dış Yardımlar.....	45
1. Rus Yardımı.....	45
2. Hint Müslümanlarının Yardımı.....	47
f. Diğer Yardım ve Satın Alımlar.....	49
1. Fransa'dan Satın Alınan Malzemeler.....	49
2. İtalya'dan Satın Alınan Malzemeler.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. TEŞKİLAT.....	51
1. BATI CEPHESİNDE LOJİSTİK TEŞKİLLER, İKMAL TEŞKİLATI.....	51
a. Ekim 1921'de Milli Savunma Bakanlığı'na Bağlı Menzil Teşkillerinin Durumu.....	53
b. 18 Kasım 1921'deki Batı Cephesi Komutanlığı'nın Lojistik Destegiyle Görevli menzil Teşkilleri.....	54
c. Haziran 1992'de Menzil İşleri.....	55
2. ULAŞTIRMA YOLLARININ LOJİSTİK DESTEK YÖNÜNDEN DURUMLARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	57
a. Demiryolları.....	57

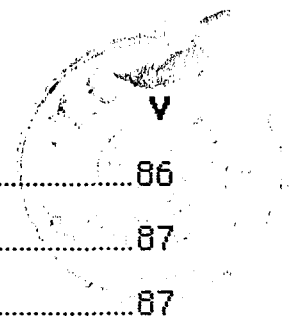

b. Karayolları.....	58
c. Su Yolları.....	60
B. LOJİSTİK.....	61
1. İkmal Kaynakları ve İkmal Usulü.....	61
2. Dış Kaynaklardan Yararlanma Suretiyle Yapılan İkmal.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKMAL MADDELERİNİN MEVCUT, İHTİYAÇ, TEDARİK, DEPOLAMA VE DAĞITIM DURUMU

A. EKİM 1921-TEMMUZ 1922 DÖNEMİNDE İKMAL DURUMU.....	67
1- Ekim 1921'de İkmal.....	67
2- Kasım 1921'de İkmal.....	69
3- Aralık 1921'de İkmal.....	71
a. Ulaştırma Hizmeti.....	73
b. Sağlık Hizmeti.....	74
c. Personel Durumu.....	74
d. Mali Durum.....	75
4- Ocak-Şubat 1922'de İkmal Durumu.....	75
5- Mart 1922'de İkmal Durumu.....	78
a. Yiyecek Durumu.....	78
b. Giyecek ve Donatım Durumu.....	78
c. Ulaştırma Araçları Durumu ve Kapasitesi.....	80
d. Sağlık Durumu.....	81
e. Mali Durum.....	81
6- Nisan 1922'de İkmal Durumu.....	82
a. Ulaştırma Hizmeti ve Bu Hizmet İçin Araç İhtiyacı.....	84
b. Sağlık Durumu.....	85
c. Mali Durum.....	86
7- Temmuz 1922'de İkmal Durumu.....	86

a. Yiyecek Durumu.....	86
b. Giyecek Durumu.....	87
c. Akaryakıt Durumu.....	87
d. Sağlık Durumu.....	88

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ BATI CEPHESİ'NİN LOJİSTİK FAALİYETLERİ İLE İLGİLİ TEŞKİLLER VE HİZMETLER

A. BATI CEPHESİ'NİN SON İKMAL DURUMU VE İKMAL İŞLERİNİN YÜRÜTÜLMESİ	89
1. Menzil Teşkilleri.....	89
2. İkmal İşleri	89
a. 1. Ordu'da İkmal İşleri	90
b. 2. Ordu'da İkmal İşleri	91
c. Kocaeli Grubu'nda İkmal İşleri	92
B. BÜYÜK TAARRUZ BAŞLANGICINDA BATI CEPHESİ'NİN DURUMU.....	93
1. Cephane Durumu.....	94
2. Ulaştırma Durumu.....	95
a. 1. Ordu'da Ulaştırma Yolları	97
b. 2. Ordu'da Ulaştırma Hizmetleri.....	97
3. Muharebe İrtibatları	98
4. İki Taraf Kuvvetlerinin Personel ve Silahlar Bakımından Kısa Bir Mukayesesi (Türk-Yunan).....	99
a. Türk Ordusu'nda.....	99
b. Yunan Ordusu'nda	100
5. Büyük Taarruz ve Takip Harekatında İki Tarafın Kayıpları.....	101
a. Türk Ordusu'nun Kayıpları	101
b. Yunan Ordusu'nun Kayıpları	101
SONUÇ	102
BİBLİYOGRAFYA	106
EKLER	111

ÖNSÖZ

İstiklâl Harbi, Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Milli Mücadele diye adlandırdığımız, Türk'ün İstiklâl mücadelesi olan bu harbin kazanılmasında, askeri, siyasi, diplomatik ve diğer unsurlar yanında, milli şuurun da çok önemli bir yeri vardır.

Milli Mücadele taşıdığı çok yönlü, derin muhtevalı hususiyetleri ile birlikte, bir bütün olarak yeniden doğuşun ifadesidir. Türkiye sınırlarını aşan dünya çapındaki tesirleri bakımından da, önce Doğu'nun bilâhare de dünyanın diğer bütün mazlum milletlerini uyandırmış, onlara millet olabilme şuurunun ve milli benliklerinin kazanılmasında örnek teşkil etmiştir.

Mondros Mütarekesi'ni imzalamış bulunan İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'nin politik baskısı ve askeri kontrolü altında kalarak, işgalcilere silahla karşı koymayı kesinlikle yasaklamıştı. İtilâf Devletleri ise mütareke şartlarını işlerine geldiği gibi yorumlayarak ülkenin birçok yerini işgal etmekteydiler. Bütün bu olumsuz koşullar altında yapılan mücadele, herhangi bir harple ölçülemeyecek özellikler taşımaktadır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar genel olarak Milli Mücadele'nin siyasi ve askeri boyutları üzerinde yoğunlaşmış, ikmal ve iâşe konusu ise yeteri kadar araştırılmamıştır. Araştırmamızda bu konuyu seçmemizin bir sebebi de budur. Çalışma yapılırken öncelikle "Büyük Taarruz Öncesi İkmal ve İâşe" konusu ile ilgili kaynaklar mümkün olduğunca taranmış ve orijinal belgelere ulaşabilmek için arşivlere girilmiştir.

Ankara Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi'nde konuyla ilgili belgeler üzerinde gerekli çalışmalar yapılmıştır. Elbette böylesine bakir sahada eksiklerimiz olacaktır. Bunların hoşgörülle karşılanmasını umarız. Bu çalışmamız bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir kaynak teşkil edebilirse, bizi mutlu kılar.

Çalışmamız, beş ana başlık altında ele alınmıştır. Giriş kısmında, Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri ve savaşın başlaması hakkında bilgi verdikten sonra, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ve Mondros Mütarekesi'ne kadar meydana gelen gelişmeleri ele almaya çalıştık.

Birinci bölümde Milli Mücadele öncesinde Anadolu'nun genel durumu hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde ise, Milli Mücadele'nin ekonomik ve askeri kaynakları ele alındı. Üçüncü bölümde, Lojistik ve idari faaliyetler, Dördüncü bölümde, Ekim 1921-Temmuz 1922 dönemlerinde ikmal durumu, Beşinci bölümde ise, Büyük Taarruz öncesi Batı Cephesi'nin lojistik faaliyetleri ile ilgili teşkiller ve hizmetler ele alındı.

Araştırmalarımız sırasında çok kişinin ilgi, alaka ve teşviklerini gördüm. Öncelikle konu tesbitinde ve şekillenmesinde teşvik ve yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Erdal AÇIKSES, Yrd. Doç. Dr. İsmail YILDIRIM ve özellikle tez danışmanlığımı yürüterek çalışmalarımda büyük destek ve yardımlarını gördüğüm Hocam, Sayın Yrd. Doç. Dr. Rahmi DOĞANAY'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Feyzullah EZER

ELAZIĞ-1997

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.a.	: Adı Geçen Arşiv
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
ATASE Arşivi	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.	: Belge
Bkz.-bkz.	: Bakınız
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dos.	: Dosya
D.T.C.F.D.	: Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
Fih.	: Fihrist
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
K.	: Kısım
K.B.	: Kültür Bakanlığı
klas.	: Klasör
No.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

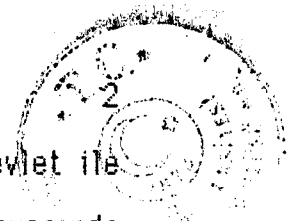
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİ

a. Savaşın Nedenleri

Günümüzdeki milletlerarası münasebetlerin yapısını ve niteliğini oluşturan gelişmelerin başlangıcı, 1914-1918 yılları arasında cereyan etmiş olan, Birinci Dünya Savaşı ve onun sonuçlarına kadar uzanmaktadır. Fakat Birinci Dünya Savaşı, kendiliğinden patlak vermiş olan bir milletlerarası buhran değildir. Bu savaş 1789-1815 arasında Avrupa'yı altüst etmiş olan ve bundan daha mühim olarak, insanın siyasal yaşayışında tesirlerini günümüze kadar sürdüren çeşitli siyasal fikir akımlarını ortaya çıkarmış bulunan, Fransız İhtilali'nden sonra kendisini gösteren gelişmelerin bir sonucu olmuştur. Yani Birinci Dünya Savaşı'nın kökleri 1815-1914 yılları arasındaki siyasal ve diplomatik gelişmelerde yatmaktadır.

1815-1914 devresi nitelikleri itibarıyla birbirinden farklı iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı, fikir akımlarının gelişme ve tesirlerini içine almakta, ikinci kısım ise, milliyetçilik dediğimiz, milli birlik hareketlerinin gerçekleşmesi sonucu, Avrupa'nın yapısında meydana gelen büyük değişimin doğurduğu yeni yapıdaki milletlerarası münasebetleri ihtiva etmektedir.

1871-1914 devresi, artık Fransız İhtilali tesirlerinin geride kaldığı ve Avrupa'da diplomatik münasebetlerin, mücadele ve çatışmaların yoğunluk kazandığı safhadır. Bu safhada, İtalyan ve Alman milli birliklerinin kurulması, özellikle birinci planda Alman İmparatorluğu'nun bir kuvvet olarak sıvrılması başlıca rolü oynamıştır. Bismark'ın

liderliğindeki Almanya 1866'da Avusturya'yı yenmiş, fakat bu devlet ile yakın münasebetler kurmaya devam etmişti. 1870-1871 savaşında Fransa'yı da ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra, 18 Ocak 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunu ilan etti ¹.

Prusya'nın sırasıyla Danimarka, Avusturya ve Fransa karşısında kazandığı askeri başarılar Alman devletlerini birliğe katılmak zorunda bırakmıştı. Alman birliğinin kurulması ve Fransa'nın Alsaca Lorraine bölgesini Almanya'ya kaptırması ve bunu içine sindirememesi sonucu Avrupa'da, bloklaşma başta olmak üzere birçok arayışı beraberinde getirmiştir.

Rusya ile İngiltere ise, Rusya'nın 1854-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra Hazar Denizi'nin kuzeyinden sarkarak Orta Asya'ya doğru genişlemesi ve birçok Türk devletini ortadan kaldırması, bununla da yetinmeyerek, Kafkaslara hakim olması, İran'a girmek için çaba hacması üzerine Rusya-İngiltere ilişkileri çıkmaza girmiş ² fakat en sonunda, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ittifakına karşı, 1904 yılında İngiliz-Fransız anlaşmasının imzalanmasından itibaren üçlü ittifak ve üçlü itilaf blokları tam bir mücadele içine girmişlerdir. Kısaca Almanya'nın 1871'den itibaren üstünlüğü ele geçirmesi ve Avusturya ile yakınlaşması Rusya'nın güneyinde güçlü bir Pan-Cermen blokunun kurulması demektir. Bu durumda endişeye kapılan Rusya 1872 Eylül'ünde Almanya, Avusturya-Macaristan ile bir araya gelerek 1. Üç İmparatorlar Liğini imzaladı. Fakat Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya Balkanlar konusunda anlaşamayınca bu ittifak bozuldu. Bunun üzerine Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorlukları

1. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, 1987, s. 3-20; Ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, Ankara, 1992, s. 159.

2. "1865'de Taşkent'in Ruslar tarafından zabtı, Buhara, Hive ve Hakanlıklarının Rus istilasına hedef tutulması, Hindistan'ın Ruslar tarafından tehdidi, Rus-İngiliz ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştu." Geniş bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara, 1990, s. 79-80.

arasında bir savunma ittifakı imzalandı. Rusya'nın yeniden başvurusu üzerine 1881 Haziran'ında üç devlet arasında II. Üç İmparatorlar Liği andlaşması imzalandı. Fakat Balkanlar mücadelesi yüzünden bu da fazla uzun sürmedi.

1882'de Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında Üçlü İttifakın imzası, diğer taraftan İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Üçlü İttifak imzalaması blokları netleştirmiş, iki blok tam bir çatışma içine girmişti. On yıl süren bu çatışma devresi, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sonuçlanacaktır. Almanya'nın denizlerde silahlanmaya başlaması, deniz üstünlüğünü başkalarına kaptırmaktan korkan İngiltere'yi donanma bakımından hızlı bir silahlanmaya yöneltti. Silahlanma yarışı neticesinde iki tarafta kendisini diğerinden üstün gördüğü için, en küçük anlaşmazlıklarda dahi sert bir tutum almışlar ve küçük meselelerden büyük buhranlar doğmuştur.

1914 yazında iki blok arasındaki münasebetler artık fazlasıyla gergin durumdadır. Bu atmosfer içinde 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahtının bir Sırp tarafından eşi ile birlikte öldürülmesi, Birinci Dünya Savaşı gibi büyük ve genel bir savaşın patlaması için yeterli olmuştur. Suikast girişiminden sonra, Avusturya-Macaristan tarafından Sırbistan'a verilen ultimatom (23 Temmuz 1914) reddedilince (28 Temmuz 1914) de harp başladı. Bunun üzerine mevcut ittifaklar ve taahhütler gereğince, İtilaf ve İttifak devletleri karşılıklı harp ilan ettiler (1 Ağustos, Almanya'nın Rusya'ya, 3 Ağustos Almanya'nın Fransa'ya, 4 Ağustos İngiltere'nin Almanya'ya). Ancak İtalya tarafsızlığını ilanla harbe girmedi. Bu münasebetle, Avrupa gazetelerinde ve onları takiben İstanbul matbuatında harbin patlak vermekte olduğuna dair yazılar neşredildi. Hatta İstanbul gazetelerinde Türkiye'nin sükuna ihtiyacı olduğu, harp ateşinden uzak kalması gerektiği belirtilmişti.

Hakikaten Avrupa harbi Türkiye için çok mevsimsiz bir zamanda patlak vermişti. Balkan Harbi'nin çöküntüleri, ekonomik ve mali düzensizliklerin olumsuz tesirleri devam ediyordu. Bütün ümitler dışardan yardım almaya ve borç temin etmeye bağlı idi. Bu bakımdan Maliye Nazırı Cavid Bey'in Fransa'dan sağladığı külliye borç, Türkiye için büyük bir nimet sayılmıştı ³. İngiltere veya başka bir devletten, bilhassa Almanya'dan borç almak suretiyle Türkiye'nin ekonomisini bir dereceye kadar kalkındırmanın mümkün olacağı sanılıyordu.

Osmanlı Devleti'nin ayakta durabilmesinin ancak kuvvetli bir ordu ile mümkün olacağı herkesçe bilinen bir gerçektir. Halbuki, Balkan Harbi'nde ordunun ne kadar zayıf olduğu meydana çıkmıştı. Bu bakımdan, "İttihat ve Terakki" hükümeti bilhassa Enver Paşa (Harbiye Nazırı) ordunun ıslahı ve kuvvetlendirilmesi işini hemen ele alarak, Liman Von Sanders başkanlığında bir Alman askeri heyetinin Türkiye'ye getirilmesini kararlaştırmışlardı. 42 kişiden ibaret bu heyet, 1913 Kasım'ında İstanbul'a gelmiş ve hemen ordunun ıslahına girişilmişti. İlk iş olarak orduda Alaylı zabıtları ve işe yaramaz paşaları emekliye sevk ederek Türk Ordusu gençleştirildi ⁴.

Harbin Türkiye'ye sirayet etmesi ihtimali gözönünde tutularak, Enver Paşa'nın askeri danışmanlarından biri olan General Von Bronsart (Schallendorf)'ın nezareti altında, Türkiye'de seferberlik hazırlıkları için celbedilecek sınıfların listeleri Şubat 1914'den itibaren hazırlanmaya başlanmıştı. 30 Temmuz'dan itibaren kısmi seferberliğe başlanmış ve Ağustos başında genel seferberlik ilan edilmişti. Harbin başlaması ile Osmanlı Hükümeti de 2 Ağustos'da tarafsızlığını ilan etti. Fakat işin iç yüzü hiç de öyle değildi. Osmanlı Devleti'nin kaderini elinde tutan birkaç

³ A.N. Kurat, a.g.e., s. 226.

⁴ A.N. Kurat, a.g.e., s. 227.

kişi, Osmanlı Devleti adına Almanya ile 2 Ağustos 1914'de gizli bir ittifak imzalamıştı ⁵.

Avrupa devletlerinin birbirleriyle savaş halinde olmaları, uzakdoğu ile ilgilerini zayıflatıyordu. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Japonya 15 Ağustos 1914'de Almanya'ya bir nota vererek Çin Denizi'ndeki donanmasını geri çekmesini ve bir ay içerisinde Kiaochow'u kendisine teslim etmesini istedi. Japonya Almanya'dan 1895'in intikamını alıyordu. Rusya'dan intikamını 1905'de almıştı. Japonya 7 Kasım'da bütün Stantung yarımadası ile Kiachow'u ele geçirerek Pasifik'teki Alman sömürgeleri olan Caroline, Marianne ve Marshall adalarını işgal etti ⁶. Bu suretle Japonya 1914 Kasım'ında savaşını bitirmiş oldu. Çin ile de bir anlaşma yaparak , bu ülkeden birçok imtiyaz elde etti. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı fırsat, Japonya'nın iştahını kamçılarmış ve Çin üzerindeki faaliyetine hız vermişti.

Avrupa'daki savaşlara bakılacak olursa, Kara Kuvvetleri bakımından ittifak devletleri savaşa daha kuvvetli bir şekilde katıldılar. Özellikle topçu bakımından ittifak devletleri çok üstün durumdaydı. Buna karşılık denizlerde İtilaf Devletleri ve hatta tek başına İngiltere bile çok üstün durumdaydı. Almanya ve Avusturya'nın iki cepheli savaş yapmaları da itilaf devletlerine bir avantaj sağlamaktaydı. Almanya planlarını buna göre hazırlayarak önce Belçika'ya girdi, Ağustos sonlarında da Fransa'ya girdi. Fakat Fransa Marne Nehri üzerinde kuvvetli bir savunma hattı kurdu. Almanlar bu hattı aşamadılar ve Doğu Cephesi'ne Ruslar'a doğru yöneldiler.

Deniz muharebelerinde ise, Alman donanması 6 gemi kaybetti. Denizlerde İngiltere'nin hakimiyeti yeniden tescil edilmiş oldu.

⁵. A.N. Kurat, a.g.e., s. 228.

⁶. F. Armaoğlu, a.g.e., s. 105.

5. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndaki yenilginin etkisi ile ordu ve donanmasını ıslah etme işlerine girişirken, bir yandan da iki bloka ayrılmış olan Avrupa'da kendisini yalnızlıktan kurtarmak için bir takım ittifak teşebbüslerinde bulunmuştu.

Osmanlı Devleti ilk ittifak teşebbüsünü İngiltere nezdinde yaptı. Maliye Nazırı Cavit Bey, 1911 Ekim'inde İngiltere Bahriye Bakanı Winston Churchill'e bir mektup yazarak, ittifak teklifinde bulundu. Churchill, Dışişleri Bakanı Grey'e danıştıktan sonra "şimdilik yeni siyasi bağlar altına giremeyiz" diyerek bu teklifi reddetti. İkinci ittifak teşebbüsü Bulgaristan'la oldu. Teklif Bulgaristan'dan geldi. Bulgarlar Makedonya üzerindeki isteklerini gerçekleştirememişler, birinci Balkan Savaşı'nda kazandığı toprakların bir kısmını kaybetmişlerdi. Osmanlı Devleti de Balkan Savaşları sonunda kaybettiği Limni, Midilli, Sakız gibi adaları Yunanistan'a bırakmamak için mücadeleye kararlı olduğundan bu teklifi kabul etti. İstanbul'da ittifak tasarısı hazırlandı, fakat bu tasarı gerçekleşemedi. Osmanlı Devleti'nin üçüncü ittifak teşebbüsü Fransa nezdinde oldu. Bahriye Nazırı Cemal Paşa 1914 Temmuz'unda Fransız donanmasının manevralarına davet edilmişti. Fransız Dışişleri Bakanlığı ile temasa geçerek, Fransa ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak gerçekleştirmek istemiş fakat Fransız hükümeti bu isteği kabul etmemişti⁷.

Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri blokuna katılmak için yaptığı teşebbüslerin sonuç vermemesi, Osmanlı Devleti'ni ister istemez Almanya'nın yanına itmiştir. İtilaf Devletleri arasında savaş öncesi ve sonrası paylaşım projeleri de hızlı bir şekilde yapılmaktaydı. Paylaşım konu olan en değerli ay ise Osmanlı toprakları idi. Taraflar bu büyük

7. Faroz Ahmed, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, İstanbul, 1986, s. 166.

parçadan mümkün olduğunca fazla pay almak istiyorlardı. İngiltere, Fransa ve Rusya bu bölgede karşılıklı çıkarları konusunda anlaştılar. İngilizler'in Fırat vadisindeki çıkarları tanımlanmış ve tespit edilmişti. Yine Rusya ve Ermenistan ile Suriye'de değerli mülklere, Fransız uyruklu ya da Fransa'ya içten bağlı geniş bir topluluğa sahip olan Fransa'nın Suriye'deki çıkarları da böyle bir karara bağlanmıştır⁸.

Osmanlı Devleti tarafsız olduğu dönemlerde, İtilaf Devletleri'ne yakınlık duymuş, fakat bu grupta Rusya'nın bulunması, İtalya'nın Trablusgarp'ı haksız yere istila etmesi, Osmanlı yöneticilerinin hem bu devletlere hem de İngiltere ve Fransa'ya karşı antipati duymalarına sebep olmuştu. Hatta Talat Bey bu konuda "Değneğin iki ucu da berbat tutulacak yeri kalmadı, neresinden tutmalı !..." demişti⁹. Ama olaylar Osmanlı Devleti'ni belki de mecburen İttifak grubu içine itmiş, bu yöneliş ise devletin sonu olmuştur.

İtalya'da savaşın başlangıcında bir müddet tarafsızlığını devam ettirmiştir. Özellikle İngiltere ve Fransa, İtalya'yı savaşa sokmak için planlar hazırlamışlardır. İtalya ise gerek İtilaf gerekse İttifak grubu ile görüşmelere başlamış, ilk olarak eski müttefiği Avusturya ve Almanya ile masaya oturmuştur. Ancak istekleri kabul edilmeyince İtilaf Devletleri ile yakın ilişkilere girmiştir¹⁰.

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, 19 Nisan 1917'de İngiltere, Fransa ve İtalya başkanları Saint Jean De Maurienn'de toplanarak savaş amaçları konusunda ve özellikle Anadolu'daki İtalyan askerleri hakkında anlaşmaya varılmasıyla neticelenmiştir. Buna göre İtalya'ya Anadolu'da

⁸. Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması (1919-1924)**, (Çev. Tefik Alanay), İstanbul, 1972, s. 62.

⁹. Galip Yırdar, **İttihat ve Terakki İçinde Dönenler**, (Hazırlayan : Samih Nazif Tansu), İstanbul, 1960, s. 271.

¹⁰. Ünsel Yavuz, **Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete**, Ankara, 1990, s. 46.

Aydın ve İzmir'in verilmesi kararlaştırılmıştı ¹¹. Yine bu anlaşma gereğince, İngiltere ve Fransa İzmir'de birer serbest liman kurabileceklerdi. Keza İtalya'da Mersin, İskenderun, Hayfa ve Akka'da serbest limana sahip olabilecekti. Ancak tüm bu vaadler sunulurken İtalya'nın önüne güç bir engel konuluyor ve "anlaşmanın uygulanması" Rus hükümetinin onayına bırakılıyordu ¹². Zaten bu anlaşmadan 2 yıl kadar önce İzmir ve çevresi İngiltere tarafından Yunanlılar'a söz verilmişti (12 Nisan 1915) ¹³. Bu önerinin amacı Yunanistan'ı İtilaf Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na sokmaktır.

1914 yılı ortalarında savaş patlak verince itilaf devletleri Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlamak için çaba harcadılar. Halbuki ittifak görüşmeleri 27 Temmuz'da İstanbul'da başlamış ve 2 Ağustos 1914'de Türk-Alman ittifakı imzalanmıştı. İtilaf Devletleri taraftarı olarak bilinen Maliye Nazırı Cavit Bey ile Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve kabinenin diğer birçok üyesi, bu gizli görüşmelerden ancak ittifak imzalandıktan sonra haberdar edilmişlerdir ¹⁴. 4 Ağustos 1914 günü Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman Osmanlı Devleti bu şekilde zararlarını kesin olarak atmak zorunda bulunmuştu.

Ağustos'un ilk haftasından itibaren gelişen olaylar, İstanbul'daki Alman heyetinin çabaları ve Almanya'nın da baskısıyla Osmanlı Devleti fiilen savaşın içerisine çekilmiştir. Bu olayların başlangıcını iki Alman savaş gemisinin Boğazlara sığınması teşkil eder. Akdeniz'de İngiliz donanmasının takibine uğrayan, Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisi, 10 Ağustos'da Çanakkale'ye sığındı. Osmanlı tarafsız devlet olarak

11. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, C. 3, K. 2, Ankara, 1991, s. 261.

12. Salahi, R. Songel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. 1, Ankara, 1987, s. 2.

13. Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir'e Çıkartması", **Belleten**, C. 32, S. 128, s. 567.

14. F. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 108.

gemilere el koyup personelini tutuklaması gerekirken bunu yapmadığı gibi, bu gemileri daha önceden Almanya'dan satın almış gibi Türk bayrağı çekildi. Yavuz ve Midilli adları verilerek Osmanlı donanmasına katıldı. Almanya ısrarla Osmanlı Devleti'nin de savaşa girerek Rusya'ya bir cephe açmasını istiyordu. Bunun sonucu olarak, Enver Paşa'nın emriyle Amiral Souchon Osmanlı donanmasıyla 29-30 Ekim 1914 gecesi Karadeniz'e çıkarak, Odessa ve Sivastopol limanlarını topa tuttu. Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya, İstanbul'daki diplomatlarını geri çekerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler.

Gerek Almanya ve gerek Osmanlı Devleti, savaşa katılırken, Rusya ve İngiliz İmparatorluğu içindeki müslümanları ayaklandırmanın bu iki devlete büyük gaileler çıkaracağını ümit etmişlerdir. Çünkü Osmanlı Padişahının Halifelik sıfatı ve bu sıfatla İslam Alemi'nin dini lideri olması dolayısıyla, Cihad-ı Mukaddes ilan edildiği takdirde, bütün müslümanlığın, hristiyanlara karşı ayaklanacağı sanılıyordu. Gerçekten Şeyhülislam 23 Kasım 1914'de Cihad-ı Mukaddes ilan ederek, Kırım, Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika müslümanlarını hristiyan milletler olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa davet etti. Fakat bundan hiçbir sonuç çıkmadı. Osmanlı askeri Irak'ta sadece İngiliz kurşunu ile değil, Müslüman Arabın kurşunu ile de çölde şehit düşecektir. Çanakkale'de kanlarını ve hayatlarını verenler müslümanlığı değil, vatanlarını savunanlar olacaktır. Hind müslümanları ise, Irak ve Mısır cephelerinde Halifenin Müslüman-Türk askerine karşı çarpışmakta tereddüt göstermeyecektir. Osmanlı Devleti'nin Almanlar'la birlikte yaptığı savaş planının esasları şöyleydi:

1. Doğu Anadolu ve Kafkasya üzerinden Rusya'ya bir darbe vurmak. Cihad-ı Mukaddes sebebiyle, bu cephede Kafkasya ve Orta Asya Türkleri'nin ayaklanmasına güvenilmişti.

2. İngiltere'nin ana imparatorluk yolunu kesmek için Süveys Kanalı'na ve Mısır'a karşı harekete geçmek. Bu cephede Trablusgarp ve Sudan müslümanlarına güvenilmekteydi.

3. Ege ve Akdeniz'de İngiliz ve Fransız donanmaları egemen olduğundan, Çanakkale'yi korumak için Trakya'da önemli bir kuvvet bırakılması¹⁵.

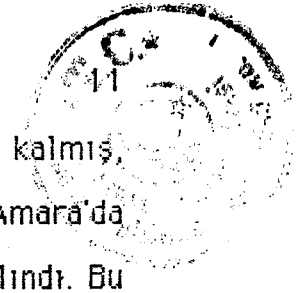
Bu Türk-Alman planına karşılık, İngiltere'de Osmanlı Devleti'ni hassas noktalarından vurmak için ilk önce güney Irak'ta ondan sonra da Çanakkale'de iki cephe açınca, Osmanlı Devleti daha savaşın başında dört cephede savaşmak zorunda kaldı. Daha sonraları cephe sayısı daha da artacaktır. Bu cepheler:

Kafkasya Cephesi: 1914'deki Türk-Rus sınırı, 1878'de "Berlin Kongresi"nde tesbit edilmişti. Türkiye'nin Rusya'ya karşı müdafaa kalesi olan Kars daha 1828'de ve 1877'de Ruslar'ın eline düşmüştü. Kars, Ardahan, Batum ve çevreleri "Berlin Kongresi" ile Ruslar'a bırakılmıştı¹⁶. Savaş başladığı zaman, Güney Kafkasya ve Kuzey İran'a girip Ruslar'ın arkasını çevirmek için, Başkomutan Vekili Enver Paşa, 20 Aralık 1914'de 150.000 kişilik bir Türk kuvvetine Sarıkamış-Umraniye istikametinde taarruz emri verdi. Bu cephede Rusya'nın da 160.000 kişilik bir kuvveti bulunuyordu. Bu taarruz 22 Aralık 1914'den 19 Ocak 1915'e kadar devam ettiyse de kış şartları, açlık ve tifüs sebebiyle Osmanlı kuvvetleri 90.000 kişilik kayıp verdi. Anılan planda gerçekleşemedi. Ruslar 1916 yılı başından itibaren taarruza geçerek Erzurum, Trabzon, Erzincan ve Muş'u ele geçirdiler.

Güney Cephesi: Bu cephe iki amaçla İngilizler tarafından açılmıştır. Birincisi; Abadan petrollerini korumak, ikincisi de kuzeyde Ruslar'la birleşerek, Türk kuvvetlerinin İran'a girip Hindistan'ı tehdit etmesini önlemektir. Güney Cephesi'ndeki Osmanlı Ordusu, Irak, Suriye,

15. F. Armaoğlu, a.g.e., s. 111.

16. A.N. Kurat, a.g.e., s. 259.

Filistin, Mısır, Hicaz, Yemen bölgelerinde savaşmak zorunda kalmış, özellikle Irak Cephesi'nde, Bağdat'ın 160 km güneyindeki Kut-el-Amara'da 18.000 kişilik İngiliz askeri Osmanlı kuvvetleri tarafından esir alındı. Bu başarılı mücadeleler kamuoyunu da bir anda ümide sevketmiş ve çeşitli başlıklarla olay basına yansımıştır.

Osmanlı kuvvetleri mütarekenin imzası sırasında Hums, Trablusgarp, Zuvara sahil limanları hariç, bütün Trablusgarp'tan başka, Fizan, Agades, Çat Gölü ve Elfaşer'in batısındaki Sudan hududuna kadar olan bütün sahrayı hakimiyetleri altında bulunduruyorlardı. Bu kuvvetlerin Türkiye ile bağlantıları ve ikmalleri, Akdeniz'de faaliyette bulunan Alman denizaltıları ve kısmen de Beyrut, Fethiye, Marmaris ve Bodrum limanlarından gelen yelkenliler ile sağlanıyordu ¹⁷.

Çanakkale Cephesi : İtilaf Devletleri Çanakkale Boğazı'ndan donanmalarıyla geçerek, Ruslar'la yakın temas kurmak, silah ve malzeme yardımı yapmak, İstanbul'u ele geçirip Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak, Rusya'dan buğday ve yiyecek yardımı almak amacıyla İngiliz ve Fransız donanması, 19 Şubat 1915'ten itibaren dış denizden, Çanakkale Boğazı'nın iki tarafındaki Türk tabyalarını bombardımana başladılar. Nihayet 18 Mart 1915'te müttefik donanması Çanakkale Boğazı'na girerek, Boğazı geçme teşebbüsünde bulundu. Aynı gün 7 müttefik gemisi Boğaz'ın sularına gömülünce, müttefikler Nisan sonlarına doğru Gelibolu yarımadasından çıkarma yaptılar.

Gelibolu yarımadasında Türk askeri istilacı kuvvetlere karşı son derece şiddetli bir mukavemet gösterdi. Müttefikler Mustafa Kemal'in komutani bulunduğu Anafartalar'da üç hafta içinde 100.000 kişi kaybettiler. Aralık ayından itibaren çekilmeye başlayan müttefikler ölü ve yaralı olarak 250.000 kişi kaybetmişlerdi. Bu muharebe aynı zamanda

¹⁷ **Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I.**, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 1992, s. 18; Ayrıca bkz. F. Armaoğlu, a.g.e., s. 112.

250.000 Türk erine de mal oldu. Fakat Boğazlar da düşmana verilmemiştir. Çanakkale ruhu Milli Mücadele ruhunun başlangıcı oldu.

Batı Cephesi : Bu cephede Osmanlı Devleti kendi sınırları dışında olmasına rağmen, Makedonya, Galiçya ve Romanya cephelerinde Ruslar'a karşı çarpışan İttifak kuvvetlerine yardım amacıyla 33.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Rusya'daki Bolşevik İhtilali ile bu cephedeki savaş Brest-Litovsk barışı ile sona erdi.

Ancak Çanakkale ve Güney cephesinde başarılı olunduğu halde, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması (30 Ekim 1918), tüm bu başarıları bir anda alıp götürmüştür. Trablusgarp yöresi yine İtalyan hakimiyetine kalmış ve tekrar buralarda hakimiyeti sağlamak için harekete geçmiştir ¹⁸. Trablusgarp'taki bu çarpışmalar dışında İtalya ile Osmanlı Devleti'nin fiili mücadelesi olmamıştır.

Öte yandan Almanya için de savaş ağır gelmeye başlamıştı. Üstelik 1917 Nisan ayında A.B.D.'de İtilaf Devletleri safında savaşa katılmış, Batı Cephesi'ne kuvvet göndermeye başlamıştı. Wilson ilkelerinin yayınlanması (8 Ocak 1918) ve Rusya'daki Bolşevik Hükümet'in bütün gizli anlaşmaları dünya kamuoyuna açıklayarak savaştan çekilmesi olayların seyrini bir anda değiştirmeye başladı. Brest-Litovsk barışı ile savaştan çekilen Rusya'dan yardım alamayan Romanya da savaştan çekildi. Zor durumda kalan Bulgaristan da savaştan çekildi.

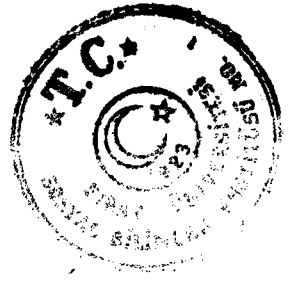
Osmanlı Devleti'nin kabul etmesinde Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi büyük rol oynadı. Filistin ve Irak Cepheleri'ndeki yenilgiler üzerine Talat Paşa kabinesi Ekim 1918'de istifa etti. İttihat ve Terakki'nin on yıllık iktidarı bu şekilde sona erdi. Mütareke şartlarını görüşmek üzere Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay), Hariciye Müsteşarı Reşad Bey ve

¹⁸. İtalyanlar Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Libya'da bir türlü istedikleri hakimiyeti gerçekleştirememişlerdir. 13 Nisan 1920 tarihli İtalyan gazeteleri buraya yönelik İtalyan politikalarını yanlış bularak eleştirmişlerdir. ATASE ARŞİVİ, Kls. 117, Dos. 201, Fih. 18.

Genelkurmay Başkanlığı'ndan Yarbay Sadullah Bey, Mondros'a giderek Amiral Calthrope ile müzakere ettiler ve 30 Ekim 1918'de "Mondros mütarekesi"ni imzaladılar. 25 maddeden oluşan, çok ağır hükümler taşıyan bu mütareke Osmanlı topraklarını itilaf devletlerinin paylaşımına açık bir hale getiriyordu.

Mondros Mütarekesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin eli kolu bağlanmıştı. Rauf Bey (Orbay)'ın belirttiği gibi "daha anlaşmanın mürekkebi kurumadan" müttefik donanması İstanbul'a gelmiş ve Müttefik Yüksek Komiseri buraya yerleşmiştir. 13 Kasım 1918'de 55 parçadan oluşan donanma, Çanakkale'yi geçip, İstanbul'a demirlediğinde azınlıkların coşkun gösterileri ile karşılanıyorlardı. Müttefik donanmasını oluşturan gemilerin 22'si İngiliz, 12'si Fransız, 17'si İtalyan, 4'ü de Yunanistan'a aitti ¹⁹. İtilaf Devletleri için artık sadece Mondros'u uygulayıp işgallere başlamak kalıyordu ki, bunda da pek gecikmiyorlardı.

¹⁹. Cemal Kutay, **Türk İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, C. 18, İstanbul, 1981, s. 10945; Ayrıca bkz., Sabahattin Selek, **Anadolu İlhitali**, , C. I, İstanbul, 1987, s. 59; Mehmet Gönübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış politikası (1919-1939)**, Ankara, 1990, s. 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ ANADOLU'NUN GENEL DURUMU

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918 tarihinde imza edilmesi ile birlikte Türk Tarihi'nde yeni bir dönem başlamıştır. Bu mütareke ile Osmanlı Devleti'nin kaderi belirlenmiş ve Anadolu'da başlayacak olan Milli Mücadele hareketi için zemin hazırlanmıştır.

Mondros Mütarekesi ile birlikte yer yer işgal olayları başlamış, Osmanlı Devleti, İşgal Devletleri'nce paylaşılmaya başlanmıştı. Bu durum ise, Birinci Dünya Harbi esnasında yapılan gizli anlaşmalar sonucu ortaya çıkmıştı ¹.

İşgal Devletleri Osmanlı Devleti'ni uygulamaya koydukları plân gereğince, siyasi alanda da haritadan silmek istiyorlardı ². Mütareke şartlarına göre Osmanlı Ordusu terhis edilmiş ve subaylar da memleketlerine dönmüşlerdi. Osmanlı Devleti kaybedilen yerlerden çekilen ordusunu, yeniden dokuz kolordu halinde Anadolu ve İstanbul'da teşkilatlandırmıştı. Mondros Mütarekesi sırasında birlik ve depolarda bulunan silah ve cephane miktarı şu şekilde idi :

Piyade Tüfeği	:	791.174 Adet
Makinalı Tüfek	:	4.488 Adet
Top	:	1.886 Adet
Piyade Cephane	:	98.887.911 Adet
Topçu Mermisi	:	1.519.918 Adet idi.

¹. Mesut Aydın, **Milli Mücadele Döneminde T.B.M.M. Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul, 1992, s. 13.

². Y.H. Bayur, "I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Hakkında Yapılan Anlaşmalar", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri**, Ankara, 1975, s. 39.

Bu silah ve cephanelerin büyük bir kısmı, İtilaf Devletleri tarafından, tüfeklerin mekanizmaları, makineli tüfeklerin kapak takımları, topların kamaları sökülerek, İstanbul ve civarındaki İtilaf Devletleri gözetimindeki depolarda toplanmaya başlanmış, bir kısmı da denize atılmıştı³.

A. Sosyal Durum

Mondros Mütarekesi sonucunda, ülkede geniş ölçüde, çöküntü baş göstermiş, İzmir'in işgali, bu durumu daha da feci bir hale sokmuştu. Politikada izleyeceği yolu kestirmek kabiliyetinden yoksun olan hükûmetin, ülkenin sürüklenmekte olduğu korkunç akıbete bir çare bulabileceği ümidi kalmamıştı.

Bunun sonucu olarak, ülkede çeşitli çabalar, akımlar ve mücadeleler baş göstermişti. Bunların ülke yararına ve ülke zararına olmak üzere iki ana istikamette genişlemekte olduğu göze çarpmakta idi.

Millî Mücadelenin temel unsurlarından birisi muhakkak ki Anadolu'daki mevcut nüfus potansiyeli idi.

Osmanlı döneminde, yönetimde söz sahibi olan Türk unsur yüzyıllar boyunca cepheden cepheye gönderilmiş, bunun için gerekli olan insan kaynağı ise, genelde Anadolu olmuştur. Bu durum XX. yüzyılın ilk başlarında meydana gelen savaşlar için de geçerli olmuş ve Anadolu'nun faal nüfusu Mayıs 1919'a gelindiğinde, uzun süren, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları yüzünden epeyce azalmıştı. Mayıs 1919 Anadolu'sunda mevcut sekiz milyon nüfusun faal olan 18-25 yaş arası büyük kayıp vermiş durumdaydı. Nüfusun yarıya yakınına yaşlılar, kadınlar ve çocuklar oluşturmaktaydı. Böyle olunca toplumdaki üretici-tüketici dengesi de,

³ Rauf Atakan, "Türk İstiklâl Harbinde İdari Faaliyetler ve Lojistik", **Askeri Tarih Bülteni**, S. 25, Ankara, 1988, s. 93.

bozuk bir hale gelmişti 4. Özellikle nüfusun yoğun olduğu bölgelerin işgal altında bulunması, belirtilen nüfusun milli mücadeleye katılamamasına sebep olmuştur.

Ayrıca Doğu Anadolu'da yaşayan nüfus da işgaller ve diğer olumsuz şartlar yüzünden daha iç bölgelere göç etmiş durumdaydı. Diğer yandan Milli Mücadele de kullanılabilir durumdaki nüfus potansiyelinin yıllar süren savaşlar yüzünden yorgun durumda olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu konuda bir diğer olumsuz durum da, daha önce de belirtildiği üzere Anadolu ve Trakya'nın değişik yerlerinde yaşayan Rum ve Ermeni azınlıkların düşmanca tavırlar içerisinde bulunmaları idi ki, sözü edilen bu azınlıkların devleti yıkmak için ellerinden gelen bütün gayretlerle örgütlenmeye başladıkları da bilinmektedir 5.

Bütün bunların yanında işgal altındaki bölgelerde yer alan Türk nüfusa, esir muamelesi yapılmakta, azınlıklar ise şımartılmaktaydı. Burada belirtilmeye çalışılan hususlar Türk Milli Mücadelesini güçleştiren unsurlar arasında yer almaktaydı.

Asayiş durumu da iyi değildi. Ekonomik durumun yarattığı zorluklar ve yoksulluk, iradesi zayıf kimseleri, büsbütün ümitsizliklere sevk ediyordu. Ordu içerisindeki moral bozukluğunun etkisiyle firar vakaları da gittikçe çoğalmış, firarilerin bir kısmı eşkiyalığa başlamışlardı. Hükümetin zabıta kuvveti bu halin giderilmesine yetmeyecek kadar zayıflamıştı. Rus ve Ermenilerin bulunduğu bölgelerde, bunların gerek çete halinde, gerek silahlandırılmış köylüler olarak, Türk halkına ve köylülerine karşı saldırıları, asayiş büsbütün sarsmıştı 6.

4. Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Ankara, 1973, s. 24.

5. Fahrettin Tızlak, "Milli Mücadelenin Sosyal, Ekonomik ve Askeri Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk Dünyası Tarih dergisi**, Aralık 1994, S. 96, s. 50.

6. Talat Yalazan, **Türkiye'de Yunan Yahşet ve Soykırım Girişimi**, C. 1, Ankara, 1994, s. 13.

İzmir'e Yunan çıkarması arifesinde ise, Batı Anadolu dağları ve dağ köyleri, birçok aşkıyaya barınak haline gelmişti. Bu durumun özellikle düşmanların işine yarayacağı sanılıyordu. Fakat vatanın istilasına karşı müdafasız kaldığını gören bu Türk çocukları, silahları ve adamlarıyla dağlardan inmişler, Kuvayi Milliye saflarına katılarak, yaptıkları akın ve baskınlarla düşmanı müşkül durumlara sokmuşlardı ⁷.

B. Askeri Durum

Milli Mücadele öncesinde, Doğu Anadolu'da mevcut bir miktar askeri birlik, bir yana bırakılacak olursa, düzenli bir ordunun varlığından söz etmek mümkün görülmemektedir. Çünkü Mondros Mütarekesi gereğince Türk ordusu silahsızlandırılmaya ve terhis edilmeye başlanmıştı. Diğer yandan, sözkonusu mütareke gereğince lağvedilen askeri birliklerin subayları ile izinli olan veya hava değişimi almış olan subayların çoğunluğu da İstanbul'da bulunmaktaydı ⁸. İmparatorluk genelinde varlığından bahsedilen terhis edilmemiş birliklerde ise, Mayıs 1919'daki asker mevcudu yaklaşık 50 bin civarında idi ⁹. Ancak Doğu Anadolu'da terhis edilmemiş durumdaki 15. Kolordu'nun asker mevcudunun da dahil olduğu bu miktar aynı zamanda, Mondros Mütarekesi hükümlerine göre Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurması uygun görülen askeri birliklerin toplam mevcudu idi. Fakat Milli Mücadele'de bunların 1/4'ünden yararlanma imkanı yoktu. Çünkü 5 tümenlik bir asker Trakya, İstanbul ve İzmir'de kalmıştı ¹⁰.

⁷ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, C. II, Ks. 1, Ankara, 1994, s. 21.

⁸ Seha L. Meray-Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması ile İlgili Belgeler)**, Ankara, 1977, s. 1-4.

⁹ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilâli**, C. 1, İstanbul, 1987, s. 21.

¹⁰ F. Tızlak, a.g.m., s. 52.

Türk kuvvetleri, Yunanlıların İzmir çıkarmasından önceki günlerde, 20 piyade tümeni ile 4 süvari alayından ve gücünü tamamen kaybetmiş, bir kısım hava ve deniz birliklerinden oluşuyordu.

a. Kara Kuvvetleri

Terhis dolayısıyla çok zayıf bir hale geldiği gibi, mütareke gereğince yapılan işgaller ve mevcut kuvvetlerin dağınıklığı da büyük ölçüde kudreti azaltıcı birer unsurdu.

Türk Ordusu, Mondros Mütarekesi hükümleriyle, hareket kabiliyetinden yoksun bir hale getirilmişti. Mütareke kadrosuna göre, beher tümenin insan mevcudu 2020, piyade tüfeği 1500, ağır makinalı tüfek 12, top adedi ise 8 olarak tespit edilmişti ¹¹. Fakat birçok tümenin er mevcudu firar, hastalık, ve sair sebeplerle bu miktarın altında idi. Kadro eksikliklerinin ikmaline İtilaf Devletleri temsilcileri muvafakat etmiyorlardı.

Yunanlılar'ın İzmir'e çıkarma yaptığı günlerde, Kara Kuvvetlerinin kuruluşu şu şekilde idi :

1. Kolordu Karargâhı	: Edirne'de,
49. Tümen	: Kırklareli, Edirne bölgesinde,
60. Tümen	: Şarköy, Malkara, Keşan bölgesinde,
25. Kolordu Karargâhı	: İstanbul'da,
10. Kafkas Tümeni	: İstanbul bölgesinde,
1. Tümen	: Kocaeli yarımadasında,
14. Kolordu Karargâhı	: Tekirdağ'da,
55. Tümen	: Tekirdağ bölgesinde,
61. Tümen	: Bandırma, Balıkesir bölgesinde,

¹¹ S.L. Meray-O. Olcay, a.g.e., s. 4; M. Gönübol - C. Sar, a.g.e., s. 1-3; S.R. Songel, a.g.e., s. 8.

17. Kolordu Karargâhı : İzmir'de,
56. Tümen : İzmir, Menemen, Manisa bölgesinde,
57. Tümen : Aydın ve Antalya bölgesinde,
20. Kolordu Karargâhı : Ankara'da,
23. Tümen : Afyon bölgesinde,
24. Tümen : Konya Ereğli'sinden Ankara bölgesine
intikal etmekte,
12. Kolordu Karargâhı : Konya'da,
11. Tümen : Niğde'de,
41. Tümen : Karaman bölgesinde,
3. Korordu Karargâhı : Sivas'ta
5. Kafkas Tümeni : Amasya'da
15. Tümen : Samsun'da
15. Kolordu Karargâhı : Erzurum'da
3. Kafkas Tümeni : Tortum'da
9. Kafkas Tümeni : Erzurum bölgesinde
11. Kafkas Tümeni : Van'da
12. Tümen : Horasan'da bulunmakta idi ¹².

b. Deniz Kuvvetleri

Bütün gemiler dört yıllık harpte çok yıpranmış durumda idiler. Erlerin terhisi dolayısıyla pek az mürettebat ile kalan gemilerde bakım da yapılamıyordu. Mütareke hükümleri gereğince enterne edilmiş bulunan bu gemilerden faydalanmak esasen mümkün değildi. İzmir çıkarmasından önceki günlerde Deniz Kuvvetleri'nin durumu şöyle idi :

¹² ATASE Arşivi, Kls. 111, Dos. 401, Fih. 17-2

1 Muharebe kruvazörü	: Yavuz Zuhaf gambotu ile birlikte İzmir'te enterne (Kızakta)
1 Muharebe gemisi	: Turgut Reis Haliç'te enterne
2 Kruvazör	: Hamidiye Haliç'te enterne, Mecidiye
2 Torpido kruvazörü	: Berki Satvet-Peyki Şevket, Haliç'te enterne
3 Muhrip	: Taşöz sınıfı, Haliç'te enterne
2 Muhrip	: Muavenet sınıfı, Haliç'te enterne
3 Torpido bot	: Akhisar sınıfı, Biri Haliç'te enterne, Draç ve Akhisar Marmara'da karakolda
1 Torbibot	: Berkiefşan, Haliç'te enterne
1 Torbibot	: Yunus, Marmara'da enterne
2 Torbibot	: Sultanhisar sınıfı, Haliç'te enterne
4 Gambot	: Preveze, ikisi Haliç'te enterne, Preveze ve Aydın Reis Karadeniz'de karakolda
3 Gambot	: Hızır Reis sınıfı, ikisi Haliç'te enterne, Hızır Reis İzmir karakolda
2 Gambot	: Malatya sınıfı, Haliç'te enterne
9 Motor gambot	: 8'i Haliç'te enterne, 1'i İzmir karakolda
1 Denizaltı gemisi	: Müstecip onbaşı Haliç'te enterne
2 Mayın gemisi	: İntibah, Nusret, İntibah Haliç'te enterne Nusret İzmir'de
3 Yat	: Galata, Ertuğrul, Söğütlü, Haliç'te enterne
3 Korvet	: Muinizafer İclâliye Necmi Şevket Haliç'te enterne
3 Yardımcı gemi	: Giresun, Raşit Paşa, Bezmiâlem, Seyrisefain İdaresi'ne devredilmiş ¹³

¹³. Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, C. II, Ks. 1, s. 27-28.

c. Hava Kuvvetleri

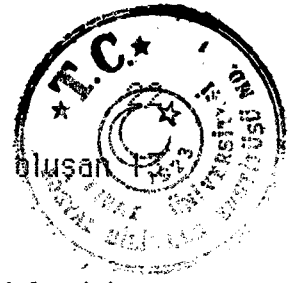
Mondros Mütarekesi'ni müteakip Filistin ve Suriye'den çekilebilen Hava birlikleri Konya'da; Irak cephesinden çekilenler Elazığ'da ve mühim miktarda uçak ve malzemeleri de İstanbul Yeşilköy'de toplanmıştı.

Birinci Dünya Harbi'nde, Harbiye Nezareti'ne bağlı "Kuvayı Havaiye Mufettiş-i Umumiliği" adı altındaki hava teşkilâtı, mütarekeden sonra kaldırıldı. Onyediyi bulan tayyare birliğini ve balon, tayyare topçusu, rasadat-ı havaiye ve mesaha kıtalarını içine alan bu mufettişliğin bünyesindeki Alman havacılar ülkelerine gitmişler ve terhisler dolayısı ile de kadrolar büyük ölçüde boşalmıştı.

1919 yılı başlarında, Harbiye Nezareti emrinde olmak üzere yeni bir "Kuvayı Havaiye Mufettişliği" kuruldu. Teşkilatın kuruluşunda İstanbul, İzmir, Konya ve Erzincan'da teşkil edilecek tayyare istasyonları bulunacaktı. Bu istasyonların tayyare ve malzemeleri de, Filistin, Irak, Kafkas cephelerinden çekilebilen, Konya ve İstanbul'da depo edilen tayyareler ve malzemeden sağlanacaktı. İstanbul'daki istasyonda eğitim, keşif ve av tayyaresi olmak üzere "45" tayyare bulunuyordu. Ancak bunların büyük bir kısmı uçamaz durumda idiler. İçlerinden dört tanesi kısa bir zamanda uçabilecek durumda idi.

İzmir'deki istasyonda, Gaziemir'de 8 tayyareli 5. Tayyare bölüğü ve Güzelıyalı'da 2-3 tayyareden ibaret bir deniz tayyare bölüğü bulunuyordu.

Konya'daki istasyonda, Filistin ve Suriye'den çekilebilen 3. ve 4. Tayyare bölükleri vardı. Bu bölüklerde 1919 yılının ilk aylarında dördü keşif ve onüçü av olmak üzere 17 tayyare bulunmakta ise de çoğu uçamaz durumda idiler. Erzincan'daki istasyonda, Elazığ'a çekilebilen 6 tayyareli 2. Bölüğün teşkiline çalışılmış ise de bölük teşekkül edilemeden lağvedildi. Bu istasyonlar dışında, Erzurum'da, Doğu Cephesi'nden çekilebilen 7. ve 8.

Tayyare Bölükleri'nin işe yaramaz durumda olan av ve keşiften oluşan tayyaresi vardı ¹⁴.

Çıkarma bölgesindeki kuvvetler; 15 Mayıs 1919 günü 17. Kolordu'nun kuruluş ve konusu şöyle idi :

17. Kolordu Karargâhı ve bağlı birlikleri İzmir'de,

56. Tümen Karargâhı ve bağlı birlikleri Balıkesir'de,

173. Piyade Alay Karargâhı Urla'da (bu alay bir taburu kolordu emrinde İzmir'de, diğer iki tabur Urla yarımadası sahilleri üzerinde gözetleme ve korunma vazifesinde),

174. Piyade Alayı İzmir'de (Kışla'da)

172. Piyade Alayı Ayvalık'ta

Kolordu ve 56. Tümen topçu birlikleri Seydiköy-Gaziemir'de ¹⁵,

57. Tümen Karargâh ve bağlı birlikleri Aydın'da,

135. Piyade Alayı Söke bölgesinde,

175. Piyade Alayı Aydın bölgesinde,

176. Piyade Alayı Antalya'da,

57. Tümen Topçu Alayı Denizli'de,

Tayyare bölükleri;

5. Tayyare Bölüğü Seydiköy Hava Alanı'nda,

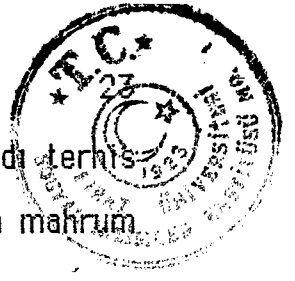
Bir Deniz Tayyare Bölüğü Güzelyalı'da idi ¹⁶.

Batı Anadolu'da Yunan ve İtalyan çıkarma bölgelerinde bulunan bu tümenler Birinci Dünya Harbi sırasında bir kısım depo kıtaları ile sahil muhafaza taburlarından teşkil edilmişlerdi. Bu tümenlerin subay ve erlerinin çoğu cephelerde yıpranmış ve yaralanmış kişilerdi.

¹⁴ Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, C. II, Ks. 1, s. 29.

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C. I, M.E.B. Basımevi, İstanbul, 1982, s. 8.

¹⁶ ATASE Arşivi, Kıs. 111, Dos. 401, Fih. 17.

Zaten mütarekeye dahil olur olmaz, kıtaatın muharip efradı tennîs olunmuş, silah ve cephanesi elinden alınmış, kıymeti harbiyeden mahrum bir takım kadrolar haline getirilmişti ¹⁷.

Diğer taraftan, cepheleden sökülüp, düşmanın eline geçmekten kurtarılarak Elazığ, Erzincan ve Konya'da toplanan uçaklar da kullanılamaz durumdaydılar.

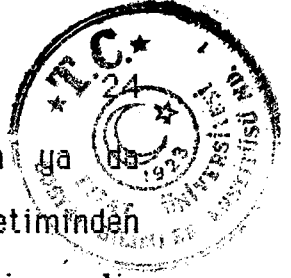
C. Ekonomik Durum

Osmanlı döneminde sanayi sektörünün genel olarak, Ege ve Marmara bölgelerinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Ancak bu bölgelerdeki sanayi faaliyetlerini yürütenlerin çoğunluğunu azınlıklar oluşturmaktaydı. Anadolu'nun diğer önemli şehirlerinde de sanayi faaliyetleri yürütölmekteydi. Fakat bunlar Ege ve Marmara bölgesindeki kadar önemli derecede değildi ve genellikle deri, un ve iplik fabrikalarından oluşuyordu. 1919 Mayıs'ında Anadolu'daki ekonomik durumu yani sanayi sektörünün durumunu rakamsal olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür. O dönemde, 10 işçiden fazla elaman çalıştıran 300 civarındaki tesisin 170'e yakını İstanbul ve çevresinde, 60 kadarı İzmir ve çevresinde, geri kalanı ise, Bursa ve çevresinde bulunmakta idi ¹⁸.

Birbirini izleyen savaşlar ve kaybedilen topraklar, bozulan sosyo ekonomik yapı sonucu, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ekonomik yaşam gerilemiş, tarihsel süreç içinde osmanlı ekonomisi ayrıcalıklar ve dış borçlanma sonucu, Avrupa devletlerinin denetimi altına girmiş, ayrıcalıklar gümrüklerde korunma önlemleri alınmasını engellerken, dış borçlanma, ekonominin bir çıkmaza yönelmesine yol açmıştır.

¹⁷. Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., s. 9.

¹⁸. F. Tızlak, a.g.m., s. 52.

Az gelişmiş, güçsüz Osmanlı sanayi ya azınlıkların ya da yabancıların denetimindedir. Ticari etkinlikler devletin denetiminden çıkmış, dış satım düşmüş, dış borçlanma sonucu devletin gelir kaynaklarına yabancılarca el konulmuş, her türlü ulaşım yabancıların denetimi altına girmiştir. Ulusal sanayi yaratma çabaları ise şartların elvermemesi nedeni ile olumlu sonuç vermemiş, devletin çökmesi siyasal, ekonomik ve sosyal etkenlerin zorunlu kıldığı bir yazgı haline gelmiştir¹⁹.

Ülke ekonomisinin temeli olan tarım, yıkım noktasındaydı. Tarımsal araçların ve uygulanan üretim yöntemlerinin ilkelliği, toprağın verim gücü, toprağa sahiplilik oranı ve özellikle iklim koşulları tarımsal üretimi etkilemektedir. Tarımsal girdiler, Anadolu'da hemen hemen yok denecek kadar azdır. Geçimlik üretim yapılması nedeniyle, verimliliği yüksek topraklar ekilmekte, toprağın nadasa bırakılması üretimi düşürmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda üretici nüfusun ve tarımsal hayvanların ordu emrine alınması, buna asker kaçaklarının eklenmesi sonucu tarımsal işgücü açığı doğmuş, üretim düşmüş, aşırı vergiler ve kamulaştırmalar nedeniyle üreticilerin çoğu toprağından, tarımsal hayvanlarından, tohumluktan yoksun kalmış, ülke ekonomisinin temeli olan tarım, yıkım noktasına gelmiştir. Öyle ki, 1922 yılında tarımsal ürün rekoltesi, 1913 yılının yarısından aza düşmüştür. Esas itibarıyla, sadece ordunun gereksinimleri için çalışan işletmeler üretimde bulunabilmektedir. Tarımsal üretim değerinin yüksek olduğu, ihracata yönelik üretimin yapıldığı Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin işgal altında bulunduğu düşünülürse, Milli Mücadele'yi yöneten kadronun ekonomik açıdan ne kadar güç durumda olduğu daha iyi anlaşılır²⁰.

¹⁹ Ahmet Emin Yaman, "Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Atatürk Yolu**, Yıl 6, S. 12, Ankara, 1993, s. 417.

²⁰ A. Emin Yaman, **a.g.m**, s. 420-421. Ayrıca bkz. A. Müdderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 70, 72, 98-100.

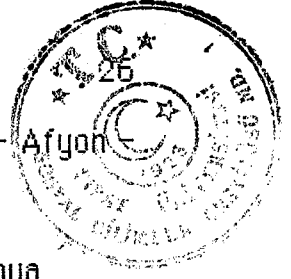
Çiftçinin ekonomik yaşamı, büyük ölçüde eşrafın elindedir, serbestçe işleyebileceği, ürününü yalnız kendisinin alabileceği yeterli toprağı bulunmamakta, çoğunluğu kiracı veya yarıcı olarak üretime katılmaktadır. Toprak sorununun yanında, ulaşım güçlüğü nedeni ile ürününü değerlendirememektedir. İyi ürün aldığı yıllarda, bunu bol miktarda ve ucuz fiatla satmakta, kıtlık yılında satacak bir şeyi bulunmadığından borçlanmaktadır.

Milli mücadele boyunca tarımsal ürün alıcısı olarak karşımıza Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetlerinden başka bir güç çıkmamakta, tarımsal ürün fiyatları bölgelere göre hükümetçe tespit edilmektedir. Ulaşım giderleri, kimi zaman üretim giderlerinin iki katına yaklaşmakta, tespit edilen fiyatlar bazı bölgelerdeki üretimin korunması amacıyla kaynaklanmaktadır. Esas itibari ile, ordunun gereksinimi için çalışan işletmeler üretiminde bulunur. Yaşlılar, kadınlar ve çocuklar çalışmakta ise de boş toprakların oranı en az yüzde elliye bulmaktadır. Tarımsal üretim de yarı yarıya düşmüştür. Savaş nedeni ile üretimde görülen işgücü açığı getirilen yükümlülüklerle kapatılmaya çalışılmıştır. Tarım yükümlülüğüne tabi tutulanların, askerlik yükümlülükleri ertelenmiş, cezaevlerinde bulunan tutukluların işgücünden aşamalı olarak yararlanma yolu izlenmiştir²¹.

D. Ulaşım Durumu

Batı Anadolu harekât alanı yol bakımından diğer bölgelere göre daha üstün bir duruma sahiptir. Yol şebekesi, büyük kuvvetlerin Anadolu derinliğine doğru harekât ve faaliyet icra etmelerine elverişliydi. Kırılganlardan itibaren Orta Anadolu bölgesine uzanan belli stratejik istikametlerden;

²¹ Türk İstiklâl Harbi, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, C. IV, Ankara, 1966, s. 259.

1. İzmir (veya Kuşadası)-Aydın - Nazilli - Sarayköy - Dinar - Afyonkarahisar.

2. İzmir-Manisa-Salihli-Uşak-Afyonkarahisar ve Uşak-Kütahya,

3. Ayvalık (Dikili) - Balıkesir - Bursa - Eskişehir istikametlerinden geçen yollar iyi yollardı. Bunlardan bilhassa iki ve üçüncü maddelerde belirtilen yollar, Anadolu'nun doğu sınırına kadar uzandıklarından, ana stratejik istikametleri belirtilen bir değer taşıyordu.

İzmir - Afyonkarahisar - Konya istikameti, ayrıca sahip bulunduğu demiryolu ile daha da önem kazanmaktaydı. Bölgeyi kuzeyden güneye doğru kateden ve doğuya uzanan giriş istikametlerini birbirine bağlayan diğer önemli yollar da vardı. Bunlardan, birinci derecede rol oynayacak olanlar;

1. İzmir - Bergama - Ayvalık - Edremit - Çanakkale,

2. İzmir - Manisa - Balıkesir - Bandırma (Bu istikamette bir de demiryolu uzandığından değeri artıyordu).

3. Denizli - Uşak - Kütahya yolları idi.

Yan yollar kuvvet kaydırmalara imkan veriyordu. Bu arada Orta Anadolu'yu sınırlayan dağların doğusunda Afyonkarahisar - Eskişehir yolu ve demiryolu, elinde bulunacak taraf için önemli bir stratejik manevra yolu idi.

Aydın - Manisa - Balıkesir - Bandırma çizgisi doğusundaki yan yolların, dağlık ve ormanlık bir bölgeden geçmesi ve çoklarının adi yol ve patika oluşu, harekât kabiliyetini azaltmakta idi. Bu yüzden ayrı ayrı istikametlerde harekât yapacak kuvvetlerin, geniş ölçüde kaydırılmalarına imkan vermeyeceğinden, Türk Ordusu için savunma gücünü artıran bir değer taşıyordu ²².

Ulaştırma sektörü açısından da Milli Mücadele öncesinde Anadolu'da hiç te iç açıcı bir durumun olmadığı görülmektedir. Nitekim Misak-ı Milli sınırları içerisinde kalan 9711 kilometrelik yolun, yarısına yakını ıslaha

²². Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, C. II, Ks. 1, s. 23-24.

muhtaç durumda, geri kalanı ise harap idi. Kara ulaşımı açısından mevcut karayollarında ulaşımı sağlayacak yeterli sayıda otomobil yoktu. Ordusu'nun elinde 100'den biraz fazla olan otomobil sayısı, Anadolu'yu yağmalamakta olan dış destekli Yunan Ordusu'nda ise 5900 idi ²³.

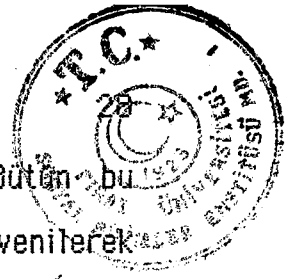
Aynı zamanda Anadolu'da Osmanlı Devleti'nden kalan yaklaşık 4112 kilometrelik, bir demiryolu ağı mevcuttu ²⁴. Ancak bunlardan büyük bir kısmı işgal altındaki bölgelerde bulunmakta idi. Bu bakımdan kara ulaşımında söz konusu olan olumsuz şartlar, demiryolu ulaşımında da kendisini hissettiriyordu. Çünkü işgal alanları dışında kalan ve Milli Mücadele boyunca kullanılacak olan Konya-Afyon ve Ankara-Eskişehir hatlarında lokomotif sayısı da 100 civarında idi. Bunları işletecek yeterli derecede personel bulunmamaktaydı.

Burada önemli bir husus da demiryollarının ülke ihtiyaçlarından çok yabancıların ekonomik çıkarlarına ve siyasi amaçlarına uygun olarak yapıldıkları için, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Milli Mücadele'de de ülke bunun acısını çekmiştir.

Milli Mücadele öncesi Anadolu'da kara ve demiryolları açısından çizilen bu olumsuz tablo deniz ulaşımı içinde geçerliydi ve işgalci devletler deniz ulaşımında da daha avantajlı durumda idiler. Şimdiye kadar yukarıda belirtilmeye çalışılan hususlardan sonra karşımıza çıkan tablo, Anadolu'da yabancı işgaline karşı bir mücadelenin başlatılması büyük zorluklar gerektirmektedir. Ancak Anadolu Türk'ü belirtilmeye çalışılan bütün olumsuz şartları ve karşısındaki güçlü işgalcileri önemsememiş, milli direniş hareketini başlatarak başarıyla sonuçlandırmıştır.

²³ F. Tızlak, a.g.m., s. 54.

²⁴ İsmail Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryollarımızdaki Gelişmeler (1923-1950)**, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 37.

İşte bu noktada önemli bir soru akla gelmektedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Milli Mücadele hangi kaynaklara güvenilerek başlatılmış ve yine hangi kaynaklara dayandırılarak başarıya ulaştırılmıştır. Bu sorulara cevap verebilmek için meselenin iki aşamada ele alınmasında fayda vardır. Bunun ilk önce Kuvayı Milliye hareketinin daha sonra da T.B.M.M. açıldıktan sonraki dönemde gerçekleştirilen mücadelenin dayandırıldığı kaynaklar üzerinde durmak gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELENİN EKONOMİK VE ASKERİ KAYNAKLARI

A. KUVAYI MİLLİYE DÖNEMİ

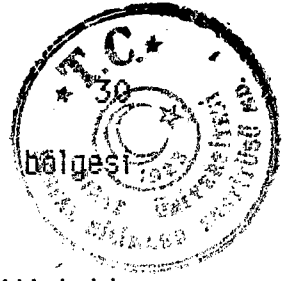
a. Kuvayı Milliye Döneminde İdari Faaliyet, Lojistik İkmal ve Personel Durumu

Bu destek önceleri halka dayanan bir özellik taşır. Çünkü ortada yenilgiye uğramış, ordusu kağıt üzerinde kadro haline getirilmiş ve Millî Mücadele'ye taraftar olmayan çok zayıf bir İstanbul Hükûmeti bulunmaktaydı.

Düzenli ordu gibi silah, cephane, personel ve diğer her çeşit ikmal kaynağı olmayan Kuvayı Milliye ikmalinin, akıcı bir şekilde ve bir plana göre yürütülmesi mümkün değildi.

Türk İstiklâl Harbi'nde, Birinci Dünya Harbi içinde 1916 yılında Osmanlı ordusunda kullanılmış ve iki kitap halinde çıkan bir talimname olan "Seferiye Nizamnamesi" kullanılmıştır. Bu nizamnamenin birinci kitabı harekât, ikinci kitabı da (geri hizmeti) idari faaliyetler ve lojistik hizmetlerini kapsamaktaydı.

Bu nizamnameye göre harekât alanı, cepheden memleket içine doğru uzanan araziye kamsamakta, muharebe ve menzil bölgesi diye iki kısma ayrılmaktaydı. Nizamnamede her türlü lojistik işletme tesisleri ve birliklerin görevleri anlatılmaktaydı. Bu görev, ordunun muharebe gücünü kesintisiz korumak, bu görevi yapabilmek için menzil hatları üzerinde tesisler kurmak, her türlü ikmalî bu hatlar üzerinde yürütmektir. Askeri

harekât sırasında ordu komutanı, muharebe bölgesiyle menzil bölgesi arasında hatt-ı fasıl (ayırma hattı) olarak bir hat tespit ederdi ¹.

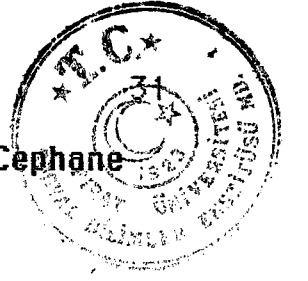
Ordu komutanı, ayrıca bu hareket alanı için, bir menzil müfettişi, bir de demiryolu müfettişi tayin ederdi. Menzil Müfettişi ordu kurmay başkanına bağlıydı. Ayrıca her seyyar ordu için bir levazım başkanı atanır, bu başkan yiyecek, giyecek, para ve muhasebe işlerinden sorumlu olurdu. Kolordular için, demiryolu istasyonu ve buna benzer önemli yerler, menzil başlangıcı olarak seçilir ve orduya yapılan her çeşit göndermeler, hareket alanından pek uzak olmazdı.

Başkomutanlık karargâhında bulunan menzil müfettişi bütün diğer müfettişlerin amiri durumundaydı. Ordu Menzil Müfettişliği, bölgenin önemine göre, menzil bölge müfettişliği, menzil hat komutanlığı ve menzil nokta komutanlıklarından kurulur, bu kuruluş, yurt içinden ordulara kadar uzanırdı. Harekattan önce erlere harp paketleri ve demirbaş yiyecek verilir, bunun miktarı sınıflara göre ayarlanırdı. Örneğin, bir veya iki günlük olarak dağıtılırdı. Menzil hatları üzerinde hafif ve ağır erzak ve cephane kolları bulunur, bunlar cepheye çeşitli ikmal maddeleri taşırlardı ².

Bu araçlar miri ve müteahhitlere ait araçlar idi. Cephaneyi her komutan akıllıca tasarruf eder ve ikmalin aksatılmadan yapılmasını takip ederdi. Menzil müfettişliği görevi 10 Ocak 1921'de kurulan ve Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanan Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü'nce yürütülmüştür.

¹ Rauf Atakan "Türk İstiklâl Harbi, Büyük Taarruz ve Takip Harekatında, İdari Faaliyetler ve Lojistik", **Büyük Taarruz**, 70. Yıl Armağanı, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 1992, s. 211.

² Suat İlhan, "Harp Yönetimi ve Atatürk", **Türk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi**, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi : 5, Ankara, 1992, s. 23.

b. Kuvayı Milliye Döneminde Yiyecek, Giyecek, Silah ve Cephane İkmali

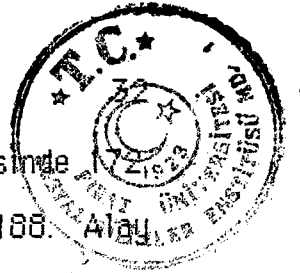
Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte, istila hareketlerine karşı koymaya çalışan Kuvayı Milliye birliklerinin mevcutları fazla olmadığından, işçileri, il, ilçe ve köy halkı tarafından sağlanıyordu. 1919 sonlarına doğru mevcutları çoğalmaya başlayınca, mahalli işe imkanı kalmadığından, Kuvayı Milliye birlikleri bölgedeki tümenlerin işe kuvvesine alınarak beslenmeleri temin edildi. Aydın muharebesinden sonra 57. Tümen bölgesini teşkil eden Sincan, Ilıca, Bucak merkezlerinde kurulan milli heyetlerin sayıları arttıkça, cepheye çok miktarda personel gelmeye başladı. Şüphesiz bunların işçileri büyük problem teşkil etmekteydi.

Bir taraftan beslenme konusu diğer taraftan parasızlık 57. Tümen Komutanı'nı zor duruma düşürmüştü. Sorumluluğu üzerine alan Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Düyunu Umumiye İdaresi'nin protesto ve şikayetlerine rağmen bu kuruma devredilmiş olan aşar mallarını levazım makbuzu karşılığı ambarlardan aldırarak, yiyecek ve yem ihtiyacını karşılamıştı. Diğer sebze ve et gibi maddeler de heyet-i merkeziyeler tarafından piyasadan satın alınıyordu ³. Hatta daha sonraları işe sıkıntısı artarak devam edince 15 Ocak 1922 tarihinde dönemin bakanlar kurulu işe, zahire satın alınması ve bunların emniyetli bir şekilde depolanması için kararname çıkarmıştır ⁴.

Kuvayı Milliye erleri kendi giyecekleri elbise çamaşır ve ayakkabılarını gelirken evlerinden getiriyorlardı. Silah ve cephane ikmali ise; yurt içi depolarından, askeri birlik depolarından, askerlik şube ve daire depolarından, jandarma birlikleri depolarıyla, kendilerinin getirdikleri

³. ATASE Arşivi, Kts. 321, Dos. 8, Fih. 108.

⁴ 15 Ocak 1922 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Karar No : 04-44/9-13-14.

başlıca ikmal kaynağını teşkil etmekteydi. Ayrıca Ayvalık bölgesinde Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya), Soma bölgesinde, 188. Alay Komutanı Albay Akif, Akhisar bölgesinde Binbaşı Derviş, Salihli bölgesinde önceleri 14. Kolordu ve Alaşehir'den, sonraları 23. Tümençe Afyon'dan ikmal edilmekteydi. Antalya'nın Bademağacı Köyü'ndeki çok miktardaki piyade ve topçu cephaneleri 57. Tümen Komutanı'nın girişimleriyle halktan toplanan 200 öküz arabasıyla, Burdur'a taşınarak bu dönem ve daha sonraki dönemlerde faydalanılmıştır⁵.

c. Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetleri konusunda da bazı tedbirler alınmıştı. Kuvayı Milliye ve askeri birliklerde yaralananların tedavileri, Kızılay'ın (Hilali Ahmer) kurmuş olduğu küçük üniteler, birlik revirleri, askeri hastaneler ve memleket hastaneleri tarafından yürütülmekteydi.

Yaralıların tahliyesi için henüz cephede bir sıhhiye teşkilatı yoktu, yaralanan personel, kendi gayretleri ve arkadaşlarının yardımıyla en yakın revir veya hastaneye götürülüyordu.

B. DÜZENLİ ORDU DÖNEMİ

Bilindiği üzere T.B.M.M.'nin açılması ile Milli Mücadele'nin seyri değişmiştir. Çünkü meclisin çalışmaya başlaması ve bir süre sonra düzenli bir ordunun kurulması ile Milli Mücadele daha geniş çaplı ve kesin amaçlara yönelik olarak meclis tarafından yönetilip sonuçlandırılmıştır. Ancak T.B.M.M.'nin açılmasından sonra da, daha önceden görülen kaynak sıkıntısı kendisini çok daha yoğun bir şekilde hissettirmiştir. Öyle ki, mevcut

⁵ Rauf Atakan, "Türk İstiklâl Harbinde İdari Faaliyetler ve Lojistik", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 25, Ankara, 1988, s. 97.

sıkıntılara bu dönemde bir de, oluşturulmaya çalışılan mücadele fikrine ve organizasyona karşı muhalefet ortaya çıkmıştır. Bu arada sözkonusu isyanları teşvik edenlerin T.B.M.M. hükûmetine karşı halk arasında olumsuz yönde propogandaya da giriştikleri bilinmektedir. Bu propogandanın başlıca malzemelerinden en önemlisi, yıllarca vergi vermekten bıkmış olan halktan T.B.M.M. yönetiminin ağnam vergisini daha fazla bir şekilde alacağı yönündeki söylenti idi. İşte bu sebeple, doğabilecek olumsuz durumları önlemek amacıyla meclisin çıkarmış olduğu ilk kanunun mali nitelikte ve ağnam vergisinin daha önceden olduğu gibi aynı oranda alınacağı hakkında bir kanun olduğu görülmektedir ki, sözkonusu kanun meclisin toplanmasından bir gün sonra çıkartılmıştır. Aynı şekilde duyulan ekonomik sıkıntının bir gereği olarak meclisin toplandığı tarihten itibaren bir yıl içerisinde çıkarılmış olan toplam 109 kanundan yarısının mali nitelikte olduğu görülmektedir ⁶. Dolayısıyla meclis almış olduğu kararlar ile mevcut mali sıkıntıları halletmeye çalışmıştır. Meclisin bu konuda faydalandığı kaynakları sırasıyla şöyle belirtebiliriz :

a) Dugunu Umumiye İdaresi Gelirleri

Milli Mücadele'de istifade edilen ekonomik kaynaklardan birisi de Dugunu Umumiye gelirleri idi. O yıllarda Anadolu'nun vergi gelirlerinden yarına yakınına toplamakta olan bu idareye, T.B.M.M. Hükûmeti dokunmamış ve sözkonusu idareye masraflarını karşılamak ve barış döneminde problemlerin halledilmesi şartıyla aynı gelirleri T.B.M.M. adına toplaması yetkisini vermiştir. Bu konuda devrin maliye nazırının adı geçen idarenin

⁶ F. Tızlak "Milli Mücadele'nin Sosyal, Ekonomik ve Askeri Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Aralık 1994, S. 96, s. 55, s. 50.

Ankara mümessiline, "Biz harp halindeyiz vergileri toplayıp bize verin, ancak masraflarınızı alın. Sulh olunca anlaşırız" dediği bilinmektedir⁷.

Böyle bir teklif ve anlaşma Dugunu Umumiye idaresinin de işine gelmiştir. Çünkü yeni hükümet bu idareyi feshedebilirdi. Feshedilip gelirleri tamamen kaybetmektense, geçici bir süre sonra tekrar aynı gelirleri tahsil etmek adı geçen idare için daha cazip görünmüştür.

b. Reji İdarisi Gelirleri

T.B.M.M. Hükümeti'nin Milli Mücadele'yi finanse edebilmek için kaynak bulma yolunda başvurduğu bir diğer yolda, XIX. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren Anadolu'yu sömüren kuruluşlardan bir olan Reji İdaresi'nin gelirlerine el koymak olmuştur. Böylece söz konusu idareye giden gelirlerin T.B.M.M. hükümeti'ne aktarılması temin edilmiş oluyordu.

Ancak, yukarıda belirtilen her iki yolla sağlanan gelirler ile uzun süreli bir mücadeleyi finanse edebilmek mümkün değildi. Bu açıdan müracaat edilen bir diğer uygulamada 26 Temmuz 1920 tarihinde ithalattan alınan gümrük vergilerinin artırılmasıdır. Bu konuda çıkartılan kanunla mevcut vergilerde artış sağlanmıştır⁸.

215 sayılı kanuna göre sigara kağıdı defteri, kibrit ve kav kutularına bandrol yapıştırılmak suretiyle ödenen tüketim vergisini ödemeyenlerden kibrit ve kav kutuları için kutu başına 5 kuruş, sigara kağıdı defteri başına on kuruş ceza alınacaktır. Şeker, çay, kahve ve petrolden alınan tüketim vergisinin miktarının artırılması ve vergi kapsamının genişletilmesi.

15 Nisan 1921 tarih ve 217 sayılı kanunla şeker, çay, kahve ve petrolden alınan tüketim vergisi miktarları artırılmakta, pirinç ve bilimum

⁷ Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C. I, İstanbul, 1987, s. 136.. Ayrıca bkz. F. Tızlak, *a.g.m.*, s. 55.

⁸ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Ankara, 1973, s. 248.

baharat, margarin yağları, mumu, adi sabun ve boş çuvallar istihkak resmine tabi tutulmaktadır. Vergi miktarları beher kiloda beş kuruş ile kırk kuruş arasında değişmektedir.

Bu maddelerin ithalinde istihlak resmi ithalat rûsumu ile birlikte gümrüklerce tahsil olunacaktır. Kanun ayrıca ellerinde stok sigara kağıdı bulunan imalatçı, tüccar ve bayileri bildirimde bulunma ve bildirim farklarını ödemekle yükümlü tutmuştur.

Konsolosluk harçlarının (Şehbenderler rûsumunun) artırılması; 16 Nisan 1922 tarih ve 266 sayılı kanunla 1918 yılından beri uygulanmakta olan harç miktarlarına beş katı zam yapılarak, harç miktarları 50 kuruşla, 250 kuruş arasında değişen miktarlarda artırılmıştır. Konsolosluk sayısının son derece sınırlı olduğu gözönüne alınırsa yapılan zammın önemli bir artış sağlamayacağı açıktır. 17 Nisan 1922 tarih ve 222 sayılı kanunla damga vergisi, tekel gelirleri ve Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılan vergi kanunları dışında kalan bütün gelirler kanunlarında, tüzüklerde ve kararnamelerde yer alan para cezaları beş katına çıkarılmıştır⁹. Kanunda, cezaların kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra doğacak vergi suçlarına uygulanması ve para cezalarının hapis cezasına çevrilmesine ilişkin esaslar da öngörülmüştür. Ayrıca kıyı şehirlerine getirilen ve oralardan da Anadolu'nun çeşitli bölgelerine pazarlanmaya çalışılan Avrupa ülkelerine ait ürünlerden alınan gümrük vergileri beş misli, sözkonusu malların depolanmasından alınan ardiye vergisi de on misli arttırılmıştır.

Böylece işgal bölgelerinden, iç kısımlara doğru sokulmaya çalışılan mallardan, hem vergi alınmış, hem de yerli mallar korunarak halkın elindeki tasarrufun dışarıya çıkması engellenmiştir. Buraya kadar belirtilen tedbirlerde geniş halk kesimlerinin rahatsız edilmemesi politikasının uygulanmış olduğu gözlenmektedir. Ancak iç isyanların

⁹ Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923), Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 48-49.

bastırılması ve Doğu Cephesi'nde kazanılan zaferler ile halkın T.B.M.N.'ne ve ordularına güveni arttıktan sonra Türk halkına geniş çaplı olarak müracaat etmişlerdi ¹⁰.

c. Tekalifi Milliye Emirleri

Türk Ordusu'nun, 1921 Temmuz'unda Kütahya-Eskişehir muharebeleri sonucu Sakarya'nın doğusuna çekilmesi, büyük sarsıntılara yol açmıştı. Yunanlılar'ın yeniden büyük bir taarruzun hazırlıklarına girmeleri üzerine, Anadolu'nun kaderini belirleyecek savunmanın her türlü sorumluluğunu omuzlarına alan Mustafa Kemal Paşa, kanun kuvvetinde emirler verme yetkisine sahip olarak, 5 Ağustos 1921 günü Başkomutan seçildi.

Sakarya Savaşı öncesinde bu göreve seçilen Mustafa Kemal Paşa bu zor durumda önceden olduğu gibi şimdi de varını yoğunu vereceğini tahmin ettiği millete müracaat etmeyi uygun görmüştür. 7 Ağustos 1921'de "Orduya ve Millete" başlığı altında bir beyanname yayınladı. Söz konusu beyanname 7 Ağustos tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanmıştır. Bu beyannamede memleket ve milletin bütün maddi ve manevi kuvvetlerinin istiklâlin yeniden elde edilmesi amacına yöneltilmesi yolunda hiçbir teşebbüs ve tedbir de müsamahaya yer verilmeyeceği belirtilerek, başarının elde edilmesi için herşeyin yapılacağı bildirilir. Tarihimizde Tekalifi Milliye Emirleri diye bilinen bu emirler şunlardır :

1. Her ilçede bir Tekalifi Milliye komisyonu kurulacaktır ve bu komisyonlar ellerinde toplanan malları istenilen yerlere ulaştıracaklardır.
2. Her ev bir kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayarak komisyonlara verecektir.

¹⁰. Ahmet Emin Yaman, "Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi", **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Yıl. 6, S. 12, Ankara, 1993, s. 417.

3. Tüccar ve halk elinde bulunan ve bir asker ile atının donatımında kullanılabilecek her türlü malın yüzde kırkını komisyonlara bedeli sonradan ödenmek şartıyla verecektir.

4. Halkın elindeki bazı gıda maddelerinin de yüzde kırkına aynı şekilde bedeli sonra ödenmek şartıyla el konulacaktır.

5. Halk elinde bulunan her türlü taşıma aracı ile ayda birer defa en az yüz kilometrelik bir mesafeye ordu malzemesi taşıyacaktır.

6. Ülkeyi terkedenlerin mallarına el konulacaktır.

7. Halkın elindeki her türlü silah ve cephaneye el konulacaktır.

8. Halkın elindeki motorlu taşımacılıkta ve haberleşmede kullanılabilecek türden malzemenin de yüzde kırkına bedeli sonradan ödenmek şartıyla el konulacaktır.

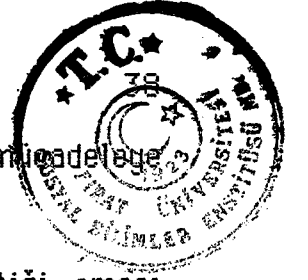
9. Çeşitli meslek ve sanat erbabı tespit edilip, geçimlik paraları ödenmek şartıyla ordu adına çalışmaları sağlanacaktır.

10. Halkın elindeki klasik taşıma araçları ile binek ve yük hayvanlarının da yüzde yirmisine bedelleri sonradan ödenmek şartıyla el konulacaktır ¹¹.

Bu emirler savaşın ne pahasına olursa olsun kazanılması gerektiğini göstermektedir. Anadolu'nun cephe gerisi halkı, mal ve hizmet biçiminde vergilendirmenin ötesinde topyekûn savaş atmosferi içinde hummalı bir didinme ve çalışma yarışı yürütmüştür.

Mustafa Kemal Paşa, bu durumu harp ve muharebe, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün mevcudiyetiyle karşı karşıya gelmesi ve savaşması demektir. Milletin fertleri yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan muharip

¹¹. Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1983s. 243; **Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923)**, s. 45-46; A. Müderrisoğlu, a.g.e., s. 484-485.

gibi kendini vazifeli hissederek bütün mevcudiyetini mücadeleye hasredecektir demiştir.

Tekalifi Milliye emirleri içinde Atatürk'ün sözünü ettiği amacı sağlamaya yönelik olan iki numaralı emirdir. İki numaralı emir gereğince Anadolu'da bacası tüten, ocağı yanan her ev cephedekiler için bir çift çorap, bir bez, iç çamaşırı ve bir çift çarık hazırlayacaktı ¹².

Böylece Türk Ordusu topluca bir mükellefiyeti yüklenmiş bulunuyordu. 22 gün gece ve gündüz süren çarpışmalar boyunca ordumuzun ikmal ve iase işleri son derece iyi yürütülmüştür.

Tekalifi Milliye Emirleri başarı ile uygulanmış, halkın verdiği veya elkonulan ordu ihtiyacı mallar, yükümlü ulaşım kollarıyla cepheye ulaştırılmıştır. Cephenin hemen gerisindeki ikmal kolları düzenle çalışmışlar, askerin yiyeceğini ve suyunu, hayvanların saman ve arpasını mevzilere ulaştırmışlardır. Yaralılar bir düzen içinde cephe gerisine, oradan yükünü boşaltan ulaşım kolları ile hastanelere, sağlık hizmetlerine taşınmışlardır. Karşılıklı yıpratma ve tüketme yarışına dönüşen savaş kazanmak için tüm ulus bütünleşmiş, tükenişe karşı direnerek zafere ulaşmıştır.

d. Silah Kaçırma Faaliyetleri

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında katkısı bulunan faaliyetlerden biri de, Mondros Mütarekesi gereğince, Türk Ordusu'nun elinden alınarak, çeşitli depolara aktarılan silahların Anadolu'ya kaçırılmasıdır. Bu işi yürüten örgütlerden bazıları şunlardır :

¹². Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923), s. 46-47.

1. Karakol Cemiyeti

Karakol Cemiyeti Anadolu hesabına çalışan ilk gizli teşkilat olması sebebiyle ayrı bir önem taşımaktadır. İlk silah, cephane ve mühimmat sevkiyatı teşebbüsleri bu grup tarafından başarı ile gerçekleştirilmişti.

İlk zamanlarda büyük vapur sevkiyatı gerçekleştiremediği için yapılan kaçakçılık daha ziyade parakende kabilinden olmuştu. Fakat cemiyet isim değiştirip (Zabitan ve Yavuz grupları) faaliyetlerini yeni isimler altında yönlendirince, silah, cephane ve mühimmat sevkiyatında artış olmuştu. Zabitan Grubu zamanında yazıldığı bilinen ve grubun sevkiyatı ile ilgili olarak faaliyetini belirten 2 Kasım 1921 tarihli bir yazıda, Anadolu'ya sevk edilen bazı eşya miktarı bulunmaktadır.

Bunlardan önemli olan bazıları şunlardır:

Cinsi	Miktarı	
Piyade cephanesi	1000	Sandık
Mitralyöz	50	Adet
Kudretli cebel topu (kamaları ile)	20	Adet
Mitralyöz kapağı yedek namlusu	1000	Adet
Mekanizma	5000	Adet
Muhtelif top kamaları	20	Adet
Muhtelif telefon, telefon malzemesi, teli, dürbünler, tıp ve ecza malzemesi	2000	Adet
Mühim miktarda bomba, matara, fotin ve çarık	50.000	Adet
Eyer takımı	500	Adet
Tüfek	500	Adet
15'lik top	4	Adet
7.5'luk seri sahra top mermisi	150.000	Atım
Alman piyade mermisi	600-700	Sandık ¹³ .

¹³ Mesut Aydın, **Milli Mücadele Döneminde T.B.M.M. Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul, 1992, s. 243-244.

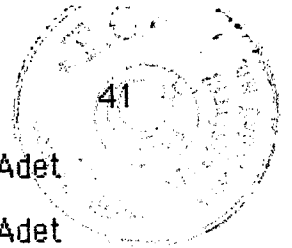

2. Felah Grubu

Grubun teşkilinden hemen sonra IV. Şube olarak faaliyete başlayan Mühimmat Şubesi İstanbul'daki silah, cephane, depo ve ambarlarından istifadeye başlamıştı.

Felah Grubu ilk vapur sevkiyatını 10 Mayıs 1921 tarihinde gerçekleştirmiştir. Grubun 12 Mart 1921 tarihinden 25 Mart 1922 tarihine kadar motorlar ile sevk ettiği silah, cephane ve askeri malzemelerin önemli olan bazıları şunlardır:

Cinsi	Miktarı	
Cebel topu (2 tanesi kamasız)	7	Adet
Muhtelif toplara kama	13	Adet
Muhtelif top malzemesi	15	Sandık
Toprala ait tapa	1600	Adet
Muhtelif toplara ait mermi (7.5'lik mantelli, 8.7'lik mantelli seri ateşli cebel)	8372	Adet
Muhtelif piyade tüfeği	517	Adet
Mekanizmasız Rus tüfeği	65	Adet
Muhtelif mermi (Osmanlı ve Alman piyade mermileri)	366.890	Adet
Tenvir tabancası	47	Adet
İşaret tabancası	17	Adet
Barut (torba)	604	Adet
Kapsül	4.006.070	Adet
Bomba (El bombası, el bomba tüpü, mükemmel el bombası, fitilsiz ve Alman bombası)	33.505	Adet
12 kiloluk tayyere bombası	64	Adet

Gliserin (varil)	5	Adet
Alman makinalı tüfek imla makinası	1	Adet
Muhtelif telefon	39	Adet
Pil	803	Adet
Dürbün (Batarya)	52	Adet
7.5'luk projektör makinası	2	Adet
Romen mantelli topları	79	Adet
7.5'luk kudretli cebel ve 7.5'luk seri krupp cebel		
top mermisi	34.377	Adet
Muhtelif tüfek	4665	Adet
Makinalı tüfek	40	Adet
El bombası	37531	Adet
Tagyare bombası	800	Adet
Osmanlı fişeği	3866500	Adet
Alman fişeği	5123298	Adet
Muhtelif fişek	3046380	Adet
Matara	49939	Adet
Palaska	40694	Adet
Kayış ve süngüler	10800	Adet
Çorap (çift)	31360	Adet
Ceket	13046	Adet
Kumaş (metre)	15000	Metre
Kazma (muhtelif)	18999	Adet 14.

3. Mim Mim Grubu

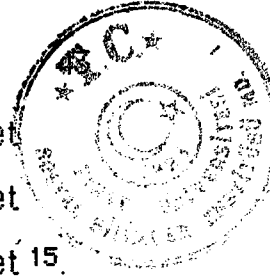
MM Grubu (Mim Mim Grubu) faaliyette bulunan muharib ve Mustafa Bey Grubu (Zabitan)'nın ihtiyaca cevap verememelerinden dolayı, büyük ümitlerle kurulmuştu. İstihbarat faaliyetlerinin yanı sıra, esas amacının silah ve cephane tedariki olması kararlaştırılmıştı.

MM Grubu, 2 Kasım 1921 tarihinden 13 Ekim 1922 tarihine kadar 20 vapur ve 2 motor sevkiyatı gerçekleştirmiştir. Bu grubun çeşitli tarihlerde Anadolu iskelelerine sevk ettiği bazı silah ve cephane listesi şu şekildedir:

Top, top cephanesi, malzeme ve teferruatı :

Cinsi	Miktarı	
Muhtelif top	25	Adet
Muhtelif top mermisi	155989	Adet
Top kaması	94	Adet
Top malzemesi	1609	Adet
Muhtelif kovan	15872	Adet
Muhtelif bomba	185163	Adet
Muhtelif cins barut (kilo)	101146	Adet
Muhtelif fûnye	4690	Adet
Ağır ve hafif makinalı tüfek	27	Adet
Kar gözlüğü	50475	Adet
Ekmek torbası	54728	Adet
Muhtelif dokuma	1350000	Adet
Telefon (teferruatıyla)	413	Adet
Demirci ve kunduracı malzemesi (parça)	6130	Adet
Muhtelif eyer takımı	642	Adet
Eyer takımlarına mahsus teferruat (parça)	74904	Adet
Muhtelif koşum takımı (çift)	3240	Adet
Muhtelif cins nal ve mih		

Mersedes Benz otomobil	2	Adet
Otomobile mahsus silindir, motor gövdesi	18	Adet
Otomobil aksamı teferruat ve malzemesi	19612	Adet ¹⁵

4. Muavenet-i Bahriye Heyeti

Muavenet-i Bahriye Heyeti, Anadolu'nun deniz teşkilatını güçlendirmek maksadıyla, silah, cephane ve mühimmat teminine çalışmıştır. Özellikle Karadeniz sahilinde devriye gezen Preveze ve Aydın Reis Gambotları için mühim miktarda malzeme temin edilmiştir. Sahillerin, düşman donanmasının taarruzlarına karşı korunması için Ankara'dan gönderilen emir ve siparişler, muntazam olarak Anadolu'ya gönderilmiştir¹⁶.

Yunanlıların İnönü ve Eskişehir Muharebeleri'nden sonra Anadolu'nun dışarı ile irtibatını kesmek maksadıyla Karadeniz ve Akdeniz sahillerini abluka altına almaya çalıştıkları bilinmektedir. Ankara'dan Muavenet-i Bahriye Heyeti'ne gönderilen emirlerde, bu ablukayı yarmak maksadıyla İstanbul'da olduğu haber alınan deniz tayyarelerinin acilen Anadolu'ya gönderilmeleri istenmiştir. Bu emir 7 Kasım 1921'de yerine getirilmiş ve Anadolu'ya gönderilmiştir¹⁷. Muavenet-i Bahriye Heyeti, Felah Grubu'nun denetimi altında sevkiyatını gerçekleştirmiştir. Heyetin 11 Ekim 1921'den 11 Kasım 1922'ye kadar Anadolu'ya göndermeyi başardığı malzeme listesinin önemli görülen bazıları şunlardır (İstanbul'dan kaçırılan silah ve cephane) :

¹⁵. M. Aydın, a.g.e., s. 250-252

¹⁶. ATASE Arşivi, Kls. 1065, Dos. 32, Fih. 34; Kls. 1054, Dos. 204, Fih. 10/1; Kls. 1436, Dos. 69, Fih. 1-1/2; Kls. 1436, Dos. 69, Fih. 5.

¹⁷. Rahmi Doğanay, **Milli Mücadelede İtilaf Devletlerinin Karadeniz'deki Faaliyetleri (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992, s. 376.

Cinsi	Miktarı	
47 mm'lik toplar için malzeme (atım)	600	Adet
Bahriye tayyaresi (gövde, motor, pervane ve kanatları ile diğer parçaları)	2	Adet
4.5'lik torpido	2	Adet
Dinamo, ışıldak, karbon, projektör	10	Adet
Motor ve dinamo	1	Adet
Top barutu (kilo)	400	Kg.
Alman mavzer fişeği	60480	Adet
Mekanizmasız Alman mavzeri (918 modeli)	5	Adet
Rulo halat (Kastamonu telsiz telgrafı için)	3	
7.5'lik toplar için 32 sandık cephanesi	256	
Makas (tel kesmek için)	1000	Adet
Rus tüfeği	23	Adet
Tayyare fişeği	29160	Adet
Asker serpuşu (Haki-Siyah)	1078	Adet
Yün fanila	500	Adet
Asker çantası	300	Adet
Eldiven (askere mahsus)	500	Adet
Alman tayyare fişeği	23800	Adet
Barut	5000	Kilo
Ecza ve tıbbiye aleti (kalem)	35	
10 kiloluk tayyare bombası	100	Adet
Tayyare dürbünü	1	Adet
Benz motor	6	Adet
Alman piyade fişeği	20720	Adet
Tayyare fişeği	29160	Adet
Araba tekerleği	4	Adet
Belçika piyade tüfeği	3622	Adet

Bahriye tayyaresi (yedek aksamı ile)	5	Adet
İstimbót (Barbaros'a ait 1 numaralı kumandan		
istimbótı)	1	Adet
Liman evrakı	3	Sandık
Tahrip cephanesi	120	Atım ¹⁸ .

Bu gizli örgütler yalnızca silah, cephane ve mühimmat göndermekle kalmayıp, İstanbul'dan Anadolu'ya subay, er, askeri personel ve siviller gönderilebilmek için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler sonucunda Türk Ordusu, genç, dinamik subaylar ve erler kazanmıştır.

e. Dış Yardımlar

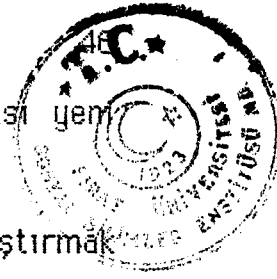
Milli Mücadele'nin başlangıcında, Türk Ulus her hangi bir dış yardımdan yoksundu. Aslında T.B.M.M. Hükümeti dış yardım konusunda doğrudan arayışlara girmemiş, çeşitli dış borç teklifleri, özellikle Galata bankerlerinin ve dış finansman çevrelerinin borç verme teklifleri açıkça reddedilmiştir¹⁹.

1. Rus Yardımı

Kuvayı Milliye'nin başarıları ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin şekillenmesinden sonra, Sovyet Rusya Hükümeti, Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile temas arayışına girmişti. Sovyet Rusya'nın Anadolu'da şekillenmeye başlayan yeni Türk Devleti'nden bazı niyet ve beklentileri sözkonusu idi. Herşeyden önce yeni Sovyet rejimi Birinci Dünya Savaşı'nda Çarlık Rusya'sına karşı savaşan devletlerce kuşatılmıştı. Rusya'da iç savaş

¹⁸ M. Aydın, a.g.e., s. 254-259.

¹⁹ Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923), s. 52.

olanca şiddetiyle sürüyordu. Anadolu direnişinin başarı kazanması yeni rejimin yaşama şansını artıracaktı.

Sivas Kongresi'nden sonra Ruslar'ın yardım imkanlarını araştırmak üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Halil Paşa Rusya'ya gitmiş ve Temmuz 1920'de yüzbinlerce lira değerinde altınla Moskova'dan ayrılmıştır²⁰. Bu para yardımın yanısıra Sovyet yöneticileri silah ve cephane yardımını da ilke olarak kabul etmişlerdir. İlk silah ve cephane yardımı 1920 Eylül ayında 3387 adet tüfek, 3623 sandık cephane ve 3000 dolayında süngü olarak ulaştırılmıştır. Sovyet yöneticileri Moskova Andlaşması'nın imzalanmasından sonra yardımı artırma kararı almışlar, ikinci İnönü Muharebesi'nin kazanılması üzerine de 30000 altın ruble doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştur²¹.

Ekim 1920'de Ekonomi Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk Moskova'dan dönerken 1.000.000 altın ruble getirmiştir. Ayrıca Nisan 1921'de 4.000.000, Mayıs-Haziran 1921'de 1.400.000, Kasım 1921'de 1.100.000 ve Mayıs 1922'de 3.500.000 olmak üzere toplam 10.000.000 altın rublelik daha yardım yapılmıştır. Bu para yardımlarına ilave olarak silah ve cephane yardımı da yapılmıştır. Silah ve cephane yardımı, 37912 adet tüfek, 324 adet ağır ve hafif makinalı tüfek, 44.587 sandık mermi, 66 adet top ve 141733 adet top mermisinden ibarettir²².

20. Cihan Duru-Kemal Turan-Abdurrahman Öngöçlü, **Atatürk Dönemi Maliye Politikası**, 1. Kitap, Ankara, 1982, s. 349.

21. **Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı 1920-1923**, s. 52-53. Ayrıca bkz. A. Müderrisoğlu, a.g.e., s. 548; C. Duru-K.Turan-A.Öngöçlü, a.g.e., s. 350.

22. Serhan Ada, "Kurtuluş Savaşında Diplomasi ve Askeri Yardım", **İkinci Askeri Tarih Semineri**, Ankara, 1985, s. 348. Ayrıca bkz. **Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923)**, s. 53-54.

2. Hint Müslümanlarının Yardımı

Milli Mücadele sırasında Hint Müslümanları da yardımlarda bulunmuşlardır. Daha sonraları 15 Ağustos 1947'de bağımsızlıklarını kazanarak Pakistan devletini kurmuşlardır.

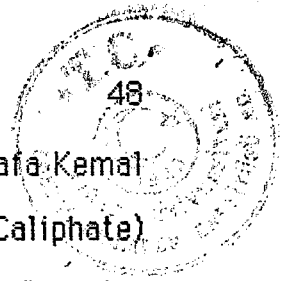
8-10 Temmuz 1921'de Karaçi'de 5.000 temsilcinin katılmasıyla "Hindistan Hilafet Konferansı" toplandı ²³. Konferansta, Hindistan'ın bağımsızlığı ve Ankara Hükümeti'ne yardım toplanması da kabul edildi. Bu durumdan rahatsız olan Lloyd George, Mart 1921'de Hint delegasyonunu görüşmek üzere Londra'ya davet etti ²⁴.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden on gün sonra ise Hintli Müslümanlar Londra'da ilk protesto mitingini düzenlemiş bulunuyordu.

Hint Müslümanlarının lideri Mevlâna Mehmet Ali Han, Anadolu'ya maddi yardımda bulunmak için bir yardım komitesi kurdu. Komite bir kampanya açarak para toplamaya başladı. Hint Müslümanlarının Türkiye lehindeki tutum ve davranışları ile Anadolu'da Hint Müslümanları hakkında duyulan sempatiden, İngiltere'nin casusluk işlerinde yararlanmaya çalışması ilgi çekicidir. 1 Kasım 1920 günü Emir Ali Hint Müslümanlarının gönderdiği para yardımının Dr. Frew'a verildiğine dair bir demec vermiştir. Oysa Frew'un İngiliz himayesine taraftar toplamaya çalışan, Anadolu'da Milli Mücadele başlayınca da İngiltere lehine casusluk yapan bir kişi olduğu biliniyordu. Öte yandan, İngilizler'in özel olarak görevlendirdikleri Mustafa Sagir adlı casus, Hint Müslümanlarının yardımları konusunda özel elçi olarak kendisini tanıtarak Ankara'ya gelmişti. Ancak Mustafa Sagir, henüz İstanbul'da iken kendisinden kuşkulanan, Türk Gizli Emniyet Örgütü, durumu

²³. C. Duru-K.Turan-A.Öngeoğlu, a.g.e., s. 357.

²⁴. Ali Asghar Khan, Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Mali Yardımı (1919-1923), **Tarih İnceleme Dergisi** (Çev. Ahmet Özgiray), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1992, s. 203.

Ankara'ya bildirmişti ²⁵. Ankara'da önemli kişilerle tanışan, Mustafa Kemal Paşa'ya Hint Hilafet Komitesi'nin (Indian Committee of the Caliphate) yakında gönderilecek bir kaç yüz bin liralık yardımlarından söz eden Mastafa Sagir'in davranışları gözetlenmişti.

Ankara'daki çalışmaları hakkında İstanbul üzerinden Hindistan'daki yardım komitesine ulaştırılmak üzere yazdığı mektupların, aslında gizli mürekkeple İngiliz casusluk örgütüne yazıldığı tespit edilen Masfata Sagir yakalanmıştı. Mahkemesi sırasında, Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmekle görevlendirildiğini itiraf eden Mastafa Sagir asılarak idam edilmişti ²⁶.

Hint Müslümanlarının iyi niyetlerinin İngilizler tarafından casusluk amacıyla istismar edilmesi yüzünden, Milli Mücadele süresince, Hint Müslümanlarının yardımı üzerinde fazla durulmamıştı.

İkinci İnönü Zaferi, İngiltere'de ciddi kaygılar yaratmıştı. Yunan yenilgisi üzerine Londra'da ilk harekete geçen Mr. Montagu olmuştu. Kendisi, Hindistan'dan sorumluydu ve kaygısı da Hindistan bakımındandı. Hindistan'daki Türkiye lehindeki kıpranışlar, Hilafetin bulunduğu İstanbul'un işgali ile artmış, güçlü bir akım halini almıştı. Hindistan'dan gelen bir heyet, 24 Mart 1921 günü İngiltere Başbakanı Lloyd George ile görüşerek, Türkiye lehindeki isteklerini anlatmıştı. Özellikle İngilizler'in İstanbul'dan çekilmeleri istenmişti.

Merkezi Bombay'da bulunan Hindistan Hilafet Komitesi'nin açmış olduğu yardım kampanyası, Hint Müslümanları arasında özellikle fakir ve orta sınıfta büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Bu şekilde, Hint Müslümanlarının yardımı olarak Ankara'ya ulaştırılan para miktarı 130.000 İngiliz sterlinini bulmaktadır ²⁷. Ancak, Hint Müslümanlarının bu amaçla

²⁵. R. Doğanay, *a.g.e.*, s. 324.

²⁶. A. Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 556-557.

²⁷. Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1973, s. 457.

Hindistan Hilafet Komitesi'ne yaptıkları bağışın daha fazla olduğu, fakat Türkiye'ye gelinceye kadar kayıplara uğradığı söylenmektedir ²⁸.

a. Diğer Yardım ve Satınalmalar

1. Fransa'dan Satın Alınan Malzemeler

Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması yalnızca güneydeki topraklarımızın kurtarılmasını ve bu bölgeye ayrılan askeri gücün serbest kalmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kuvvetli bir Avrupa devletinin işgali sona erdirilmişti. Fransızlar güneydeki topraklarımızı terk ederken bir miktar silah, cephane ve uçak vermişler, bu arada bazı malzemeyi de parası ileride ödenmek üzere vermeyi kabul etmişlerdir. Fransa'dan bu şekilde satın alınan malzeme daha çok sabit tesislerle ilgilidir. Bu malzemeler bulundukları yerlerden sökülerek ordunun ihtiyaç duyduğu yerlere taşınmış ve monte edilmiştir.

Satın alınan malzemeler :

Hangar	10 Adet	
Yedek uçak motoru	4 Adet	
Telsiz istasyonu	3 Adet	
Uçak	10 Adet	(Brege tipi) ²⁹ .

²⁸ C. Duru-K.Turan-A. Öngöçlü, *a.g.e.*, s. 359; Hint yardımları hakkında bazı belgeler için bkz. Bilal N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s. 180, 212, 220, 227.

²⁹ Kazım Üzalp, *Milli Mücadele (1919-1922)*, C. 1, Ankara, 1971, s. 221; bkz. C. Duru-K. Turan-A. Öngöçlü, *a.g.e.*, s. 361.

Ayrıca, Fransa'ya silah satın almaya gönderilen satın alma komisyonu, Fransız firmaları ile anlaşarak, Osmanlı ve Rus altını ödemek suretiyle 1500 adet hafif makinalı tüfek ve 2735 sandık fişek satın almışlardır. Buna ilaveten Fransa'dan 200 adet kamyonet, 1 adet kompresör, 11 adet top beşik ve kaması, 2 ton çaplı kösele satın alınmıştır³⁰.

2. İtalya'dan Satın Alınan Malzemeler

İtalya, Birinci Dünya Savaşı sonunda kendisine vaad olunan İzmir'in Yunanlılar'a verilmesinden dolayı, müttefiklerine kızmış, ulusal çıkarlarından dolayı Türk direnişini desteklemeyi uygun bulmuştu. Batı Akdeniz'de ve Ege Bölgesi'nde işgal ettikleri yerlerde halka iyi davranmışlar, Kuvayı Milliye'nin kuruluşunu ve güçlenişini görmemezlikten gelmişlerdi³¹. İtalyanlar'ın, İkinci İnönü Zaferi'nden sonra herhangi bir andlaşmaya lüzum görmeksizin Anadolu'da işgal ettikleri topraklardan çekilmelerinden sonra, İtalya'dan silah ve cephane alınması için girişimlerde bulunuldu. Gönderilen satın alma komisyonu, ancak Sakarya Savaşı'ndan sonra Rus altını karşılığında daha çok, cephane ve barut satın aldı.

Bunlar arasında;

Tüfek fişegi	: 4.310.000 Adet
Barut	: 97 ton
Uçak (Spot XIII tipi)	: 20 Adet

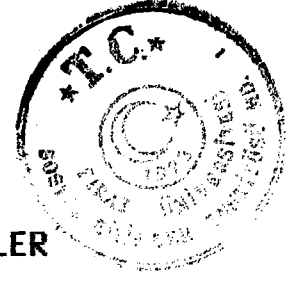
Öte yandan her ay Anadolu limanlarına 50.000 tüfek teslim etmeyi taahhüt etmişlerse de ancak 20.000 tüfek satın alınabilmıştır³².

³⁰. A. Müderrisoğlu, a.g.e., s. 507.

³¹. İtalyanlar'ın yardımları önceleri silah kaçakçılığına aracılık etmeleri ile başlamıştır. Teşkilat-ı Mahsusa ve Mim Mim Grubuna mensup birçok asker ve sivil İtalyan Hükümeti'nin pasportuyla İngilizler'in elinden kurtulup, Anadolu'ya kaçabilmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. S. Nazif Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul, 1969, s. 413.

³². Ali Sarıkoçuncu, "Milli Mücadele Döneminde Zonguldak Kömür Havzasında Fransız İtalyan Rekabeti ve İtalya'nın Faaliyetleri", **Atatürk Yolu**, S. 7, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991, s. 586.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. TEŞKİLAT

1. BATI CEPHESİNDE LOJİSTİK TEŞKİLLER, İKMAL TEŞKİLATI

Sakarya Meydan Muharebesi'nden yenik çıkan Yunan Ordusu 10 Ekim 1921 tarihine kadar, Eskişehir-Afyon hattına kadar çekilmiş, bu suretle Anadolu Hükümeti'nin kazanmış olduğu askeri zaferi, siyasi alandaki başarıları izlemişti. Doğuda Kafkas Cumhuriyetleri ile 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması, Güneyde Fransa ile, 20 Ekim 1921'de Ankara İtilafnamesi olmak üzere çok önemli iki antlaşma imzalanmıştı.

Fakat Türk ordusu uzun süreli ve derin hedeflere yöneltilecek bir taarruz hareketini gerçekleştirecek seviyede değildi. Bu açıdan Sakarya Zaferi'nden sonraki 10 aylık zaman, eksikliklerin giderilmesi için büyük bir fırsat verdi.

Bu süre içerisinde ordunun sayısı arttırıldı, silah ve cephane artışı sağlandı. Eğitime önem verilerek, hareket kabiliyeti arttırılmaya çalışıldı. Ülkenin bütün kaynaklarından azami derecede faydalandığı halde, 1922 yazında, Batı Cephesi kuvvetleri insan, silah, malzeme ve vasıta bakımından Yunan Ordusu seviyesine getirilemedi¹.

Sakarya Zaferi'nden sonra bir aylık hazırlıkla genel taarruza geçilmesi düşünülmüşse de, savaş kayıplarının giderilememesi, cephane stoklarının tamamlanamamış olması sebebiyle hareket, kıştan sonraya bırakılmıştı. Sakarya'da yıpranan Batı Cephesi kuvvetlerinin hızla

¹. İsmet Gökçü, *Büyük Taarruz*, Ankara, 1992, s. 5.

artırılması gerekmekteydi. Bu ise aynı oranda silah ve cephane arttırımı demekti.

Mustafa Kemal Paşa bu bakımdan 14-15 Eylül 1921 gece yarısından itibaren "Genel Seferberlik" ilan ederek ordunun askeri gücünün artırılması yoluna gitmiştir. Tekalif-i Milliye Emirleri ile başlayan tüm kaynakları savaşa yöneltme çabalarında ikinci önemli adım genel seferberlik ilanı olmuştur. Sakarya savaşına katılan asker sayısı 100.000 kişi iken, bu sayı, Büyük Taarruz öncesi 580.000'e ulaşmış, bu sayının 380.000'i Batı Cephesi'nde görevlendirilmiştir².

Sakarya Zaferi'nden sonra lojistik ve idari faaliyetlerde görevli, karargâh ve birliklerin her çareye baş varmak daha dinamik bir hale getirilmesine çalışılıyordu. Teşkilât esaslı bir gelişmeye tabi tutulmuş ve bu istikamette büyük çaba harcanmıştı.

Nitekim Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı menzil teşkilatlarının durumunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı olmak üzere çeşitli tarihlerde menzil teşkilleri ve menzil hatları (ikmal yolları) kurularak faaliyete geçirildi. Zamanla bunların bir kısmı Batı Cephesi bünyesinde, yeniden teşkil etmiş bulunan, Birinci ve İkinci Ordu Komutanlıkları emrine verilmek suretiyle, ordular kendi bölgesinde hizmete sokulmuş, mevcutlara yeni kuruluş ve tesisler eklenmişti.

Büyük Taarruz'a hazırlık döneminde, Batı Cephesi kuvvetlerinin lojistik desteğinde görev almış bulunan kuruluş ve karargâhların faaliyetleri şöyle idi:

2. Semih Yalçın, "30 Ağustos Zaferinin Askeri, Mali ve Ekonomik Kaynakları", **Türk Yurdu**, Ankara, Ağustos 1985, s. 33.

a. Ekim 1921'de Millî Savunma Bakanlığı'na Bağlı Menzil Teşkillerinin Durumu :

- Ankara Menzil Müfettişliği
- Yahşihan Menzil Müfettişliği
- Batı Anadolu Menzil Müfettişliği (Konya'da) ve Sivas Menzil Müfettişlikleriyle, Balâ, Kastamonu, Çorum, Yozgat ve Kırşehir Menzil Bölge Müfettişliklerinden ibaretti. Millî Savunma Bakanlığı, Ordu Dairesi'nin 28 Ekim 1921 tarihli emriyle Ankara ve Yahşihan Menzil Müfettişlikleri lağvedilmiş, bunların yerine Ankara'da Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü kurulmuş, başına da Albay Sait getirilmişti. Kaldırılan her iki menzil müfettişliğine bağlı menzil teşkilleriyle, Sivas ve Kastamonu Menzil Bölge Müfettişlikleri de bu Umum Müdürlüğü'ne bağlandı. Ankara Menzil Müfettişliği karargâhının, levazım, sağlık, veteriner şubeleri ve müfettişliğin Ankara'daki kurumları, Ankara komutanlığı emrine verildi.

Menzil bölgelerindeki yiyecek, donatım depolarıyla, sanayi takımları, satınalma ve muayene komisyonları da bu genel müdürlüğe bağlı olacaktı.

Genelkurmay Başkanlığı "kaldırılan Ankara Menzil Müfettişliği'nin Balâ ve Beypazarı Hat Komutanlıkları emrinde bulunan ve toplamı 59 tondan ibaret taşıt araçlarından, sad taarruz hareketi için faydalanılmasını" Batı Cephesi komutanlığından istedi³.

Genelkurmay Başkanlığı ayrıca, 13 Ekim 1921'de, asıl kuvvetlerle Afyonkarahisar bölgesinde yapılması tasarlanan taarruza, Birinci Ordu'nun bütünü'nün, Afyon-Uşak hattının güneyinde kullanılması gözönünde bulundurularak, Çay'dan Akşehir'e ve Dinar'a bir menzil hattı (ikmal yolu) açılmasını emretti.

14 Ekim 1921'de Batı Cephesi Komutanlığı, Birinci, İkinci ve Dördüncü Kolordular ile Birinci Süvari Tümeni ihtiyaçlarının yerlerine

³. ATASE Arşivi, Kls. 1054, Dos. 204, Fih. 29, 30, 33, 34.

ulaştırılabilmesi bakımından kendi emrinde olmak üzere, Aziziye Menzil Hat Komutanlığı ile Çay Nokta Komutanlığını kurdu. Bu komutanlıklara verilen emre göre, Batı Anadolu Menzil Mufettişliğince gönderilecek ikmal maddeleri, bu kolordulara ulaştırılacak ve Bolvadin bölgesindeki yiyecek maddesi kaynaklarına, değirmen, fırın, dikim ve yapım evlerine el konulacak, orduya yakacak maddeleri tedarik edecekti.

Batı Anadolu Menzil Mufettişliği de, bu hat üzerindeki ulaştırma birlikleri, araçları kapasitesini 300 tona çıkaracak ve Batı cephesi komutanlığı emrindeki 25 kamyonu da bu hat ve nokta komutanlıkları emrine verilecekti ⁴.

Cephe Komutanlığı, Kasım 1922'deki Bolvadin Nokta Komutanlığını kurmuş ve faaliyete geçirmişti.

b. 18 Kasım 1921'deki Batı Cephesi Komutanlığı'nın Lojistik Desteğiyle Görevli menzil Teşkilleri :

1. Batı Menzil Mufettişliği

Merkezi Konya'da bulunan bu mufettişlik, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olup, aynı zamanda Batı Cephesi Komutanlığından emir almaktaydı. Batı Menzil Mufettişliği'ne bağlı olan mufettişlikler şunlardı:

Muğla Menzil Bölge Mufettişliği

Silifke Menzil Bölge Mufettişliği

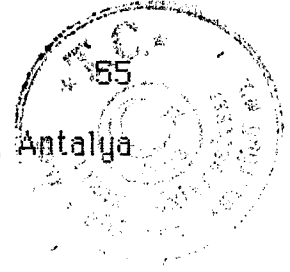
Sarayönü Menzil Hat Mufettişliği

Menzil Ser Tabipliği (Başhekimlik),

Menzil Ser Baytarlığı (Başveteranerlik)

Menzil Levazım Reisliği, -

⁴. ATASE Arşivi, Kls. 1054, Dos. 204, Fih. 33-1, 34, 34-4.

Konya, Beyşehir, Karaman, Koçhisar, Ereğli, Aksaray, Niğde, Antalya
Nokta Komutanlıkları ile Konya'daki diğer bağlı teşkilleri.

2. Batı Cephesi Komutanlığı'na Bağlı Menzil Teşkilleri:

Dinar Menzil Müfettişliği
Akşehir Menzil Bölge Müfettişliği
Aziziye (Emirdağ) Hat Komutanlığı
Çay Nokta Komutanlığı
Dinar Katar Komutanlığı
Eğridir Menzil Hat Komutanlığı
Piribeyli Menzil Hat Komutanlığı ve
Akşehir Katar Komutanlığı idi⁵

c. Haziran 1992'de Menzil İşleri

Birinci Ordu bölgesindeki ikmal yolları şu şekilde idi:

1. Aşağıkaşıkara - Şuhut - Geneli
2. Çay - Selevir - Şuhut
3. Çobanlar - Efesultan hatlarıdır.

İki ve üç numaralı menzil hatları, genellikle motorlu araç kollarının işletmesine ayrılmıştı. Menzil Müfettişliği'nin, Geneliye alınmasıyla, ordunun Denizli, Dinar, Eğridir ve Beyşehir bölgelerinden toplanmış bulunan yiyecek maddelerinin çoğu Geneli de olmak üzere, Aşağıkaşıkara ve Şuhut'ta depolanması, bundan başka üç kolordunun, Aşağıkaşıkara, Geneli ve

⁵ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz,** C. II, Kıs. 6, kit. 1, Ankara, 1994, s. 239.

Şuhut'ta birer günlük yiyeceği, süvari kolordusu ile bir piyade tümeninde, iki günlük yiyeceğinin ise Sandıklı'da olmak üzere satın almalarla tedarik ve depo edilmesi, depolama işleri sona erince, ordunun bütün menzil araçları, Aşağıkaşıkara ve Geneli dolaylarında toplanması, Polatlı'daki Birinci Ordu'ya ait cephanenin de Sarayönü'ne taşınması karar altına alındı.

İkinci Ordu'da yapılan depolamalar ile, cephe emrindeki Ağzıaçık ve Piribeyli depolarındaki ihtiyaç maddeleri bu orduya verilecekti. Ayrıca satınalmalarla sağlanacak yiyecek maddeleri, Sivrihisar, Çandır, Batık, Aziziye, çoğu ve Üzburun'da olmak üzere en azından bir haftalık yiyecek depo edilecekti.

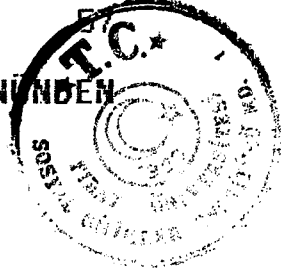
Büyük Taarruza hazırlık döneminde, Batı Cephesi kuvvetleri personel, hayvan, silah, araç ve gereç yönünden gelişmekte idi. Büyük çaba harcanarak meydana getirilen bu kuvvetin, taarruz kudretini, muhafaza ve devam ettirmek bakımından lojistik destek konusunun önemi açıktı.

Asker sayısı 200.000'ni aşan bu ordunun her çeşit ikmal maddesi, ihtiyaçları, yukarıda sözkonusu edilen menzil teşkillerinin geceli gündüzlü faaliyetleri ile sağlanabilmisti.

Ankara Hükümeti bütün sıkıntılarına rağmen Garb Cephesi Kumandanlığı emrinde bulunan cephe gerisindeki Konya menzil depoları ve hastanelerin ihtiyaçlarına binaen haftada 200.000 liralık bir tahsisat ayırmıştır⁶.

⁶. 25.4.1922 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Karar No. 04-54-15/1519.

2. ULAŖTIRMA YOLLARININ LOJİSTİK DESTEK YÖNÜNDEN DURUMLARINA GENEL BİR BAKIŖ

a. Demiryolları

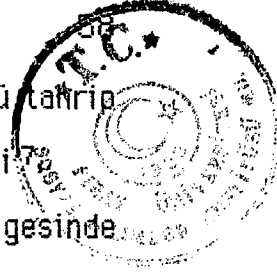
1. DoĖudan batıya uzanan ve başlıca stratejik istikameti teşkil eden, Erzurum - Sivas - Kayseri - Ankara - Eskişehir - Kocaeli -İstanbul yolunun, Erzurum - Ankara arasında o tarihlerde demiryolu bulunmadığından, Batı Cephesiyle, Doğu Cephesi arasındaki ulaşım, ilkel ve adi şoşeler üzerinden güçlükle yapılabilmekteydi. Yahşihan-Ankara kesiminde bir dekovil hattı ile, Ankara-Eskişehir demiryolunun, Biçer istasyonuna kadar olan kesimi işletmeye açık bulunuyordu. Ancak Yahşihan-Ankara hattının dar hat (dekovil) olması, Ankara-Biçer kesiminde, Yunan tahriplerinden dolayı, güçlükle ve yetersiz onarım yapılabilmiş olması sebebiyle bu hatlarda taşıma kapasitesi düşüktü. Bu sebeple Batı Cephesi'nin lojistik desteği bakımından söz konusu hatlardan kısmen yararlanabiliyordu.

Biçer-AĞapınar demiryolu kesiminin ise, Yunanlılar tarafından, Sakarya'dan çekilirken tahrip edilmesi ve onarımının da yapılamamış olması sebebiyle kullanılamaz durumda idi.

2. Adana-Konya-Afyon demiryolunun, Çay ve Kumrallı'ya kadar uzanan kesiminde, oldukça düzenli bir ulaşım sağlanıyordu. Ancak, kömür tedarik edilemediğinden, Toros ormanlarından sağlanan odunlar kullanılmış, bu da demiryolu kapasitesini oldukça düşürmüştü. Ayrıca vagon sıkıntısı da çekilmekte, cepheye günde bir katar ulaştırmak için büyük çaba harcanmaktaydı.

3. Eğridir-Dinar-Sütlaç-Çivril-Sarayköy demiryolu hattı genel olarak işletmeye açıktı. Bu hattın Eğridir-Dinar kesiminde günde onbeşer vagonlu iki katar işlemekteydi. Sütlaç-Çivril kesiminde katarlar, ancak Sundurlu'ya

kadar gidebilmekte, Sundurlu-Çivril kesimindeki Menderes Köprüsü tahrip edilmiş olduğundan bu kesimde demiryolu ulaşımı yapılamamakta idi.

Sözkonusu demiryollarının Birinci Ordu hareket bölgesinde bulunmasının, özellikle bu ordunun ikmalinde büyük rolü olmuştur. Antalya bölgesinden sağlanan yiyecek maddeleri karayolu ile önce Eğridir'e, buradan da demiryolu ile Dinar ve Çal bölgelerindeki birliklere ulaştırılmaktaydı.

Azari-Aşağıağzıaçık Dekovil Hattı (Dar Hat); Konya-Akşehir demiryoluyla Batı Cephesi'ne yapılan ikmal ulaştırmasından İkinci Ordu birliklerinin ve özellikle Ankara doğrultusunda, herhangi bir Yunan ilerlemesine karşı, Aziziye bölgesinde toplanan kuvvetlerle, onun yan ve gerilerine yapılacak taarruzun lojistik desteğinden yararlanabilmek için, onarımı yapılmıştır. Bu hattın Aşağı Piribeyli'ye ve oradan da Vaysal'a kadar uzatılması için, büyük çaba harcanmış, fakat araç ve gereç eksikliği yüzünden başarılamamıştı.

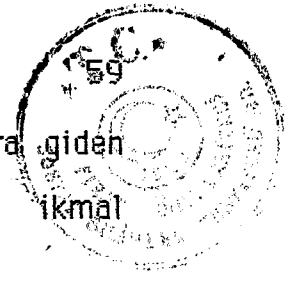
Bununla beraber, Ankara'dan Batı Cephesi için gönderilen ikmal maddeleri, Biçer istasyonuna kadar demiryolu ile oradan itibaren de karayolu ile Ağzıaçık'a, Ağzıaçık-Azari dekovil hattı ile Akşehir'e daha sonra da, Birinci Ordu birliklerine ulaştırılmaktaydı. Keza Konya'da demiryolu ile Akşehir'e getirilen ikmal maddelerinden İkinci Ordu'ya ait olanları da yine dekovil hattı ile kuzeye taşınmaktaydı ⁸.

b. Karayolları

İkinci Ordu bölgesindeki birliklerin lojistik desteği bakımından, Sivrihisar-Paşakadın-Kaymaz-Hamidiye, Paşakadın-Yılanlı yolları ve Biçer-Sivrihisar- Fettahoğlu, Piribeyli, Aşağıağzıaçık -Ayrıtepe-Akşehir ikmal yolları ile, Sivrihisar-Çandır-Aziziye-Bolvadin - Çay ana ikmal yollarından

7. Türk İstiklal Harbi, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 242.

8. Türk İstiklal Harbi, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 242-243.

yararlanılmaktaydı. Söz konusu ana ikmal yolundan, ileri hatlara giden istikametler üzerindeki adi yollar da zamanla onarılarak ikmal hizmetlerinde kullanılmıştır.

Birinci Ordu bölgesine ikmal hizmetleri yapılırken kullanılmış bulunan başlıca yollar şunlardı: Kumrallı-Efesultan-Şuhut yolu ile Çay-İnli-İsalı-Selevir-Şuhut yolu idi. Konya'da demiryolu ile Kumrallı ve Çay istasyonlarına kadar getirilen lojistik maddeler, Kumrallı ve Çay'dan itibaren, bu iki yoldan yararlanılarak birinci hattaki birliklerin gerilerine ulaştırılmaktaydı.

Aşağıkara - Geneli - Çobankaya - Şuhut yolu, her çeşit ulaştırma aracının hareketine elverişli bulunuyordu. Güney bölgelerinden getirilerek, Eğridir Gölü üzerinden, Aşağıkara'ya uzatılan ikmal maddeleri buradan cephedeki birliklerin gerilerine kadar götürülmekteydi.

Dinar-Sandıklı yolu şose idi. Her mevsimde işletmeye açık ve her aracın hareketine elverişli idi. Eğridir-Dinar demiryolu ile Dinar'a getirilen lojistik maddeler, bu yoldan yararlanılarak Sandıklı'ya ulaştırılmaktaydı. Kaklık - Çal yolu, ulaştırma araçlarının hareketine elverişli idi. Dinar-Sütlaç - Sarayköy demiryolu ile Kaklık istasyonuna getirilen ikmal maddeleri, bu istasyondan itibaren, Çal bölgesine bu yoldan yararlanılarak ulaştırılıyordu⁹.

Birinci Ordu taarruz bölgesinin gerisindeki menzil alanı yollarının durumu ise şu şekilde idi: Akşehir-Örkenez-Gelendost-Höyük iskelesi yolunun, Örkenez'e kadar olan kesimi adi araba yolu idi. Bu yolun özellikle Sultan dağlarına rastlayan kesimleri kış aylarında kar sebebiyle kapanmaktaydı.

⁹ Atilla Kollu, "Büyük Zafer", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VIII, S. 24, Temmuz 1992, s. 508; Ayrıca bkz. **Türk İstiklal Harbi**, C. II, Ks. 6, Kit. 1, s. 242.

Akşehir - Yalvaç - Höyük - Höyük iskelesi yolunun Sultandağı haricindeki bölümü kışın geçit vermekte idi. Fakat bu kesimle de Çamurlu ve adi yol karakterindeydi.

Bu sebeple her iki yolun Sultan dağlarından geçen kesimlerinin kış aylarında kapanmaması için, Batı Cephesi Komutanlığı'nca 23 Ekim 1921'de, Genelkurmay Başkanlığı'na yapılan bir teklifle bu yolların onarılması konusunda gerekli tedbirler alınmıştı.

Söz konusu bu yolların onarımından sonra, Konya demiryolu ile, Akşehir istasyonuna getirilen lojistik maddeler, istasyondan itibaren, bu iki yol üzerinden Höyük İskelesi'ne, buradan da Eğridir Gölü üzerinden Aşağıkaşıkara'ya ulaştırılmaktaydı. Çay-Akarım, Karadilli yolunda, tekerlekli ulaştırma araçları ile yalnız yaz mevsiminde hareket edebilmekteydi.

Şuhut-Sandıklı yolu, tekerlekli araçların hareketine elvermeyip, sadece Mekkâri kollarının gidiş gelişine elverişliydi.

c. Su Yolları

Birinci Ordu bölgesinde ikmal hizmetlerinin yapılmasında kullanılan tek su yolu, Eğridir Gölü olmuştu.

Bu göl üzerinde, odunla işletilen saatte 8 mil hızla seyreden, altı mavna çekebilen bir romorkör vardı. Her mavnada 400-500 kişi taşınabiliyor ve elverişli havalarda günde bir iki sefer yapılabilirdi. Başlangıçta iskeleler genellikle bozuk olduğundan, Batı Cephesi Komutanlığı'nın teklifi üzerine T.B.M.M. Hükümeti İcra Vekilleri Heyeti'nin 10.08.1922 tarihli kararnamesi ile iskele ve deniz taşıtlarının onarımı için gerekli ödeneğin verilmesi uygun görülmüştür ¹⁰.

¹⁰ 10.08.1922 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Karar No : 05-24-5 / 1749.

Ayrıca göl üzerindeki işletme, araç sayısı artırılmış ve su üstü ulaştırma hizmetlerini düzenlemek üzere burada Mart 1922'de Deniz Taşıtları Müfrezesi kurulmuştu¹¹.

Böylece Akşehir istasyonuna, Konya demiryolundan indirilen ikmal maddeleri, yukarıda adı geçen yollarla önce Höyük iskelesine oradan da göl üzerinde işleyen araçlarla gölün Kuzey kıyısındaki Aşağıkaşı kara'ya oradan da önceki belirtilen ikmal yolu üzerinde Birinci Ordu cephesindeki birliklerin gerilerine kadar götürüyordu.

B. LOJİSTİK

1. İkmal Kaynakları ve İkmal Usulü

Taarruza hazırlık safhasında, Sakarya Muharebesi öncesi ve muharebe sırasında uygulanan ikmal usulleri ana hatları ile şu şekilde idi.

Memleket içi kaynaklardan yapılan ikmal ile, Mondros Mütarekesi'nin memlekette haksız ve insafsızca uygulanması sonucunda, Türk ordusunun silah, araç ve gereçlerine el konularak, gerçek bir savaş gücü olmaktan çıkarılmıştı.

Kurtuluş Savaşı için tekrar etkili bir duruma getirilebilmesi bakımından ordunun, mümkün mertebe eksiklerinin tamamlanması gerekiyordu.

T.B.M.M. Hükümeti'nce çıkarılan konular Sakarya Muharebesi'nden kısa bir süre önce Başkomutanlıkça yayınlanan 1-10 numaralı Teklifi Milliye Emirleri 14 Ocak 1922'de kurulan Harp Encümeni'nce alınan ve yurt içi kaynaklarını en iyi şekilde kullanmayı hedef tutan azimli kararları ile Türk

¹¹. ATASE Arşivi, Kıs. 1497, Dos. 53, Fih. 10.

ulusuna dayanılarak, Milli kaynaklar top yekûn seferberlik esaslarına göre hızla harekete geçirilmişti ¹².

Savaş ekonomisi içinde bir yandan üretimin artırılması, üretici güçlerin birleştirilmesi istenirken diğer yandan tarımsal vergiler büyük oranda artırılmakta, tarımsal ürün stoklarına el konulmaktadır.

T.B.M.M. Hükûmeti'nce, hem yerli üretimi korumak, hem gelir sağlamak, hem de ülkeden para çıkmasını önlemek gibi amaçlarla ithalat malları gümrüğü güzde beşyüze varan oranlarda artırılmış, savaş boyunca askeri gereksinimlerle ilgili iç pazarda görülen darlığa rağmen ihracatta serbestlik uygulamaya özen gösterilmiştir. Kapitülasyonların artık mevcut olmadığına, tarım ve sanayinin Avrupa rekabetinden korunacağına dikkat çekilmektedir. Tarım, uygun ortam yaratılarak, kâr esasına dayanan serbest rekabetle geliştirilecekti ¹³.

Bu dönemde personel ve hayvan mevcudunun önceki muharebelere göre daha da artmış olmasından Ankara ve civarındaki kaynaklar tükenmeye başlamıştı. Bunun için Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'na bir genelge göndererek Konya'dan Tekalif-i Milliye ile iase güç olduğundan para ile satın alınması gerektiği kanısına varıldığını bildirmiştir ¹⁴.

Öte yandan memleket içerisinde, orduya ve halka yetecek kadar toprak ürünlerinin bulunduğu, ancak çoğunlukla uzak bölgelerde özellikle bu ürünlerin satın alınarak Batı Cephesi'ne ulaştırılması, o günkü taşıma imkanlarının yetersiz olması yeni bir takım tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Ordu ikmal işlerinin daha uygun bir şekilde yürütülmesi, sıraya konulması ve çabuklaştırılması için Başkomutan başkanlığında, meclis

12. ATASE Arşivi, Kls. 1390, Dos. 8, Fih. 1-1, 1-10.

13. Ahmet Emin Yaman, "Türk Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi", **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkilat Tarihi Dergisi, Yıl 6, C. 3, S. 12, Ankara, 1993, s. 422. Ayrıca bkz., E.S. Yalçın, **a.g.m.**, s. 34-35.

14. ATASE Arşivi, Kls. 1735, Dos. 18, Fih. 60, 28, 25, 23.

başkan yardımcısı, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma ve Maliye Bakanları ve bu bakanlıkların encümen başkanlıklarından oluşan bir Harp encümeni kurulması kararlaştırıldı. Harp Encümeni 22 Ocak-15 Temmuz 1922 gününe kadar devamlı ve muntazam toplantılar yaparak ordunun gıyecek işlerini düzeltmeye çalıştı.

Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması ile tamamen serbest kalan Güney Anadolu (Adana bölgesi) kaynaklarından geniş ölçüde yararlanılarak Konya'daki Batı Menzil Müfettişliği aracılığı ile, Adana-Konya Demiryolu üzerinde devamlı sûretle Çay ve Akşehir istasyonlarına ikmal yapılmış, buralardaki menzil teşkilleri ile Batı Cephesi'ndeki lojistik desteğin sağlanmasına çalışılmıştı.

İstanbul'dan yapılan ikmal : İstanbul ve dolaylarındaki kaynaklar bu şehrin itilaf devletleri'nce işgal altında bulundurulmasına rağmen Batı Cephesi kuvvetleri için bir ikmal kaynağı haline getirilmişti.

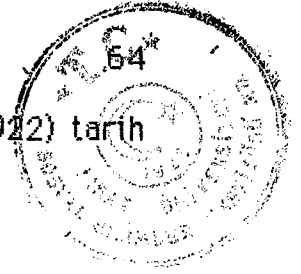
Nitekim Anadolu'da ve İstanbul'da teşkil edilen gruplar aracılığı ile birçok silah, harp araç ve gereci gizlice Anadolu'ya aktarılmıştı ¹⁵.

Mahallinden satın alınarak yapılan ikmal : Batı Cephesi Kumutanlığı için, ayrıca mahallinden satın almalarla da ikmal yapılmıştır. Bu amaçla birliklerin bulundukları bölgelerde, satın alma komisyonları veya heyetleri kurulmuş bunlar zaman zaman zaman takviye edilmek suretiyle daha verimli olmaları sağlanmıştır ¹⁶.

Askeri ulaştırma Mükellefiyet Kanunu ile sağlanan ikmal: Bu kanunla vatandaşlardan bir defaya mahsus olmak üzere, belirli bir ulaştırma vergisi alınması yoluna gidilmiş ve peşin para karşılığında olmak şartıyla, halkın elindeki araçlarından, ordunun ulaştırma

¹⁵ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Ankara, 1973, s. 505.

¹⁶ **Türk İstiklâl Harbi**, C. II, ks. 6, Kitap 1, s. 246.

hizmetlerinde yararlandırılması sağlanmıştı. 18 Nisan 1338 (1922) tarih ve 223 sayılı kanun¹⁷.

2. Dış Kaynaklardan Yararlanma Suretiyle Yapılan İkmal

Büyük bir Milli Mücadele hareketına katılmakta olan Türk Milleti ve bunu zafere ulaştırmakla görevli Türk Ordusu'nun sayısız eksikliklerini, sadece yerli kaynaklara dayanan bir ikmal sistemiyle tamamlamaya imkan yoktu. Bu durum dış ülkelerden de yardım sağlanmasını gerektiriyordu. Buna göre o tarihlerde Sovyet Rusya'yı Türkiye'nin Milli Mücadele hareketini destekler bir tutumda gören Ankara Hükümeti, bu ülke ile imzaladığı anlaşmalar gereğince, Batı Cephesi'nin ihtiyacı olan ikmal maddelerinden bir kısmının Karadeniz Limanları üzerinden cepheye ulaşmasını sağlamıştı¹⁸.

Türk Ordusu'nun Sakarya'da kazanmış olduğu zaferden sonra, Fransızlar'la da anlaşma sağlanması sonunda, Batı Cephesi Komutanlığı'nın harp, silah, araç ve gereç ihtiyacının bir kısmının da Fransa'dan sağlanabilmesi mümkün olmuştu.

Fransızlar'dan uçak, hangar, silah, araç ve gereçin yanında, 219 baş hayvan satın alındığı, Bakanlar Kurulu'nun 03.05.338 (1922) tarihli kararnamesinden anlaşılmaktadır¹⁹.

17. **Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923)**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Aralık 1994, s. 50.

18. Fahrettin Tızlak, "Milli Mücadelenin Sosyal, Ekonomik ve Askeri Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 96, İstanbul, 1994, s. 41-50. Ayrıca bkz. C. Duru-K. Turan-A. Öngenoğlu, a.g.e., s. 344.

19. 03.05.1922 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Karar No: 05-14-9/1553.

Bundan başka İtalya ve Almanya'dan da yardım sağlanması hususunda çeşitli teşebbüslerde bulunulmuş, fakat bu ülkelerden önemli sayılabilecek bir destek elde edilememiştir ²⁰.

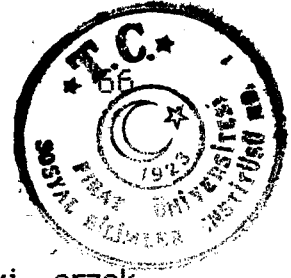
Bütünleme ihtiyaçlarının ikmal faaliyeti : Batı Cephesi'nde yiyecek ve cephane ikmal tarzı genellikle menzil araçlarıyla cephe gerisinde elverişli yerlerde tesis edilmiş bulunan menzil nokta ambarlarına getiriliyor, tümenlerde ihtiyaç maddelerini kendi araçlarıyla buralardan alıyorlardı.

Alayların büyük ağırlıklarındaki erzak kolları ile taburların küçük ağırlıklarındaki cephane kolları da kendi ihtiyaçlarını, tümen dağıtma yerlerinden almak suretiyle ikmallerini yapıyorlardı. Bu konuda genel bir fikir vermesi bakımından Birinci Ordu'nun 31 Ekim 1921'den itibaren, Ordu bölgesinde yiyecek ikmal için tümen seviyesine kadar almış olduğu düzen şu şekilde idi.

Akarçay Kuzeyinde : Yiyecek maddeleri menzil araçları ile Özbek ve Bolvadin'deki menzil nokta ambarlarında depo ediliyordu. Tümenler kendi araçları ile günlük ihtiyaçlarını buralardan alıyorlardı. Alınan düzenlere göre; Birinci hattaki tümenlerden Doğlat'taki 4. Tümen, Bayat'taki menzil nokta ambarından, Seyyitler bölgesindeki 7. Tümen Özbek'deki menzil nokta ambarlarından, Göynük bölgesindeki 3. Kafkas Tümeni; Bolvadin'deki menzil nokta ambarından 5 ve 11. Kafkas Tümenleri de Bolvadin'deki menzil nokta ambarlarından almak suretiyle yiyecek ikmallerini yapıyorlardı.

Akarçay Güneyinde : Konya'daki Batı Menzil Müfettişliğince, Konya demiryolu ile Çay istasyonuna ve menzil araçlarıyla, Yalvaç'tan Akarçay güneyinde belirli yerlerdeki depolama ve Sahra ambarlarına getiriliyor, tümenlerde günlük ihtiyaçlarını kendi araçlarıyla buralardan alıyorlardı. Buna göre cephede 1. hattaki birliklerden :

²⁰ **Türk İstiklal Harbi**, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 246. Bkz. Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s. 507-508.

3. Tümen : Kumrallı'daki erzak deposundan,
6. Tümen : Sandıklı'daki erzak deposundan,
5. Suvari Kolordusu : Sandıklı, Denizli ve Dinar'daki erzak depolarından.

Geride toplu halde bulunan tümenlerden;

Pazarağaç, Akarım ve Çay-Deresinek arasındaki 15., 57. ve 12. Tümenler Çay istasyonlarında; Hacıyakuplu bölgesindeki 23. Tümen'de, Karadilli'deki sahra ambarından almak suretiyle ikmallerini yapıyorlardı.

19 Kasım 1921'den itibaren Akarçay kuzeyinde 2. Ordunun teşkilinden sonra da ordular kendi bölgelerindeki birliklerin ikmallerini genellikle aynı esaslar dahilinde yapmışlardı ²¹.

Mevcut bütçe imkanları ile bu giderleri karşılamak imkansız olduğundan, ek gelir kaynaklarına başvurulmuştur. Ek gelir sağlamak amacıyla çıkarılan kanunların çoğu mevcut vergilerde gelir artırıcı değişiklikleri öngörmüştür ²².

²¹ . Türk İstiklal Harbi, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 247.

²² . Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923), s. 48.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

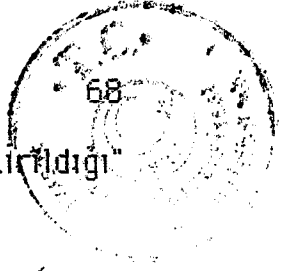
İKMAL MADDELERİNİN MEVCUT, İHTİYAÇ, TEDARİK, DEPOLAMA VE DAĞITIM DURUMU

Büyük Taarruza hazırlıkta, Batı Cephesi kuvvetlerinin lojistik desteğinin yapılmasında uygulanan ikmal sistemine göre; 10 Ekim 1921'den itibaren cephe birliklerinin ikmal durumları, ikmal maddelerinin tedarik, depolama, dağıtım hizmetleri ile ilgili yapılan teklifler ve emirlerle bunların kronolojik sıraya göre uygulanması şu şekilde olmuştur.

A. EKİM 1921-TEMMUZ 1922 DÖNEMİNDE İKMAL DURUMU

1- Ekim 1921'de İkmal

23 Ekim 1921'de Batı Cephesi komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığı'na yaptığı teklifte; "Akşehir'den Eğridir'e taşınması gereken yiyecek maddeleri günlük kapasitelerinin 200 tona çıkarılması, ikmal hizmetlerinin etkili bir düzende yürütülebilmesi için, Tekalifi Milliye Emirleri süresinin uzatılması, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği emrinde 15 Kamyon çalıştırılacağı, 30 kamyonun daha eksikleri tamamlanınca hizmete gireceğini, Çay-Şuhut arasında cephane ulaştırılması için, 66 arabalık bir taşıma kontratı yapılacağından ayda 6000 liraya ihtiyaç bulunduğu, Sultandağı yolunun muharebe günlerinde kapanmaması bakımından tedbirler alınacağı, Dinar-Sandıklı kesimindeki köprülerin onarılacağı, bu gibi işler için 400 mevcutlu bir işçi taburunun kurulacağı, Hayran Gölü iskelesinin

onarılarak buradaki ulaştırma araçları sayısının da artırıldığı belirtilmiştir¹.

Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ile görüştüktan sonra Cephe Komutanlığı'na verdiği cevapta "Depolamanın Dinar'da yapılmasının uygun olduğu, Tekalifi Milliye Emirleri süresi, daha fazla uzatılamayacağından, satın alınma yoluna gidilmesi. Ağustos 1921'de yayınlanan 2 Sayılı Tekalifi Milliye Emri ile Sakarya Muharebesi sırasında halktan toplanan ikmal maddelerinden "SAD Harekatı" için yararlanılması" istenmekteydi.

Yapılan inceleme ve tahmin hesaplarına göre; Tekalifi Milliye gelirleri tutarının 100.000 kişiyi ve 35.000 hayvanı aylarca besleyebilecek miktarda olduğu, bunun birbuçuk aylığının Dinar bölgesinde, altıbuçuk aylığının da daha güneyde bulunduğu anlaşılmıştı. Sakarya Muharebesi sırasında muharebe alanlarından uzakta bulunan köy ve kasabalarda ya da hükümet depolarında toplanmış olan yiyecek maddeleri cepheye ulaştırılamamıştır.

Büyük Taarruza hazırlık döneminde bunlardan yararlanılması ve bunlar tüketilinceye kadar Konya demiryolu ile her gün güney bölgesinden 100 ton yiyecek getirilmesi düşünülmüyordu².

Zira Sakarya Muharebesi sırasında Tekalifi Milliye Emirleri'yle, Ankara ve dolaylarındaki şehir ve kasabalardan, ordunun ikmali bakımından her çeşit ikmal maddelerinin büyük bir kısmı alınmış olduğundan bu bölge kaynakları epeyce zayıflatılmış bulunuyordu.

Yunanlılar'ın ise Sakarya'dan çekilişlerinde Polatlı-Ağapınar demiryolu kesimindeki köprüleri ve tesisleri geniş ölçüde tahrip etmiş bulunmaları, bu kesimde ikmal yapılmasını engellemekteydi.

1. Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz, C. II, ks. 6, Kit. 1, Ankara, 1994, s. 248.

2. ATASE Arşivi, Kls. 584, Dos. 21-106, Fih. 88, 99.

Ekim ayında ikmal sorunlarıyla ilgili olarak alınan tedbirler arasında 20.000 liranın ihtiyata alınması ve Batı Anadolu Menzil Mufettişliği bölgesindeki kuru sebzenin de Tekalifi Milliye'den olduğunu belirten bir Başkomutanlık emri yayınlanmıştı.

Genelkurmay Başkanlığı 23 Ekim 1921'de Cephe Komutanlığı'nca yapılan teklife cevap teşkil eden bir yazısında, yiyecek ihtiyaçları için 32.000 takım elbise ile ayakkabının Antalya'ya çıkarılmak üzere bulunduğu, bunu 15.000-18.000 takım elbise ile 8000 İtalyan çadırının takip edeceği, ayrıca Tekalifi Milliye Emirleri kapsamında, yerli dokuma yünlü, pamuklu kumaşlarla, elbise, çamaşır, çadır, ekmek torbası, çanta gibi eşyanın ivedilikle sağlanması gerekir demektedir³.

Cephe Komutanlığı'nın ihtiyaçlarla ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği diğer bir yazısında "Birliklerin yiyecek bakımından inanılmayacak derecede kötü durumda bulunduğu" belirtiliyordu.

2- Kasım 1921'de İkmal

Birinci sınıf ikmal maddeleri durumu (yiyecek) 1., 2. ve 4. Kolordularla 8. Tümen, 1. Ordu'ya bağlı birlikler, Konya'dan demiryolu ile taşınan yiyecek maddeleri ile beslenmekteydi. Bunların toplam mevcudu 70.000 asker ve 23.000 civarında da hayvandan ibaretti. 20.000 asker ve 11.000 hayvan mevcudunda bulunan 5. Süvari Kolordusu ile 6. Tümen birlikleri, Aydın, Denizli, Isparta ve Burdur dolaylarından elde edilen yiyecek maddeleri ile beslenmekteydi⁴.

Önceleri birliklerin bir kısmı Konak bölgesindeki aşar ve Tekalifi Milliye depolarında mevcut bulunan yiyeceklerle destekleniyordu. Bu depolardaki yiyecek maddelerinin hepsi tükenmiş olduğu gibi Tekalifi

³. ATASE Arşivi, Kıs. 1719, Dos. 594, Fih. 1-9.

⁴. *Türk İstiklal Harbi*, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 253.

Millîye Kanunu'na göre yılda 500 İstanbul kilesi ve bundan daha aşağı ürün alanlardan, Tekalifi Millîye mükellefiyeti kalkmış olduğundan birliklerin yiyecek ihtiyaçları daha gerilerden temin edilmeye başlanmıştı. Batı cephesi birliklerindeki silahlar ise çok çeşitli ve eski modellerdendi. Piyade tüfeklerinin kasaturaları tamam değildi. Bazı tüfeklerinde cephanesi yoktu. Batı Cephesi birliklerinde bakım ve ikmal hizmetlerinde de güçlükler ortaya çıkmaktaydı.

Bu sebeple hiç olmazsa tümenler içerisindeki silahlarla, birliğe (standardizasyon) gidilmesi fikri üzerinde duruldu.

Sağlık hizmetleri açısından, her Kolordu'da bir seyyar hastane ile bir sıhhiye bölüğü her tûmende de bir sıhhiye bölüğü bulunuyordu. Seyyar hastaneler 50-100 yataklı idi. Sivrihisar, Eğridir, Çay istasyonu ve Konya'da birer sıhhiye deposu mevcuttu. Seyyar hastaneler bu depolardan ilaç ikmali yapmakta, birliklerde ihtiyaçlarını seyyar hastanelerden temin etmekteydiler. Çay istasyonunda bir yaralı gönderme komisyonu bulunmaktaydı. Fakat yaralıların tahliyesi için cephede tam anlamıyla bir sıhhiye teşkilatı kurulamamıştı. Yaralanan personel ya kendi gayreti veya arkadaşlarının yardımı ile en yakın revir ve hastaneye götürülüyordu⁵.

Türk Ordusu'nun ikmal hizmetleri konusunda yenmek zorunda olduğu pek çok güçlükler arasında sağlık hizmetlerinde de yeni tedbirler alınması gerektiği ortaya çıkmaktaydı.

Batı Cephesi birliklerinin hayvan ihtiyaçları genellikle Tekalifi Millîye komisyonlarınca ve askerlik şubelerince yurt içinden tedarik edilip en yakın hayvan depolarına teslim edilmek üzere gönderilmekte ve buradan da cepheye ulaştırılarak birliklerin hayvan ikmali yapılmasına çalışılmaktaydı.

⁵ Rauf Atakan, "Türk İstiklal Harbinde İdari Faaliyetler ve Lojistik", **Askeri Tarih Bülteni**, Ağustos 1988, s. 97.

Kırşehir'deki hayvan hastanesi, hayvan deposu haline getirilmiş ve aynı zamanda tedavi yeri olarak kullanılmıştı. Ankara'da bulunan sevkıyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü bünyesindeki Başveterinerliğe bağlı olmak üzere, Bolu, Kayseri, Sivas, Adana, Menzil Bölge Müfettişlikleri Başveterinerlikleri, hayvan sağlığı hizmetleri yönünden gerekli destek görevlerini yapıyorlardı ⁶.

Önceleri Ankara'da Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulmuş bulunan Umumu Baytariye Dairesi (Veteriner İşleri Dairesi)'nin Etlik'deki Bakteriyoloj hastanesine bağlı serum ve teşhis şubeleri 26 Kasım 1921'de faaliyete geçmiş, burada bir de kimyayı tahlili şubesi açılmıştı. Buna ilaveten Ankara'da sabit bir hayvan hastanesi ile bir nal ve mih yapımevi kurularak cephe birlik hayvanlarının ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmıştı ⁷.

3- Aralık 1921'de İkmal

Batı Cephesi birliklerinin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Konya demiryolu ile cepheye (Çay'a) günde 95 ton ekmeklik, 15 ton yemeklik, 15 ton et ve 108 ton arpa getirilmeydi. Birliklerin et ihtiyacı karşılanamadığından, Başkomutanlığın da uygun bulmasıyla bölgedeki göllerden balık avlanması sağlanmıştı ⁸.

Sandıklı, Dinar ve Denizli bölgelerindeki birliklerin yiyecek ihtiyaçları Dinar Menzil Müfettişliği'nce sağlanmaktaydı.

Batı Cephesi Komutanlığı emrindeki Akşehir Menzil Müfettişliği'nce, İshaklı, Yassıyan, Akşehir depolarına yiyecek maddesi depo edilmekteydi.

⁶. Türk İstiklal Harbi, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 256.

⁷. Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Ankara, 1973, s. 475.

⁸. ATASE Arşivi, Kls. 1717, Dos. 12-582, Fih. 18.

Dinar Menzil Bölge Mufettişliği, Kumrallı, Akarım, Sandıklı, Cebezan, Karadilli, Sütlaç, Dazkırı, Çardak depolarına yiyecek maddeleri depo etmekte ve bölgenin aşar gelirlerini toplamaktaydı.

Kocaeli grubunun yiyecek ikmali, Milli Savunma Bakanlığı'nca Adapazarı ve Bolu bölgelerinden yapılan satın almalarla düzenlenmekteydi. Milli Savunma Bakanlığı'nca sağlanan diğer lojistik maddeler, Ankara-Polatlı-Biçer demiryolu ile Biçer istasyonuna, oradan da Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı Akşehir Menzil Bölge Mufettişliği araçlarıyla cepheye ulaştırılmaktaydı ⁹.

Temmuz 1921'den Kasım 1921'e kadar İtalya'dan 30.000, yurt içinde ise 40.000 takım elbise satın alınabilmisti. Ayrıca 243.000 elbise için anlaşma sağlanmışsa da ancak 45.100'ü alınabilmisti ¹⁰. Fakat İtalya'dan alınan giyim eşyasının dayanma gücünün azlığı, muharebe şartları için de giyim eşyasının fazla yıpranması ve ekonomik zorluklar gibi sebeplerden dolayı yiyecek ihtiyacını tam anlamıyla gidermek mümkün olmuyordu.

Giyecek ihtiyaçlarının karşılanması için, Kasım 1921 sonuna kadar 500.000 lira harcanmıştı.

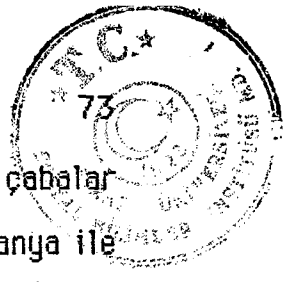
Batı Cephesi birlikleri, ihtiyacı bulunan donatımın ancak yarısına sahip bulunuyorlardı. Bu sebeple donatıma şiddetle ihtiyaç vardı. Fransızlar'dan 100.000 takım giyecek istenmiş fakat bir netice alınamamıştı.

Silah mevcutları ise 72.967 piyade tüfeği, 533 hafif makinalı tüfek, 579 ağır makinalı tüfek ve 222 top'tan ibaretti.

Türk Ordusu'nun, Yunan ordusu standardına getirilebilmesi için 100.000 tüfeğe, 1020 hafif makinalı tüfeğe, 3157 ağır makineli tüfeğe ve 352 topa çıkarılması gerekiyordu (Aralık 1921 itibarıyla).

⁹. Türk İstiklal Harbi, C. II, Ks. 6, Kit. 1, s. 259

¹⁰. ATASE Arşivi, Kls. 1719, Dos. 594, Fih. 1-9.

Silah ve cephane ihtiyacının karşılanabilmesi için büyük çabalar gösterilmiş, bu konu ile ilgili olarak Fransa, İtalya, Rusya ve Polonya ile temaslar kurulmuştu.

Polonya'ya silah ve cephane satın almak üzere gönderilen heyet olumlu sonuç alamamış, diğer Avrupa ülkelerine gönderilen satın alma krulları da ivedilikle 450.000 lira istemişlerdi. Bu para temin edilemediği için dışarıdan silah ve cephane temini oldukça güçleşmişti ¹¹. Konu ile ilgili olarak Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma ve Askerlik Şubeleri'ndeki bütün silah ve cephaneyi Batı Cephesi'ne göndermeye başladı.

Ayrıca Cephe Komutanlığı 10 Aralık 1921'de Başkomutan'a bir rapor sunarak; Batı Cephesi'nin 300.000 ton benzine ihtiyacı bulunduğunu, İnebolu ve Samsun limanlarına getirilecek olan 520 ton benzinin ikmal için Mersin'e ulaştırılmasını teklif etmişti ¹².

a. Ulaştırma Hizmeti

Ulaştırma hizmetlerinin daha düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için menzil teşkillerinde gelişmeler sağlandığı, 1921 sonu itibariyle ikmal alanının mevcut taşıma araçları ile demiryolu bitim noktalarında ancak 40 km ilerilere götürülebileceği, ihtiyaç duyulan 60 motorlu taşıma aracı ile 3000 devenin sağlanması halinde bu mesafenin 60 km'ye çıkarılabileceği, Cephe Komutanlığı'nın 10 Aralık 1921'de Başkomutan'a verdiği rapordan anlaşılmaktadır ¹³. Cephe Komutanlığı raporunda, birlik ve menzillerde mevcut günlük taşıma araç kapasitesinin 2000 tonu bulunduğunu, bunun 1000 tonunun kolorduların araçlarına ait olduğunu belirtilmişti.

¹¹. Türk İstiklal Harbi, C. II, Ks. 6, Kit. 1, s. 260.

¹². ATASE Arşivi, Kls. 1736, Dos. 1, Fih. 1.

¹³. ATASE Arşivi, Kls. 1735, Dos. 16, Fih. 10.

b. Sağlık Hizmetleri

Eldeki imkanlar nezdinde cephe birlikleri içerisinde bulaşıcı hastalıkların çıkmamasına önem verilmekte ve bu gibi vakalarda hastalığın yayılmaması için de tedbirler alınmaktaydı. İzin, kaçak ve hava değişiminden dönen personel derhal tecrit edilmekte, hastalık tespit edilenler hastanelere gönderilmekteydi.

Bölgenin hayvancılık bakımından gelişmemiş bulunması sebebiyle askere istenilen nitelikte et yedirilemiyordu. Gösterilen büyük çaba ve tedbirlere rağmen hastaneye gönderilenlerin sayısı 16.953'tü¹⁴.

c. Personel Durumu

Aralık 1921'de personel durumu şu şekilde idi :

Subay Mevcutları : 7632 (767'si menzil birliklerinde),

Er Mevcutları : 155.900 (15.526'si menzil birliklerinde),

Subay İkmali : Batı Cephesi birliklerinin, özellikle küçük rütbeli subaya ihtiyacı vardı. Bunun ikmali için de İstanbul'daki subayların getirilmesi kararlaştırılmıştı.

Er İkmali : 10 Aralık 1921'de Cephe Komutanlığı, Başkomutanlığa bir rapor göndererek "Yunanistan'ın dokuz sınıfı silah altına alabilecek durumda olmakla halen Batı Anadolu'da mevcut 162.000 kişilik kuvvetini 262.000'e çıkarabileceğini, buna karşılık Batı Cephesi Kuvvetleri'nin 250.000'e yükseltilmesi gerektiğini, bunun için de en az 100.000 ere ihtiyaç bulunduğunu belirtmişti¹⁵.

Bu ihtiyacın karşılanabilmesi bakımından Batı Cephesi asker alma bölgelerini genişleterek, Harput, Malatya, Gaziantep, Maraş, Adana ve

¹⁴. ATASE Arşivi, Kls. 2003, Dos. 14-A, Fih.: 18.

¹⁵. ATASE Arşivi, Kls. 1736, Dos. 20, Fih. 2.

Lazistan (Trabzon doğusu) dolayları erlerinin orduya alınmasını" istemişti.
16. Aynı raporda kaçak er sayısının Ekim 1921'de 6.000, Kasım'da 3400, Aralık sonuna kadar 3400'e çıkabileceği belirtildikten sonra, bunun önüne geçmek için kaçak olaylarının yurt içinde sıkı bir denetime tabi tutulması üzerinde durulmuştu 17.

d. Mali Durum

Aralık 1921'de 150.000 kişilik Batı Cephesi kuvvetlerinin ikmali için para bakımından sıkıntı çekilmekte idi. Yalnızca yiyecek maddeleri temini için Mart 1922 sonuna kadar 3.500.000 liraya ihtiyaç vardı. Bir aylık satınalmalar için ivedi olarak 500.000, er maaşları için 43.700, subay maaşları için de 420.000 liraya ihtiyaç duyulmakta idi 18.

Görülüyor ki, Büyük Taarruz'a hazırlanan Türk Ordusu'nun lojistik desteği bakımından pekçok ihtiyaçları vardı. Bunun için de büyük paralara ihtiyaç duyulmaktaydı.

4- Ocak-Şubat 1922'de İkmal Durumu

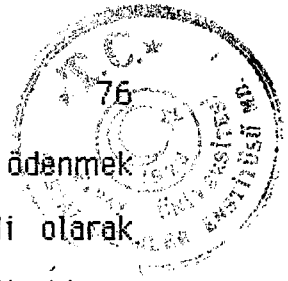
Beslenme : Batı Cephesi birliklerinin toplanan yiyeceklerini ulaştırma ile görevli olan Konya'daki Batı Anadolu Menzil Müfettişliği, 11 Ocak 1922'de verdiği bir raporda ordunun son 25 gün içerisinde satın alınan yiyeceklerin altı katını tükettiğini, bu bakımdan Maliye Bakanlığı'ndan günlük 100.000 lira temin edilmesi gerektiğini, çünkü yemekliğin bittiğini, toplam olarak iki günlük et stoku kaldığını belirtmiştir 19.

16. Türk İstiklal Harbi, C. II, ks. 6, Kit. 1, s. 264.

17. ATASE Arşivi, Kls. 1736, Dos. 1, Fih. 50.

18. ATASE Arşivi, Kls. 1736, Dos. 20, Fih. 2.

19. ATASE Arşivi, Kls. 1735, Dos. 18, Fih. 82-5.

Para olmadığı için Maliye Bakanlığı adına bedeli sonradan ödenmek üzere satın alma komisyonları kurulmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Başkomutanlık 23 Ocak 1922 tarihinde bir emir yayınlarak; Koçhisar, Aksaray, Niğde, Dinar, Burdur, Denizli, Bolu, İzmit, Sivrihisar ve Konya'da birer satın alma komisyonu kurulmuş, her komisyonun iyi çalışması, halkın yiyecek saklaması gibi konuları gözetmek üzere bu komitelerde, bir de millet vekili görevlendirilmişti. Başkomutanlığa bağlı olan bu komisyonların yetkileri genişti. Emrin 17. maddesinde, ihmali görülenlerin İstiklal Mahkemeleri'ne verileceği belirtilmekteydi.

Bu suretle satın alma işleri ile Aşar ve Tekalifi Milliye işleri yoluna konu. Bölgedeki su değirmenleri ihtiyaca yetmediğinden, Ereğli ve Ulukışla bölgelerindeki değirmenler, Konya halkının ihtiyaçları da ikinci plana alınarak ordu için çalıştırılmaya başlandı. Konya dolaylarındaki birliklerin 600 grama indirilmişti. Bütün çabalar sonucunda günde ancak 75 ton un sağlanabilmiş, uzak bölgelerden buğday yerine un verilmesi istenilmişti. Konya Valisi'nin talep ettiği 800.000 liranın verilemeyeceği, ancak haftada 100.000 olmak üzere ayda 400.000 liranın Konya'da arpa ve buğday mubayasaasına tahsis edilmesine Bakanlar Kurulu'nca karar verilmiş, fakat bu ödenek yetersiz kalmıştır. Çünkü ordunun bir haftalık buğday ve arpa ihtiyacı için 152.000 liraya ihtiyacı vardır (Üst üste beşek kuruşa alınabilirse). Bu bakımdan Konya Valiliğine haftada 50.000 lira daha ilave edilmişti ²⁰.

Yakacak : Ordu birliklerinin bir kısmı, orman, çalılık ve fundalık yerlerde barındıklarından yakacak sıkıntısı çekmiyorlardı. Ormansız bölgelerdeki birliklerin yakacak ihtiyaçları tamamen sağlanamadığından birçokları tezek yakmak zorunda kalıyorlardı.

²⁰ 15 Ocak 1922 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Karar No: 04-44-9/1314.

Ordu ulaştırması için hayati önem taşıyan demiryollarında da işletme maddesi olarak odun kullanıyorlardı. Karadeniz bölgesinden kömür getirilmesi imkansız idi. Parasızlık dolayısıyla dış ülkelerden de kömür alınamadığından, yakacak maddesi bakımından Toros ormanlarından yararlanılmaktaydı ²¹.

Giyecek ve Eşya : Milli Savunma Bakanlığı, Levazım Dairesi memurları ve Hükümet komisyonları, halkın elindeki giyecek ve eşyadan orduya yarıyanları satın almakta, çamaşır ve eşyayı dikilmek üzere dikim yerleri, diğer ihtiyaçları da çeşitli yapım yerlerinde ve halka yaptırmak üzere evlere dağıtılmaktaydı. Ayrıca satın alınanlar, Kızılay ve diğer yardımlarla toplanan giyeceklerde Batı Cephesi depolarının (3. Kolordu, Kocaeli depo birlikleri dahil) teslim edilen bazı eşya ve donatım maddeleri şunlardı.

Elbise 227, Pantolon 18.976, Çamaşır 15.415, Çorap 22.990, Battaniye 353, Matara 5039, Mahruti Çadır 1927 ²².

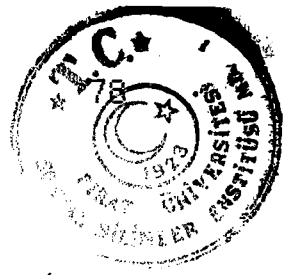
Silahlar : Batı Cephesi birlikleri üzerinde mevcut silahlardan yalnızca piyade tüfekleriyle hafif makineli tüfek sayılarında kısmen bir artış olmuştu.

Batı Cephesi depolarında, onarımda ve birlikler üzerinde tespit olunan piyade tüfeği sayısı 72.812, hafif makineli tüfek sayısı 536 iken Şubat'ta bu oran 75.402 piyade tüfeği, 541 de makineli tüfek olarak belirlenmişti. Top sayısı ise 229 idi ²³.

²¹. Türk İstiklal Harbi, C. II, Kıs. 6, Kit. 1, s. 266-267.

²². ATASE Arşivi, Kıs. 1736, Dos. 1, Fih. 11-35-46.

²³. ATASE Arşivi, Kıs. 1398, Dos. 598, Fih. 9-4, 12-1.

5- Mart 1922'de İkmal Durumu

a. Yiyecek Durumu

Bu ay içerisinde Baladız, Höyük, Kuyucak, Aşağıkaşıkara ve Genelî'de birer yiyecek deposu açılmıştı. Cephenin Mart 1922'deki günlük yiyecek ve yem ihtiyacı 112 ton un, 35 ton yemlik, 35 ton etlik, 112 ton arta idi. Bu ay içerisinde insan ve hayvanlara günlük yiyecekleri tam olarak verilmişti.

1. Orduda erzak ihtiyacı (kg olarak) : Erler üzerinde 55.366 peksimet, 8799 yemeklik,

Büyük ağırlıktaki 2503 peksimet, 11.353 yemeklik, 6211 etlik, 954 tuz, 114.118 yemlik.

Tümen erzak kollarında : 24.824 ekmeklik, 8026 yemeklik, 1554 etlik, 858 tuz, 35.477 yemlik.

Tümen ve korordu ambarlarında : 9739 ekmeklik, 3246 yemeklikti.

Yedek erzak ihtiyacı : 48.800 ekmeklik, 4.200 yemeklik, 47.902 etlik, 651 tuz, 28.440 yemeklikti ²⁴.

Yakacak : Ordunun yakacak ihtiyaçlarını karşılamak üzere Dinar, Keçiborlu ve Eğridir'de birer yakacak müfrezesi görevlendirilmişti.

b. Giyecek ve Donatım Durumu

Mart 1922'de Batı Cephesi birliklerine, Kocaeli Grubu'na ve depo alaylarına gönderilen 73 kalem giyecek ve donatım eşyasından bazıları şunlardı :

<u>Elbise (Takım)</u>	<u>Ceket</u>	<u>Kaput</u>	<u>Çarık</u>	<u>Matra</u>	<u>Nal ve Mıh</u>
63.835	1303	6649	2640	15.887	13.981

²⁴. Türk İstiklal Harbi, C. II, Kıs. 6, Kit. 1, s. 278.

<u>Sahra Telefon</u>	<u>Kuru Pil</u>	<u>Portatif Kürek</u>	<u>Tevhit Semeri</u>
4	2310	13.400	40

Bu ay içerisinde Egridir ve Höyük'te birer donatım deposu, Dinar ve Egridir'de birer donatım yapım yeri ile Denizli'de birer dabakhane (deri yapım yeri) faaliyete geçirilmişti ²⁵.

Silah ve cephane : Yurt içinden Polatlı-Sarayönü arasında 900 deve ile günde 23 ton cephane taşınmaktaydı. 19 Şubat 1922'de Batı Cephesi Komutanlığı, makineli tüfek depo taburundan 19 Osmanlı, 4 İngiliz ağır makineli tüfeğini cephe birliklerine dağıtmıştı ²⁶.

Mart ayı içerisinde Konya'daki topçu alayına 8 İngiliz sahra, 4 Şınavder sahra, 4 Alman sahra topu ile Batı Cephesi Ağır Topçu Taburu için, iki 105 mm.'lik sahra obüsü ve iki 120 mm.'lik Fransız topu tertip edilmişti.

Kocaeli Grubuna, 3 Rus sahra, 4 mantelli topu ve 2. Ordu emrine, 4 İngiliz sahra topu, 41. Tümen'de 2 sahra topu tertib edilmişti. Buna ilaveten bir ay içerisinde cepheye değişik çapta 21 top gönderilecekti ²⁷.

Ayrıca Mart 1922'de İstanbul'da ordu depolarından gizlice alınarak Mim Mim Grubu tarafından Fransız Ladik vapuru ile İnebolu'ya gönderilen ve 25 kalem bulan silah ve cephane bulunmaktaydı.

Novorosiski'de engelleme ağlarından başka üç büyük çaplı topla 12 seri ateşli topun taşınmaya hazır bulunduğu, Dışişleri Bakanlığı'ndan bildirilmesi üzerine bunları almak için 14 Mart 1922'de Şahin Vapuru Trabzon'dan hareket ettirildi. Ayrıca Batum'daki silah ve piyade cephaneleriyle diğer gereçleri almak üzere de Aydın Reis ve Preveze

²⁵. ATASE Arşivi, Kıs. 1387, Dos. 14, Fih. 1-6.

²⁶. **Türk İstiklal Harbi**, C. II, Kıs. 6, Kit. 1, s. 279.

²⁷. ATASE Arşivi, Kıs. 170, Dosya 598, Fih. 6-1.

gambotları Batum'a gönderilerek yurda taşınmaları sağlanmıştı. Batum'dan sevk edilen malzeme buradan da Batı Cephesi'ne sevk edilmişti ²⁸.

Ordunun 1600 hafif makinalı tüfeğe ihtiyacı vardı. Buna karşılık Fransa ile bağlantısı yapılmış bulunan 1500 hafif makinalı tüfekten ancak 500'ü ile, İtalya'dan 20.000 piyade tüfeği satın alınabilmişti.

Bulgaristan'dan 7 Mart 1922'de Varna'da satın alınan ve Türkiye'ye taşınması için Bakırcıyef motoruna yüklenen 1050tüfek, motoru ile beraber Karadeniz'de batmıştı.

İstanbul'daki Sereyof adlı bir Bulgar, 50.000 yeni Alman tüfeğini tanesi 28 liradan satmayı teklif ettiyse de bundan bir sonuç alınamadı ²⁹.

Akaryakıt : Benzin ve yağ için 50.000 lira ayrılmış bulunuyordu. 23 Mart 1922'de 700 teneke oto benzini, standart oil kumpanyasından satın alınmış ve İskenderun'a çıkarılmıştı. Ayrıca satın alınan 160 ton benzinde Yunan harp gemilerinin takibi yüzünden Beyrut'a çıkarılmak zorunda kalmıştı ³⁰.

c. Ulaştırma Araçları Durumu ve Kapasitesi

1. Ordu'da : 1. Kolordu günlük taşıma kapasitesi 165 ton ve 5. Süvari Kolordusu (2. Süvari Tümeni hariç) 120 ton, 6. tümen 52 ton, 15. Tümen 57 tondur.

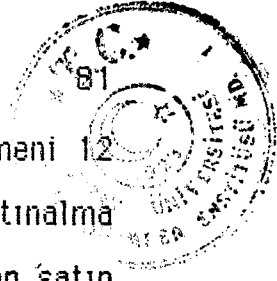
2. Ordu'da : 2. Kolordu 86 ton, 16. Tümen 24 ton, 4. Kolordu'nun günlük taşıma kapasitesi 122 tondur.

Ordu Ulaştırma Katarı : Kapasitesi 93 ton idi.

²⁸. ATASE Arşivi, kls. 1724, Dos. 2-624, Fih. 34.

²⁹. ATASE Arşivi no: 4/4478, kls. 1736, Dos. 1, Fih. 1.

³⁰. A. Müderrisoğlu, a.g.e., s. 507-509.

3. **Kolordu** . 202 ton, Kocaeli Grubu 42 ton, 1. Süvari Tümeni 12 tondu ³¹. Ayrıca Adana Bölgesi Komutanlığı nezdinde kurulan satınalma komisyon, Fransız temsilcisinin de yardımıyla Halep ve Beyrut'tan satın alınan hayvanlar Bağdat hattı üzerinden Batı Cephesi'ne ulaştırılmıştı.

d. Sağlık Durumu

Dinar-Eğridir-Isparta ve Burdur'da birer hastane, Eğridir'de bir sıhhiye deposu ile bir de hayvan deposu faaliyete geçirilmiş olup burada ikmal için 486 hayvan bulunmaktaydı. Mart ayı içerisinde birliklerden hastanelere gönderilenlerin sayısı 29.193 kişi idi.

Ayrıca Batı Cephesi'nde devam eden sığır vebası, ulaştırma kollarındaki öküz arabalarının hayvanlarıyla bir yerden diğer yere geçmekteydi. Birliklerin kadrolarında gösterilen veteriner sayısı ancak üçte bir oranına getirilebilmişti ³².

e. Mali Durum

Para sıkıntısı çok artmıştı. Örneğin 30 Mart 1922'de 1. Tümen'de parasızlık yüzünden etlik hayvan alınamadığı için erlere et yedirilemedi. Bu Tümene yemeklik olarak da yalnız buğday kırmacı verilebilmişti ³³.

Para bulunamadığı için menzil bölgelerinde de yiyecek satın alınamamaktaydı.

³¹. ATASE Arşivi, Kıs. 1736, Dos. 20, Fih. 2.

³². *Türk İstiklal Harbi*, C. II, Kıs. 6, Kit. 1, s. 281.

³³. ATASE Arşivi, Kıs. 1717, Dos. 12-582, Fih. 28.

6- Nisan 1922'de İkmal Durumu

Batı Cephesi'nin yiyecek ikmali hizmetlerinin düzenlenmesi satın alma komisyonlarının Cephe Komutanlığı'na bağlanması, bu komisyonların yapacağı satın almalar için de haftalık ödemeler esası kabul edilmiş ve bu amaçla Konya Bankası'ndan her hafta 195.000 lira sağlanmıştı. Kocaeli, Sivrihisar ve Aziziye bölgelerinde Kocaeli Grubu için haftada 10.00 lira ayrılmış ve bu para Grup Komutanlığı'nca Bolu ve İzmit Satın Alma Komisyonlarına tertip edilmişti ³⁴.

2. Ordu'nun kuzey kesimindeki birliklerin yiyecek ihtiyaçları, bölgedeki iki komisyonun subaylarıyla takviyesinden sonra satın alma suretiyle sağlanacak ve ihtiyaç eksikleri de Biçer istasyonundan ya da güneyindeki 2. Ordu yiyecek depolarından getirilecekti.

Bolvadin, Çay ve Dinar Bölgesi'ndeki Buradaki birlikler (Bolvadin ve Çay) Konya demiryolu ile beslenmekteydi. Konya'daki satın almalar için haftada 100.000 lira ödenek ayrılmış ve Valinin başkanlığında bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon cephenin günlük ihtiyacı olarak günde 65 ton buğday, 110 ton arpa, 15 ton et, 15 ton kuru sebze göndermekle görevlendirilmişse de 30 Nisan 1922'de Batı Menzil Müfettişliği ancak 42 ton un, 45 ton yemlik gönderebilmişti. Dinar bölgesi içinde haftada 30.000 lira ayrılması, satın alma işinin Dinar komisyonlarına verilen subaylar tarafından doğrudan doğruya üreticiden yapılması prensibi kabul edilmişti ³⁵.

Cephane : Cephe birlik ve depolarında mevcut; Piyade tüfeği cephanesi 17.871.417 (bu miktar Şubat'ta 15.460.415 idi), Top cephanesi 40.127 (Şubat'ta 37.747 idi) ³⁶.

³⁴ 15.01.1922 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Karar no:

04-44-9/1314.

³⁵ **Türk İstiklal Harbi**, C. II, Kıs. 6, Kit. 1, s. 252

³⁶ ATASE Arşivi, Kıs. 1721, Dos. 18, Fih. 5.

Gerek piyade, gerekse topçu cephanelerinde görülen bu artışlara rağmen, piyade tüfeği başına 500, ağır makineli tüfek başına 10.000, hafif makineli tüfek başına 5000 fişeğe çıkabilmek için daha 9000 Osmanlı, 650 İngiliz, 5500 Alman, 1500 Manliher, 1500 sandık Rus cephanelerine, Ordu'da mevcut toplar içinde 1886 ton topçu cephanelerine ihtiyaç bulunuyordu ³⁷.

Ordunun gerek silah ve cephane, gerekse diğer ihtiyaçlarının ikmalinde; öteden beri İstanbul'da faaliyette bulunan gizli cemiyetlerin Ekim 1917'de kurulan Karakol Cemiyeti, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgalinden sonra kurularak Karakol Cemiyeti'nin yerini alan Felah Grubu; 1919'un ilk aylarında kurulan Mim Mim Grubu vs. gibi kuruluşların büyük hizmetleri görülmüştü ³⁸. Bunlardan Mim Mim Grubu tarafından İstiklal Harbi'nin devamı sırasında çeşitli tarihlerde (2 Mart 1921-11 Eylül 1922) vapur ve deniz motorlarıyla Karadeniz, Marmara liman ve iskelelerine İstanbul'dan gönderilen 40.000 tonu bulmuş olan harp, silah, araç ve gereçleri gönderilmiştir ³⁹. Sovyet Rusya'dan temin edilen ve Batum, Navorosiski limanlarından Gazal romörkörüne yüklene cephane arasında 325 sandık Avusturya, 20 sandık Belçika piyade mermisi bulunuyordu. Bu mühimmat Trabzon limanına 2 Nisan 1922 tarihinde boşaltılmıştır ⁴⁰.

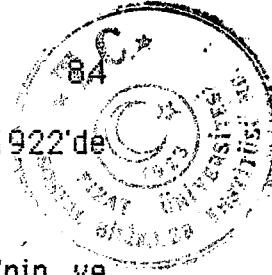
Ayrıca Sovyetler Birliği'nden Nisan 1922 içerisinde Batum'daki Bağımsız Kafkas Ordusu depolarından sağlanan 8382 sandık piyade cephaneleriyle Batum ve Navorosiski'de 425 sandık Avusturya ve Belçika cephaneleri, 2800 sandık topçu cephaneleri, 12 bomba topu, İnebolu ve Samsun'a çıkarılmış ve yeniden Batum'a gelen cephaneleri de almak üzere vapur tertip edilmişti. Bunlardan başka 22 adet aydınlatma tabancası, 351 adet aydınlatma mermisi, 15 adet top nişan dairesi, 1500 adet top kapsülü

³⁷. ATASE Arşivi, kls. 1724, dos. 624, Fih. 1-2.

³⁸. ATASE Arşivi, kls. 1533, Dos. 2, Fih. 65/4; a.g.a., kls. 1512, Dos. 1-A, Fih. 4-212.

³⁹. M. Aydın, a.g.e., s. 94.

⁴⁰. ATASE Arşivi, kls. 1724, Dos. 624, Fih. 2-1.

14 Nisan 1922'de 150 adet mayın ile 2 adet dürbün 25 Nisan 1922'de Ruslar'dan alınmıştır ⁴¹.

Bir taraftan İstanbul Hükümeti'nin diğer İtilaf Devletleri'nin ve Yunanlılar'ın gerek cephede ve gerekse cephe gerilerinde yaptıkları propogandalar, ordudaki bir kısım cahil erler arasında etkili oluyor ve bunları görevlerini bırakmaya sürüklüyordu. Bu durum karşısında Batı Cephesi Komutanlığı, Konya ve Ankara Süvari Alayları ve bazı milis kuvvetleriyle cephe gerisinde almış olduğu tedbirler ve jandarma teşkilatlarının yardımıyla günden güne artan kaçak olaylarını önlemeye çalışmıştı.

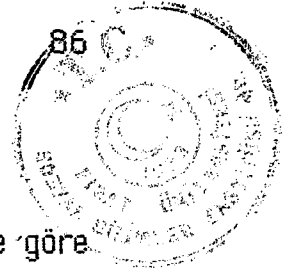
a. Ulaştırma Hizmeti ve Bu Hizmet İçin Araç İhtiyacı

Batı Cephesi birliklerinin lojistik desteği bakımından mevcut demiryolu ulaştırmasıyla cephe gerisindeki son istasyonlara getirilen ikmal maddelerinin depolara ve birliklere kadar taşınması, karayolu işletmesindeki imkansızlıklar yüzünden öküz arabaları ve kağrı gibi ikmal ulaştırma araçlarından yararlanmaya devam olunuyordu.

Azari-Aşağıağzıaçık dekovil (hattının onarımı ve daha kuzeye uzatılması) çabaları sürmektedir. Yunanlıların Ankara yönünde ilerlemesi halinde Aziziye ve Vaysal bölgelerinden yapılması düşünülen yan taarruza katılacak birliklerin lojistik desteği bakımından; Konya-Akşehir demiryolundan faydalanmayı mümkün kılacak, Azari-Aşağıağzıaçık dekovil hattının onarılarak işletmeye açılması 18 Şubat 1922'de Başkomutanlıkça emredilmişti. Buna göre, onarımına ve kuzeye uzatılması işlerine başlanmış bulunan bu hattın, Aziziye ve Vaysal'a kadar 100 km daha devam ettirilmesi gerekiyordu ⁴². Bu amaçla ihtiyaç duyulan inşa

⁴¹. ATASE Arşivi, kls. 1724, Dos. 2, Fih. 18-19-34-20-23.

⁴². İ. Yıldırım, a.g.t., s. 39-40. Ayrıca bkz. **Türk İstiklal Harbi**, C. II, Kıs. 6, Kit. 1, s.

c. Mali Durum

Bu dönemde para sıkıntısı devam etmekteydi. Nisan kuvvesine göre Batı Cephesi birliklerinde mevcut bulunan 175.633 asker ve 55.042 hayvanatın haftalık yiyecek ve yem harcaması tutarı 284.000 lira idi ⁴⁶. Hastaneler, geri teşkiller ve menzil harcamaları bu tutarın dışında idi.

7- Temmuz 1922'de İkmal Durumu

a. Yiyecek Durumu

Temmuz 1922'de beslenmesi gereken 200.000'in üzerinde asker ve 78.800 hayvan mevcuduna karşılık tümen, kolordu, ordu, cephe ve menzil depolarında bulunan yiyecek maddeleri yetersiz olup, toplamı şunlardan ibaretti. 1317 ton ekmeklik, 111 ton yemeklik, 421 ton etlik ve 495 ton yemlik. Bu sebeple, 5 Temmuz 1922'de Cephe Komutanlığı tarafından çok gizli kaydı ile verilen emirde; cephenin çeşitli yerlerinde bir haftaya kadar yiyecek depo edilecektir, denilmekteydi ⁴⁷. Bunun için 1. Ordu bölgesinde, Denizli, Eğridir, Beyşehir ve diğer güney depolarındaki yiyecek maddeleri, kuzeye taşınacak ve bunların çoğunun Geneli'de olmak üzere Aşağıkaşıkara ve Şuhut'da depolanmasına devam olunacaktı. 2. Ordu bölgesinde, Aziziye, Çuğu, Özburun depolarında birer haftalık yiyecek bulundurulacak ve Davulga depolarında bulunanlarla Piribeyli'deki buğdaylar un haline getirilerek Aziziye bölgesine gönderilecektir.

⁴⁶. ATASE Arşivi, kls. 1487, Dos. 7-A, Fih. 6.

⁴⁷. ATASE Arşivi, kls. 1890, Dos. 43, Fih. 60-2.

b. Giyecek Durumu

Batı Cephesi'nin Mayıs-Haziran aylarında en çok sıkıntısını çektiği malzemelerden biri de portatif çadırdı. Temmuz ayı içerisinde yeterli olmamakla beraber birliklere 6636 adet daha portatif çadır gönderildi.

Buna ilaveten 18.066 çeket ile 37.166 pantolon, 1900 kaput, 79.000 don ile 78.500 gömlek ikmali yapıldı ⁴⁸.

Silah mevcudu ise, Temmuz 1922'de istenilen düzeye ulaşmıştı. Batı Cephesi'nin tüfek mevcudu 106.630'a yükseldi. Makinalı tüfeklerle toplar henüz kadroya göre noksandı. Temmuz 1922'de Fransa'dan 1500 hafif makinalı tüfek alınarak hafif makinalı tüfek mevcudu 2092'ye yükseltildi. Bu ay içerisinde 48 ağır makineli tüfek ikmali yapılarak bu silahların mevcudu 870'e yükseltilmiştir. Top durumu ise, diğer silahlara paralel bir gelişme sağlamış, Temmuz 1922'de 316'yı bulmuştur ⁴⁹.

c. Akaryakıt Durumu

Dış ülkelerden alınan uçak ve motorlu araçlar için akaryakıt ihtiyacı günden güne artmaya başlamıştı. Batı Cephesi'nin ihtiyacı olan 243.000 kg benzin ile 1095 kg gres, komisyonlar eliyle satın alınarak cepheye sevk edilmişti. Bunlardan başka Konya, Akşehir ve Karaman depolarında toplam 430 ton daha oto benzini ile Akşehir'de 46 ton uçak benzini stoku mevcuttu ⁵⁰.

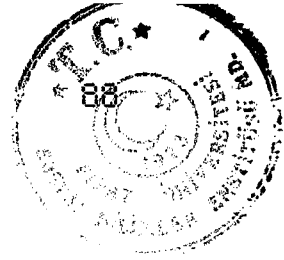
Yine aynı dönemde Mim Mim Grubu'nca kuzey ve güney limanlarında teslim edilmek üzere 510 ton benzin alımı mukaveleye bağlanmıştı ⁵¹.

⁴⁸. ATASE Arşivi, kls. 1861, Dos. 509, Fih. 4-4.

⁴⁹. ATASE Arşivi, kls. 1724, Dos. 640, Fih. 40-2.

⁵⁰. ATASE Arşivi, kls. 1778, Dos. 167, Fih. 137.

⁵¹. ATASE Arşivi, kls. 1736, Dos. 1, Fih. 1.

d. Sağlık Durumu

Genel olarak her kolorduda bir seyyar hastane, her tûmende bir sıhhiye bölüğü, Cephe Komutanlığı emrinde birkaç hastane ve menzil hastanesi bulunmaktaydı. Bunların faaliyet gösterdikleri yerler şöyle idi :

Seyyar Hastaneler:

- 1. Seyyar Hastane : Uzunpınar'da,
- 10. Seyyar Hastane : Akarım'da
- 12. Seyyar Hastane : Kumandalı'da
- 5. Kolordu Seyyar Hastane: Kapaklı'daydı.

Cephe Kumutanlığı emrindekiler, Akşehir'de, Akşehir Hastanesi, Mevlutlu'da, Mevlutlu Hastanesi, Çay'da Çay yaralı sevk merkezi bulunmaktaydı.

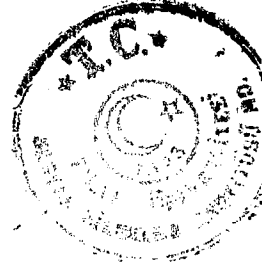
2. Ordu Bölgesinde Seyyar Hastaneler ve Yerleri:

- Bolvadin Hastanesi : Bolvadin'de,
- 2. Seyyar Hastane : Ağılören'de,
- 13. Seyyar Hastane : Özbekun'da,
- 9. Seyyar Hastane : Sivrihisar'da,
- Ürgüp Hastanesi : Piribeyli'de
- 3. Seyyar Hastane : Aziziye'de,
- 4. Seyyar Hastane : Tilkisiyen'de.

Ayrıca Sarıköy'de birer sıhhiye kademesi ve Biçerdöver istasyonunda birer sıhhiye istasyonu açılmıştı ⁵².

⁵². Türk İstiklâl Harbi, C. II, kıs. 6, Kit. 1, s. 302.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ BATI CEPHESİ'NİN LOJİSTİK FAALİYETLERİ İLE İLGİLİ TEŞKİLLER VE HİZMETLER

A. BATI CEPHESİ'NİN SON İKMAL DURUMU VE İKMAL İŞLERİNİN YÜRÜTÜLMESİ

1. Menzil Teşkilleri

Batı Cephesi birliklerinin ikmal hizmetlerinin normal bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla 10 Ekim 1921'den bu yana lojistik teşkilleri üzerinde hassasiyetle durulmuş ve daha verimli olabilmesi için üzerinde zaman zaman bazı değişiklikler de yapılmıştır.

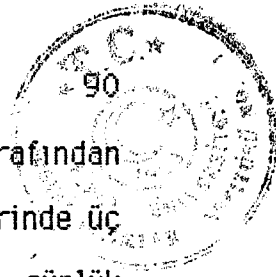
Buna göre, Ağustos 1922'de lojistik teşkillerin durumu şu şekilde özetlenebilir:

28 Ekim 1921'de yapılan lağvlardan sonra Ankara'da Milli Savunma Bakanlığı emrinde olmak üzere kurulmuş bulunan Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü ile Konya'da bulunan Batı Menzil Müfettişliği, Ağustos 1922'de de aynı bakanlığa bağlı olarak faaliyetine devam ediyordu. Gerek Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü, gerekse Batı Menzil Müfettişliği oldukça geniş kadroları ile Batı Cephesi birliklerini destekliyordu¹.

2. İkmal İşleri

Ağustos 1922 başından itibaren Konya'daki Batı Menzil Müfettişliği'nce Batı Cephesi birlikleri için Çay'a gönderilen erzak,

¹ Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruz, C. II, Ks. 6, Kit. 2, Ankara, 1995, s. 288.

depolarda biriktirilmeye başlandı. Günlük yiyecek, birlikler tarafından bulundukları bölgelerden satın alınmakta idi. İnsan ve hayvan üzerinde üç günlük demirbaş, büyük ağırlıklarda bir günlük, kollarda da iki günlük yiyecek bulundurulması ve erzakın hiçbir surette sarfedilmemesi emredildi. Günlük satın almalar ihtiyacı karşılayamadığından zorunlu hallerde Menzil'den gönderilen erzaktan bir kısmı tüketiliyordu. Hayvanlara arpa tedariki daha güçtü. Bu sebepten çok önem kazanan arpa depolaması için Bakanlar Kurulu 13 Ağustos 1922'de "Mecburi Satın Alma" kararını yayınladı².

Bakanlar Kurulu'nca alınmış olan bu karar gereğince il ve ilçe satınalma komisyonları her cins yiyecek satın alma işini hazırladılar. Maliye Bakanlığı bunun için Batı Cephesi Komutanlığı emrine haftada 1.300.000 lira göndermekteydi.

Adana ve Konya bölgelerinden de demiryolu ile günde ortalama 85 ton ekmeklik, 27.5 ton yemeklik, 93 ton yemlik olmak üzere toplam 205.5 ton yiyecek maddesi gönderilmekteydi. 25 Ağustos 1922'de, 1. Ordu'da 5012 ve 2. Ordu'da 1777 ton yiyecek bulunması gerekirken, 1. Ordu için 1655, 2. Ordu için de 655 ton yiyecek depo edilebilmişti. Bu suretle 1. Ordu'nun 3357, 2. Ordu'nun 1122 ton yiyecek eksikliği vardı³.

Taarruzdan önce, erler ve hayvanlar üzerinde ağırlıklarda ve kollarda taşınması gereken altı günlük erzak tamamlanmıştı.

a. 1. Ordu'da İkmal İşleri

1. Ordu'daki Menzil Bölge Müfettişliği ve sonradan emrine verilmiş bulunan Akşehir Hat Komutanlığı'na bağlı bütün teşkil ve tesisler Ordu

2. ATASE Arşivi, kls. 1775, Dos. 59-157, Fih. 7.

3. Türk İstiklâl Harbi, C. II, Ks. 6, Kit. 2, s. 289.

birliklerinin lojistik desteğiyle görevli idiler. 1. Ordu bölgesine ait Menzil alanları şu şekilde idi:

Geri sınırı ise, Yalvaç ilçesinin batısı-Eğridir Gölü'nün kuzeybatı kenarı-Aydın demiryolu arası idi.

Menzil bölgesinin güney kesiminde, menzil alanı dışında kalan Denizli, Muğla, Burdur, Isparta bölgelerindeki nokta ve konaklar, askerlik dairelerinin emrine bırakıldı.

Asıl taarruz kuvvetlerinin 1. Ordu bölgesinde kullanılacağı kesinleşince birliklerin toplanması, cephane ve yiyecek maddelerinin taşınması için gereken ulaştırma araçları ihtiyacı hesaplandı. Buna göre taarruzun başlaması ile günde 497 ton cephane ve 855 ton yiyecek olmak üzere toplam 1382 tonluk araca ihtiyaç bulunduğu tespit edildi ⁴.

22 Temmuz 1922'de Ordu Komutanlığı'nın Batı Cephesi Komutanlığı'na yapmış olduğu bir teklifle; "Akşehir Hat Komutanlığı'nın ordu emrine verilmesi halinde, Kaşıkara-Şuhut İkmal yoluna da 133 tonluk ulaştırma aracı ayrılacağı ve bu suretle üç ana ikmal yolu ile üç kolordunun işlerinin sağlanabileceği" açıklanmıştı ⁵.

b. 2. Ordu'da İkmal İşleri

2. Ordu'da ikmal işlerini merkezi Bolvadin'de bulunan Menzil Bölge Müfettişliği ile yürütülüyordu. Ayrıca, Batı Cephesi Komutanlığı emrinde bulunan Akşehir Hat Komutanlığı'ndan ve Çay'a kadar da Konya demiryolundan faydalanıyordu.

2. Ordu Menzil Bölge Müfettişliği ileri ve geri sınırı olarak şöyle tespit edilmişti:

İleri sınırı, Biçer İstasyonu-Sivrihisar-Çandır-Aziziye-Bolvadin-Çay.

⁴. ATASE Arşivi, kls. 1775, Dos. 157, Fih. 17-8, 17-9, 17-10, 17-11.

⁵. ATASE Arşivi, kls. 1827, Dos. 386, Fih. 14.

Geri sınırı ise; Biçer doğusu-Fettahoğlu köprüsü-Piribeyli (haric)-Akşehir Gölü batı kenarı-İshaklı hattı ⁶.

Menzil Bölge Müfettişliği iki hat komutanlığı halinde faaliyet göstermekteydi. Bunlardan Aziziye'deki Hat Komutanlığı emrinde bulunan teşkil ve tesisler şunlardı:

Bolvadin, Aziziye Nokta Komutanlıkları ile Bolvadin, Özbek, Çuğu, Başveren, Aziziye yiyecek mühimmat depoları, Çukurköy, Yeniköy mühimmat depoları ve Mallica yiyecek deposu idi.

Bu hat komutanlığının ulaştırma araçları Mallica, Çukurköy, Bayat, Dişli, Bolvadin, Çay yolu ile Başören, Aziziye, Bolvadin yolunda çalışıyorlardı.

2. Hat Komutanlığı'nın merkezi Sivrihisar'da bulunmaktaydı. Oldukça geniş bir alanda bulunan 2. Ordu birliklerinin günlük yiyeceklerinin ulaştırılması için 335 ton ve günlük cephane için 337 ton olmak üzere 672 tonluk ulaştırma aracına ihtiyaç vardı. Buna karşılık menzilde 420 tonluk canlı ve 240 tonluk motorlu olmak üzere toplam 600 tonluk ulaştırma aracı bulunuyordu ⁷.

c. Kocaeli Grubu'nda İkmal İşleri

Grubun ikmal hizmetleri yeteri kadar düzenlenememişti. Çok geniş bir bölgede bulunan grup komutanlığının elinde 6.5 tonluk bir deve kolu ile, 18. Tümen'in 74.5 tonluk iki araba kolu vardı. Grup bütün ulaştırma işlerini, daha ziyade halk araçları ile yapıyordu. Bu amaçla İznik Kaymakamlığı 94 öküz arabasını ve 38 mekkare ile 95 eşiği grup emrine verdi. Bilecik ile

⁶. ATASE Arşivi, kls. 2009, Dos. 39-35, Fih. 1.

⁷. ATASE Arşivi, kls. 1831, Dos. 399, Fih. 9.

Gölpazarı bölgesinde herbiri 55 mevcutlu 4 mekkare kolu, Osmaniye bölgesinde her biri 58 mevcutlu 3 mekkare kolu hazırlandı⁸.

27 Ağustos 1922'de Bolu Menzil Müfettişliği ve İzmit Hat Komutanlığı lağvedilerek bu görev, Bolu Askerlik Daire Başkanlığı'na verildi.

İzmit kıyılarına İstanbul'dan kaçak gelen her cins mühimmat da, karayolundan Ankara ve Biçer'e, Göynük Hat Komutanlığı araçları ile taşınıyordu. Grubun ihtiyacı için haftada 10.000 lira gönderiliyor, yiyecek ikmal bölgeden satın alma ile yapılıyordu. Bu grubun emrinde Geyve istasyonu civarında bir sabit hastane Şeyhvanmaz köyünde bir seyyar hastane vardı. Kocaeli bölgesinde, Adapazarı, Düzce ve Beypazarı'nda beşeryüz, Bolu'da 2500 yataklı birer hastane bulunuyordu⁹.

Büyük Taarruz başlamadan önce Batı Cephesi'nin genel kuvvesi şöyle idi¹⁰.

<u>Subay</u>	<u>Er</u>	
7899	186.336	Seyyar Ordu
759	12.947	Menzil emrinde
8658	199.283	Toplam

B. BÜYÜK TAARRUZ BAŞLANGICINDA BATI CEPHESİ'NİN DURUMU

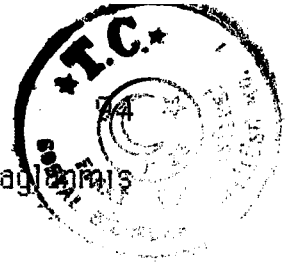
Büyük Taarruz'dan önce birliklerin elinde 24 cins olmak üzere 340 top, 8 cins olmak üzere 882 makineli tüfek, 4 cins olmak üzere 2100 hafif makineli tüfek ve 100.325 piyade tüfeği vardı.

İkmal kolaylığı sağlayabilmek için cephe birliklerinin elindeki çeşitli silahların (Osmanlı, Alman, Rus, İngiliz, Manliher vs.)

⁸. Türk İstiklâl Harbi, C. II, ks. 6, kit. 2, s. 298.

⁹. ATASE Arşivi, kls. 1717, Dos. 12, Fih. 12.

¹⁰. ATASE Arşivi, kls. 1789, Dos. 211, Fih. 139.

standardizasyonuna gidilmiş ve böylece tümenlerde silah birliği sağlanmış bulunuyordu ¹¹.

Batı Cephesi Orduları'nın kullandığı 24 cins topun cephane ikmal işinde karşılaşılabilecek güçlük hesaba katılmış ve alınan tedbirlerle ileride başlayacak muharebelerde önemli aksamalara meydan verilmemesi sağlanmıştı.

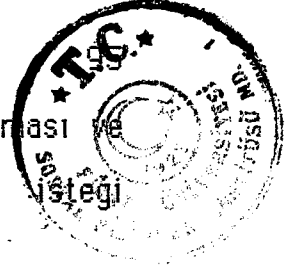
1. Cephane Durumu

Tüfek başına 210, hafif makineli tüfek başına 2000, ağır makineli tüfek başına 200, ağır top başına 100 mermi, birlikler üzerinde bulundurulmuştu. Tüfek başına 90, hafif makineli tüfek başına 1000, ağır makineli tüfek başına 2000 (2. Ordu'da 1000), hafif top başına 200 ve ağır top başına 300 mermi de Aziziye, Özbek, Bolvadin ve Şuhut'ta depolanmıştı.

Ayrıca; ikinci tertip olarak tüfek başına 100, hafif makineli tüfek başına 300, ağır makineli tüfek başına 3000, hafif top başına 500, ağır top başına 500 mermi de Konya-Akşehir arasında demiryolu istasyonlarında ve Ağzıaçık deposunda bulundurulmuştu. Büyük Taarruz'da bu ikinci tertip cephaneden ikmal yapılmasına lüzum kalmamış, ordular batıya doğru ilerledikçe bu tertip de kademe kademe ileriye alınmıştır. Mevcut topların hiçbir yedek parçası yoktu. Batı Cephesi birliklerinde bulunan topların cephanelerinin 1000'er atıma çıkarılması bir kadro gereği idi. Buna göre, topların cephane eksiklerinin tamamlanması için aşağıdaki miktarlara ihtiyaç vardı:

Fransız Sahra 4021, Skoda dağ 3000, Kudretli dağ 6965, Rus dağ 4807, ağır sahra 339, Fransız ağır sahra 1013, Rus havan 3460, 150 mm'lik adi obüs 1635 atım ki toplam olarak 25261'i buluyordu. Bu ihtiyacın

¹¹. ATASE Arşivi, kls. 1182, Dos. 19, Fih. 2.

gerideki depolardan 15 Ağustos'a kadar Ağzıaçık deposuna taşınması ve Fransız piyade fişeklerinin en kısa zamanda gönderilmesi isteği Başkomutanlığa arz edildi ¹².

Fakat bunların gerek iç kaynaklardan (özellikle İstanbul'dan) gerekse dış memleketlerden tedarikine çalışılmışsa da cepheye ulaştırılmaları zaman almaktaydı. Sovyet Rusya tarafından da bazı cins top mermisi ve piyade cephanesi vaadinde bulunulmuşsa da bunların cepheye ne zaman ulaşacağı belli değildi. İtalya'dan uçak ve gaz maskesi bağlantıları yapılmış, fakat tam bir neticeye varılamamıştı.

Ayrıca cephane depolarında tüfek başına 90 hafif makineli tüfek başına 1000, ağır makineli tüfek başına 1000 fişekle, hafif top başına 200, ağır top başına 300 mermi tamamlanmıştı. Bu mühimmat depoları 1. Tümen ve 61. Alay (Porsuk Müfrezesi) için Polatlı'da 41. ve 61. Tümenlerle, 3. Kolordu Topçu Taburu için 17. Tümen ve 6. Kolordu ile topçu taburları için Bolvadin'de bulunduruldu. Sözü geçen bu mühimmat depolarında 25 Ağustos 1922'ye kadar 2.500.828 piyade fişegi, 24.437 top mermisi toplanmıştı. Taarruz başlamadan önce top başına bulundurulması gereken 400 mermi tamamlanmıştı ¹³.

2. Ulaştırma Durumu

Taarruz hazırlıkları sırasında birliklerin silah, cephane ve yiyeceklerini yerlerine ulaştırmak ve depolamak çok önemliydi. Bu ihtiyaç maddelerinin tayin ve tesbit edilen yerlere gönderilmesi için birliklerde yeteri kadar taşıt aracı yoktu.

Özellikle, Temmuz 1922'de baş gösteren sığır vebası birlikler elinde bulunan öküz kollarını da işe yaramaz duruma getirmişti. Bu yüzden kolordu

¹² Türk İstiklâl Harbi, C. II, ks. 6, Kit. 2, s. 302.

¹³ ATASE Arşivi, kls. 1759, Dos. 100, Fih. 9.

ve tümenlerde bulunan öküz kolları, Batı Cephesi emrindeki deve kolları ile değiştirildi ¹⁴.

Cephenin ulaştırma araç ihtiyacını karşılamak için dışardan satın alma çarelerine başvurulmuş, bu arada Fransa'dan 500 motorlu ulaştırma aracı satın alma teşebbüsünde bulunulmuş ve bu konuda Fransızlar'la bir sözleşme yapılmışsa da bu araçlar getirilememiştir. Önceleri dışardan satın alınmış bulunan 200 kamyonun 100'ü 8 Temmuz'da, diğer 100'ü de Ağustos ayında cepheye katılmış ve bunlardan teşkil olunan Motorlu Ulaştırma Birliği de 1. Ordu emrine verilmiştir. Ayrıca Birinci Dünya Harbi'nden kalma iki tonluk ve demir tekerlekli kamyonlardan da her biri 49 kamyonlu olmak üzere iki ağır oto bölüğü kuruldu. Böylece her iki orduya birer benzin deposu, Çay'da bir onarım yeri açıldı. Berlier kamyonları düz arazide ve az meyilli şoselerde günde 100, ağır kamyonlar 50 km gidip gelebiliyorlardı ¹⁵.

Bunlardan başka Batı Cephesi karargâhında 9 binek, 2 kamyonet, ordu karargâhında 2'ser binek ve 1'er kamyonet, kolordular ve Kocaeli Grubu karargâhında ise 1'er binek otomobil vardı. Türk Ordu'nun tek mil motorlu araçları bunlardan ibaretti.

Eğridir Kolordusu yolsuz dağlık bölgelerde hareket yapacağından, harekattan önce bütün arabalı kollarını Sandıklı'da menzil emrine bıraktı.

Eğridir Liman Komutanlığı da Eğridir, Höyük, Kaşıkara iskeleleri arasında göl üzerinde ulaştırmayı sağlıyordu. Emrinde 132 tonluk kayıklar ve 80 ton çekebilen bir motor vardı. Yeni yapılmakta olan 70 çekiş kabiliyetli bir motor da Ağustos sonunda hizmete girdi ¹⁶.

¹⁴. ATASE Arşivi, kls. 1775, Dos. 157, Fih. 10-2.

¹⁵ Türk İstiklâl Harbi, C. II, Kıs. 6, Kit. 2, s. 305.

¹⁶. ATASE Arşivi, kls. 1717, Dos. 12-582, Fih. 18.

a. 1. Ordu'da Ulaştırma Yolları

4 araba, 2 deve, 1 eşek katarından kurulu 400 tonluk Akşehir Hat Komutanlığı'nı da emrine alan 1. Ordu, kurmuş olduğu 4 ana ikmal yolunda Menzil bölge, ulaştırma araçlarını aşağıdaki şekilde faaliyete geçirmişti.

1. ve 2. ikmal yollarında ; 60 tonluk 12 kollu eşek katarı, 216 tonluk 24 kollu 2 deve katarı, 139 tonluk karışık kollu 2 araba katarı (katarların toplam kapasitesi 415 ton).

2. ve 4. ikmal yollarında; 46 tonluk 9 kollu 1 eşek katarı, 84 tonluk 10 kollu 1 deve katarı ve 100 tonluk 10 kollu 1 kağı katarı (bu katarların toplam kapasitesi 230 ton).

Ayrıca satın alınmak suretiyle orduya katılan 100 Berlier kamyonu ile de 2 "Motorlu Hafif Bölük" teşkil edilmiş ve bu suretle ordu menzil kuruluşundaki motorlu araç sayısı 149 olmuştu ¹⁷.

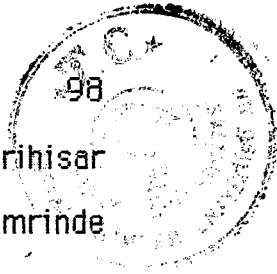
Efesultan-Belkaracaören-Kocatepe yolu ile Efesultan-Ağzıkara-Karlık Kocatepe yolu 4. Kolordu, Şuhut-Dadak-Savran ve Şuhut-Dadak-Çıngır Çeşmesi-Taşlıtepe yolları 1. Kolordu bölgesindeydi.

b. 2. Ordu'da Ulaştırma Hizmetleri

2. Ordu Menzil Bölge Müfettişliği kadrosunda Sivrihisar'la Aziziye Hat Komutanlıkları'nda çalıştırılan 9 katar ve 1 atlı araba kolu vardır. 9 katarın 5'i deve, 3'ü eşek, 1'i de kağı olmak üzere her katarda 6 kol bulunuyordu. Deve kollarında 60'ar deve, eşek kollarında 100'er eşek, kağı kollarında 50'şer kağı vardı. Hafif araba kolunda 41 çift atlı araba bulunmaktaydı.

Bunlardan başka, 5 takım halinde 63 motorlu ulaştırma aracı ve 1 seyyar tamirhaneli oto ulaştırma bölüğü de menzil emrindeydi. Canlı

17. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II, kıs. 6, kit. 2, s. 306-307.

araçların toplam kapasitesi 450 tona yakındı. Bunların 90 tonu Sivrihisar Hat Komutanlığı ve 330 tonu Aziziye Hat Komutanlığı emrinde çalışıyordu¹⁸.

3. Muharebe İrtibatları

Büyük Taarruz hazırlıklarında muharebe irtibatlarına da önem verilmiştir.

Muharebe inşa gereçlerinin büyük bir kısmı Konya Askeri iş evlerinde yaptırıldı. Topçuların mevzi değiştirmelerinde hızlı irtibatın kurulmasına hizmet eden arka teskereleriyle piyadenin kullandığı el teskereleri, kablo bobinleri, makkarelere bobin asma tertibatı, Konya iş evinde yapılan gereçler arasındaydı. Yapılamayan muharebe gereçleri ise Batı Cephesi Komutanlığı'nca satın alınarak kısmen temin edilmişti. Önem taşıyan topçu irtibatları için lüzumlu olan 800 kilometre kablo da Cephe Komutanlığı'nca satın alındırıldı.

Telefon hatları için ormanlık bölgelerden 3300 direk sağlandı. Bunlardan 1500'ü Çay'a depo edildi. 1. Ordu'ya 1000, 2. Ordu'ya 800 direk verildi.

Adana-Konya Telgraf Müdürlükleri'nden 310 km çıplak tel alındı. Bu tellerden 120 km'si 1. Ordu'ya, 75 km'si 2. Ordu'ya verildi. 115 km tel de cephe emrinde bırakıldı¹⁹. İleride yapılması tasarlanan taarruz hareketi dikkate alınarak Cephe Muharebe Bölüğü tarafından aşağıdaki hatlar yapıldı.

Çay'dan Kocatepe'ye iki telefon hattı (90 km),

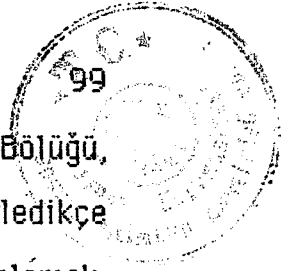
Şuhut'tan Kocatepe'ye iki telefon, bir telgraf hattı (57 km),

Şuhut'tan Sandıklı'ya bir telefon hattı (15 km)²⁰.

¹⁸. Türk İstiklâl Harbi, C. II, kıs. 6, kit. 2, s. 307.

¹⁹. ATASE Arşivi, kls. 2016, Dos. 61, Fih. 2, 2-10.

²⁰. ATASE Arşivi, kls. 2016, Dos. 61, Fih. 2-11.

Önceleri teşkil edilmiş bulunan Konya'daki Cephe Muharebe Bölüğü, cephe gerisindeki muharebe şebekesini teslim alarak ordu ilerledikçe Akşehir, Piribeyli, Ağzıaçık bölgelerindeki çıplak hatları toplamak, bunlarla ileriye doğru yeniden hat uzatmak ve diğer muharebe birliklerinin ivedilikle yaptıkları hatları onarmak ve düzeltmek üzere Akşehir'e getirildi.

25/26 Ağustos 1922 gecesi tümenler de ileri hat taburlarına kadar telefon irtibatı kurdular. Ordu ve kolordular arasında ayrıca telsiz irtibatı da yapılmıyordu²¹.

4. İki Taraf Kuvvetlerinin Personel ve Silahlar Bakımından Kısa Bir Mukayesesi (Türk-Yunan)

a. Türk Ordusu'nda

Ekim 1921'den itibaren geçen hazırlık döneminde gerek iç, gerekse dış kaynaklardan imkânlar oranında yapılabilen ikmallerle Batı Cephesi kuvvetlerinin 15 Temmuz 1922'de insan, silah, cephane sayısı bakımından ulaştığı seviye şu şekilde idi:

Piyade Tümeni	: 18
Süvari Tümeni	: 5
Subay	: 8659
Er	: 199.283 (Menzil dahil 208.836)
Top	: 340
Ağır Makineli Tüfek	: 882
Hafif Makineli Tüfek	: 2100
Tüfek	: 92.792
Kılıç	: 5282
Uçak	10

²¹. ATASE Arşivi, kls. 2016, Dos. 61, Fih. 2-12.

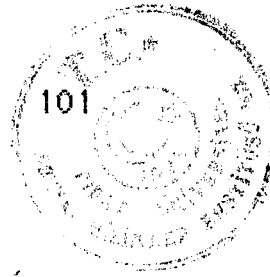
b. Yunan Ordusunda

(Batı Cephesi Komutanlığı'nın 26 Temmuz 1922 istihbaratına göre)

Piyade Tümeni	: 12
Bağımsız Alay	: 9
Süvari Tümeni	: 1
Subay	: 6564
Er	: 218.432
Top	: 418
Ağır Makineli Tüfek	: 1280
Hafif Makineli Tüfek	: 3139
Tüfek	: 90.00
Kılıç	: 1280
Uçak	: 50 ²²

Genel bir karşılaştırma yapıldığında, her iki kuvvetin insan ve tüfek güçlerinin aşağı yukarı birbirine denk olduğu görülmektedir. Bu denklige, Anadolu'nun tüm imkanlarının bir yıla yakın bir süre son kuruşuna kadar zorlanmasıyla varılabilmektedir. Yunan Ordusu, İngiltere'nin savaş endüstrisine dayandığı için makineli tüfek, top, uçak, taşıt, cephane ve malzeme bakımından çok üstün durumda idi. Ancak Batı Cephesi'ndeki Türk Kuvvetleri'nin silah gücünü Sakarya Muharebesi'nden hemen sonraki durumu ile karşılaştırdığımızda, bir yıla yakın süre içinde, silah gücünde iki katına yakın artış sağlanmış olduğu dikkati çekmektedir. Gerek Yunan Ordusu mevcuduna yakın asker sayısının, Batı Cephesi'nde görevlendirilmiş olması, gerekse Sakarya sonrasına oranla silah gücünün bir misli artırılabilmiş bulunması, Büyük Taarruza hazırlık döneminin başlangıcında varılmak istenilen hedeflere ulaşılmış olduğunu göstermektedir.

22. Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Ankara, 1973, s. 514. Ayrıca bkz. **Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruz**, C. II, Ks. 6, Kit. 1, Ankara, 1994, s. 304.

5. Büyük Taarruz ve Takip Harekatında İki Tarafın Kayıpları

a. Türk Ordusu'nun Kayıpları

Türk Ordusu'nun Batı Cephesi'nde 26 Ağustos-18 Eylül tarihleri arasındaki kayıpları şöyledir ²³:

	Subay	% Oran	Asker	% Oran
Şehit	146	1.7	2379	1.2
Yaralı	378	4.3	9477	4.9
Hastanede yatan	21	0.2	1900	0.9
Tutsak olan	2		55	
Toplam	547		13.829	

b. Yunan Ordusu'nun Kayıpları

Büyük Taarruzun başlangıç tarihinden (26 Ağustos 1922) Batı Anadolu'da tek bir erin bırakılmadığı 18 Eylül 1922'ye kadar verilen Yunan kayıpları şu şekilde idi:

Tutsak Sayısı : 20.000

Ölü sayısı kesinlik kazanmamış olmakla beraber Büyük Taarruz Harekatı'nın başındaki toplam mevcudu ile uğradığı büyük hezimetten sonra geri çekilen kuvvetlerden, Çeşme, Dikili İzmir, Gemlik, Bandırma, Erdek liman ve iskelelerinden Batı Anadolu'ya terk etmek zorunda kalan mevcutları çıkan karşılaştırma sonucunda ölü sayısının tahmini bir hesapla 100.000'in üstünde olduğu anlaşılmaktadır ²⁴.

²³. Atilla Kollu, "Büyük Zafer", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VIII, S. 24, s. 555.

²⁴ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, Takip Harekatı*, C. II, Ks. 6, Kit. 3, Ankara, 1969, s. 5. Ayrıca bkz. A. Kollu, *a.g.m.*, s. 555.

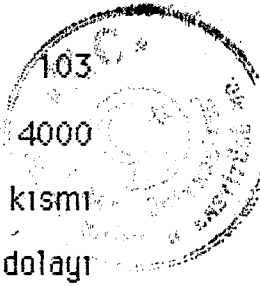
SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri safında Birinci Dünya Harbi'ne girmesi ve harbin sonunda onlarla birlikte yenilmesi, Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918 tarihinde imza edilmesi ile birlikte Türk Tarihi'nde yeni bir dönem başlamıştır. Bu mütareke ile Osmanlı Devleti'nin kaderi belirlenmiş ve Anadolu'da başlayacak olan Milli Mücadele hareketi için zemin hazırlanmıştır.

Mondros Mütarekesi ile birlikte yer yer işgal olayları başlamış, Osmanlı Devleti işgal devletlerince paylaşılmaya başlanmıştır. Bu durum ise Birinci Dünya Harbi esnasında yapılan gizli anlaşmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu mütarekede İtilaf Devletleri'nin uygulamada gösterdikleri haksızlıklara, bir de Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkarma yapmaları eklenince Milli Mücadele fiilen başlamıştır.

Türk Ordusu, Mondros Mütarekesi hükümleriyle hareket kabiliyetinden yoksun bir hale getirilmişti. Silah ve cephanelerin büyük bir kısmı, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul ve civarındaki depolarda toplanmaya başlanmış, bir kısmı da denize atılmıştı. Deniz kuvvetlerine de mütareke hükümlerine göre bütün liman ve gemilere el konulmuştu. Hava Kuvvetleri de adeta boş kadrolar haline getirilmişti. Ulaştırma sektörü açısından da Milli Mücadele öncesinde Anadolu'da hiç de iç açıcı bir durumun olmadığı görülmektedir. Nitekim Misakı Milli sınırları içerisinde kalan 9711 kilometrelik yolun yarısına yakın ıslaha muhtaç durumda, geri kalanı ise harap idi. Kara ulaşımı açısından mevcut karayollarında ulaşımı sağlayacak yeterli sayıda otomobil yoktu. Türk Ordusu'nun elinde 100'den biraz fazla olan otomobil sayısı, Anadolu'yu yağmalamakta olan dış destekli Yunan Ordusu'nda ise 5900 idi.

Aynı zamanda Anadolu'da Osmanlı Devleti'nden kalan yaklaşık 4000 kilometrelik bir demiryolu ağı mevcuttu. Ancak bunlardan büyük bir kısmı işgal altındaki bölgelerde bulunmakta idi. Bütün bu sebeplerden dolayı Anadolu'da ulaşım büyük ölçüde eşek, deve ve kağnılarla sağlanmaktaydı.

Şimdiye kadar belirtilmeye çalışılan hususlardan sonra karşımıza çıkan tablo, Anadolu'da yabancı işgaline karşı bir mücadelenin boşaltılması büyük zorluklar getirmektedir. Ancak Anadolu Türkü belirtilmeye çalışılan bütün olumsuz şartları ve karşısındaki güçlü işgalcileri önemsememiş, milli direniş hareketini başlatarak başarıyla sonuçlandırmıştır.

Düzenli orduda olduğu gibi silah, cephane, personel ve diğer her çeşit ikmal kaynağı olmayan Kuvayı Milliye ikmalinin akıcı bir şekilde ve bir plana göre yürütülmesi mümkün değildi. Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte, istila hareketlerine karşı koymaya çalışan Kuvayı Milliye birliklerinin mevcutları fazla olmadığından, yaşeleri, il, ilçe ve köy halkı tarafından sağlanıyordu. 1919 sonlarına doğru mevcutları artmaya başlayınca, mahalli iase imkanı zorlaştığından Kuvayı Milliye birlikleri bölgedeki tümenlerin iase kuvvesine alınarak beslenmeleri temin edildi. Silah ve cephane ikmali ise, yurt içi depolarından, askeri birlik depolarından, askerlik şube ve daire depolarından, jandarma birlikleri depolarıyla kendilerinin getirdikleri başlıca ikmal kaynağını teşkil etmekteydi. Sağlık hizmetleri konusunda da bazı tedbirler alınmıştı. Kuvayı Milliye ve askeri birliklerde yaralananların tedavileri, Kızılay'ın (Hilali Ahmer) kurmuş olduğu küçük üniteler, birlik revirleri, askeri hastaneler ve memleket hastaneleri tarafından yürütülmekteydi. Yaralıların tahliyesi için henüz cephede bir sıhhiye teşkilatı yoktu. Yaralanan personel, kendi gayreti ve arkadaşlarının yardımıyla en yakın revir veya hastaneye götürülüyordu.

Milli Mücadele'de istifade edilen ekonomik kaynaklardan birisi de Düğünü Umumiye gelirleri idi. O yıllarda Anadolu'nun vergi gelirlerinden

yardıma yakınına toplamakta olan bu idareye, T.B.M.M. Hükümeti baş vurarak harp bitene kadar sonradan ödenmek şartıyla vergi gelirlerini T.B.M.M. Hükümeti adına toplanmasını temin etmiştir. T.B.M.M. Hükümeti'nin Milli Mücadele'yi finanse edebilmek için kaynak bulma yolunda başvurduğu bir diğer yol da Reji İdaresi'nin gelirlerine el koymak olmuştur. Ancak bu gelirlerle de uzun süreli bir mücadeleyi finanse edebilmek mümkün değildi. Bu açıdan müracaat edilen bir diğer uygulama da 28 Temmuz 1920 tarihinde ithalattan alınan gümrük vergilerinin artırılmasıdır. 15 Nisan 1921 tarih ve 217 sayılı kanunla sigara kağıdı, kibrit, şeker, çay, kahve ve petrolden alınan tüketim vergisi, konsolosluk harçları vs. artırılmaktadır. Ayrıca para cezaları da 5 katına çıkarılmıştır. Tekalif-i Milliye Emirleri Ordumuzun, her türlü imkanlara sahip, asker sayısı, silah ve mühimmat açısından kıyaslanamayacak ölçüde üstün ve İngiltere tarafından açıkça desteklenen düşman karşısında ne denli güç koşullar altında savaştığının açık göstergeleridir.

Tekalif-i Milliye Emirleri başarı ile uygulanmış, halktan toplanan ordu ihtiyacı mallar, yükümlü ulaşım kollarıyla cepheye ulaştırılmıştır.

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında katkısı bulunan faaliyetlerden biri de Türk Ordusu'ndan alınarak çeşitli depolara aktarılan silahların T.B.,M.M.'ne bağlı olan Müdafa-i Milliye İstihbarat Grubu, Felah-ı Vatan, Güneş Örgütü ve Karakol Cemiyeti gibi örgütler tarafından bu depolar basılarak Anadolu'ya aktarılan silah ve cephanelerdir. Milli Mücadele'nin yalnızca Anadolu'dan sağlanan maddi imkanlar ile başarıya ulaşmasının zor olduğu bu bakımdan mümkün olduğu kadar dış yardımlara da başvurulduğu bilinmektedir. Bu yardımlar arasında Rusya'dan temin edilen silah, cephane, gaz maskesi, 11.000.000 (onbir milyon) Rus altın Rublesi ile 100.000 Türk lirası değerinde külçe altın, Hint müslümanlarından yaklaşık olarak 130.000 İngiliz Sterlin'i (600.000 TL), Fransa ile imzalanan Ankara İtilafnamesi'nden sonra, 10 adet Hangar, yedek

uçak motorları, telsiz istasyonları, uçak (10 adet), kamyonet, çeşitli çapta silah ve cephane temin edilmiş, İtalya'dan da 20 adet uçak, silah, cephane vs. temin edilmiştir.

Sakarya Zaferi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, 14 Eylül 1921'de "Genel Seferberlik" ilan ederek ordunun askeri gücünün artırılması yoluna gitmiştir. Sakarya Savaşı'na katılan asker sayısı 100.000 kişi iken, bu sayı Büyük Taarruz öncesi 580.000'e ulaşmış, bu sayının 380.000'i Batı Cephesi'nde görevlendirilmiştir. Büyük Taarruz öncesi birliklerin elinde 340 top, 882 makinalı tüfek, 21000 hafif makineli tüfek ve 100.325 piyade tüfeği mevcuttu.

Genel bir karşılaştırma yapıldığında her iki kuvvetin (Türk-Yunan) aşağı yukarı birbirinden denk olduğu görülmektedir. Bu denklığe Anadolu'nun tüm imkanları son kuruşuna kadar zorlanarak varılabilmektedir. Yunan Ordusu, İngiltere'nin savaş endüstrisine dayandığı için makineli tüfek, top, uçak, taşıt, cephane ve malzeme bakımından çok üstün durumda idi. Ancak Yunan Ordusu mevcuduna yakın asker sayısının Batı Cephesi'nde görevlendirilmiş olması Sakarya Savaşı'na oranla silah gücünün bir misli artırılabilmiş bulunması, Büyük Taarruz'a hazırlık döneminin başlangıcında varılmak istenilen hedeflere ulaşılmış olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak basmasıyla başlayan Milli Mücadele ve 30 Ağustos 1922'de yapılan Büyük Taarruzla noktalanmıştır. Kazanılan zaferler sonrasında 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi'ni takiben 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Andlaşması ile Türk Milleti tam anlamıyla bağımsızlığına kavuşmuştur.

Mondros Mütarekesi ile Mudanya Mütarekesi, Sevr Anlaşması ile Lozan Anlaşması karşılaştırıldığında Türk milletinin her türlü yokluk ve sıkıntı içinde verdiği mücadele ile elde ettiği sonuçta başarısının daha da net olarak görülmesi mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi

II. KİTAPLAR

Ahmad, Faroz; **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, 3. Baskı, İstanbul, 1986.

Akyüz, Yahya; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoğu**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988.

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987.

Atakan, Rauf; **Büyük Taarruz**, 70. Yıl Armağanı, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Atatürk, Mustafa Kemal; **Nutuk**, C. I, 14. Baskı, M.E.B. Basımevi, İstanbul, 1982.

Aydın, Mesut; **Milli Mücadele Döneminde T.B.M.M. Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul, 1992.

Bagur, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C. 3, K. 2, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991.

Belen, Fahri; **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1983.

Cemal Paşa; **Hatıralar**, Selek Yayınları, İstanbul, 1959.

Doğanay, Rahmi; **Milli Mücadelede İtilaf Devletlerinin Karadeniz'deki Faaliyetleri (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992,

Duru, Cihan - Turan, Kemal - Öngöçlü, Abdurrahman; **Atatürk Dönemi**

Maliye Politikası, Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve

Ekonomik Sorunlar, C. I, Kit. 1, Ankara, 1982.

Evans, Laurence; **Türkiye'nin Paylaşılması (1919-1924)**, (Çev. Tefik

Alanay), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

Fromkin, David; **Barışa Son Veren Barış** (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah

Kitapları, İstanbul, 1993.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve

Büyük Taarruz, C. II, Ks. 6. Kit. 1, Genelkurmay Başkanlığı

Yayını, Ankara, 1967.

_____; **Batı Cephesi, C. II, Ks. 1, II. Baskı, Genelkurmay**

Başkanlığı Yayını, Ankara, 1994.

_____; **Batı Cephesi, Büyük Taarruz, C. II, Ks. 6. Kit. 2,**

Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 1995.

_____; **Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük**

Taarruz, C. II, Ks. 6. Kit. 1, Genelkurmay Başkanlığı Yayını,

Ankara, 1994.

_____; **Batı Cephesi, C. II, Ks. 3. Kit. 1, Genelkurmay**

Başkanlığı Yayını, Ankara, 1994.

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem; **Atatürk ve Türkiye'nin Dış politikası**

(1919-1938), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1990

Görgülü, İsmet; **Büyük Taarruz, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.**

Jaeschke, Gotthard; **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim**

1918-11 Ekim 1922), 2. Baskı, T.T.K. Basımevi, Ankara,

1989.

Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi, C. VIII, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1983.**

Kinross, Lord; **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu, Sander Yayınları,**

Beşinci Baskı, İstanbul 1973.

Kurat, Akdes Nimet; **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Kutay, Cemal; **Türk İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, C. 18, İstanbul, 1988.

Meray, Süha L.; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması ile İlgili Belgeler)**, A.Ü.S.B.F., Yayınları, Ankara, 1977.

Mısıroğlu, Kadir; **Lozan Zafer mi? Hezimet mi?**, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1971.

Müderrişoğlu, Alptekin; **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973.

Olca, Osman; **Sevr Anlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1981.

Özalp, Kazım; **Milli Mücadele**, C. 1-2, 3. Baskı, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1988.

Sander, Orat; **Siyasi Tarih (İlk Çağ'dan 1918'e)**, 2. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 1992.

Selek, Sabahattin; **Anadolu İhtilâli**, C. 1, Anadolu Yayınevi, İstanbul, 1987.

Songel, Salahi R.; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. 1-2, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1987.

Soysal, İsmail; **Türkiye'nin Siyasi Anlaşmaları (1920-1945)**, C. 1, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1983.

Şimşir, Bilal N.; **Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Tansu, S. Nazif; **İki Devrin Perde Arkası** (Anlatan : Hüsamettin Ertürk), 3. Baskı, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1969.

- Türkçeldi, Ali Fuat; **Görüp İşittiklerim**, 3. Baskı, T.K.K. Basımevi, Ankara, 1984.
- Vardar, Galip, **İttihat ve Terakki İçinde Dönenler** (Hazırlayan : Samih Nazif Tansu), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1960.
- Valazan, Talat; **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi**, C.1, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Yavuz, Ünsal; **Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1990.
- Yıldırım, İsmail; **Cumhuriyet Döneminde Demiryollarımızdaki Gelişmeler (1923-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

III. MAKALELER

- Ada, Serhan; "Kurtuluş Savaşında Diplomasi ve Askeri Yardım", **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları**, Ankara, 1985, s. 338.
- Atakan, Rauf; "Türk İstiklal Harbinde İdari Faaliyetler ve Lojistik", **Askeri Tarih Bülteni**, Genelkurmay Askeri ve Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl 13, S. 25, Ağustos 1988, s. 93-117.
- İlhan, Suat; "Harp Yönetimi ve Atatürk", **Türk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 1992, s. 20-25.

- Khan Ali Asghar, "Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Mali Yardımı (1919-1923)", (Çev. Ahmet Özgiray), **Tarih İncelemeleri Dergisi VIII**, Ege Üniversitesi Basımevi Dergisi, İzmir, 1992, s. 203-217.
- Kollu, Atilla; "Büyük Zafer", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Ankara, Temmuz 1992, s. 495-560.
- Maliye Bakanlığı; "Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1920-1923)", Ankara, Aralık 1994, s. 46-53.
- Şimşir, Bilal N.; "İlk Hedefe Doğru", **Türk Kültürü Dergisi**, S. 166, Ankara, 1976, s. 6-17.
- Tızlak, Fahrettin; "Milli Mücadenin Sosyal, Ekonomik ve Askeri Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 96, İstanbul, Aralık 1994, s. 49-59.
- Yalçın, Semih; "30 Ağustos Zaferinin Askeri, Mali ve Ekonomik Kaynakları", **Türk Yurdu**, S. 96, Ankara, Ağustos 1985, s. 32-36.
- Yaman, Ahmet Emin; "Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, **Atatürk Yolu**, Yıl 6, C. 3, S. 12, Ankara, Kasım 1993, s. 416-429.

EKLER

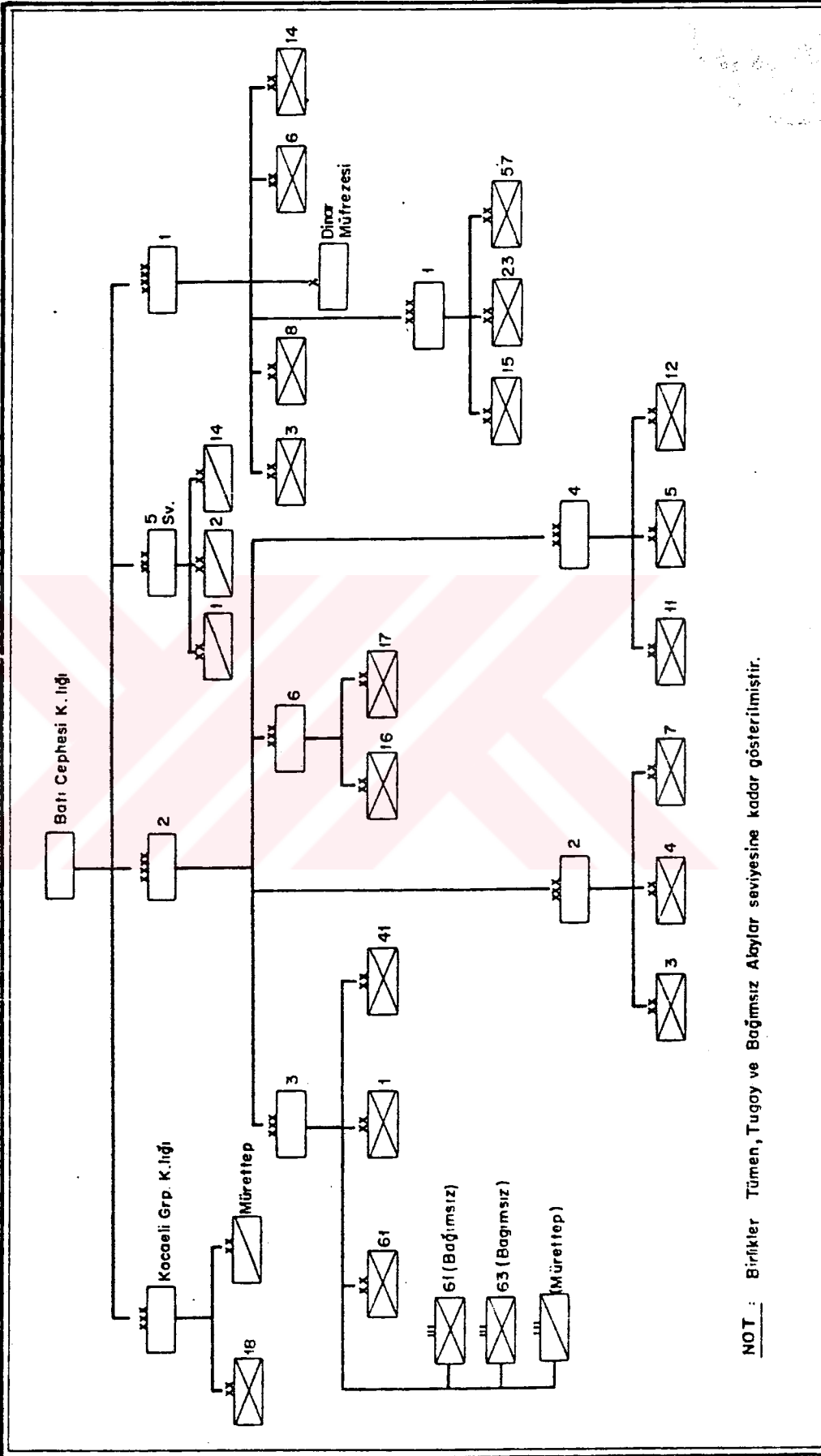
111

Batı Cephesi Komutanlığının Kuruluşu (Temmuz 1922)

Gnkr.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Kuruluş : 9

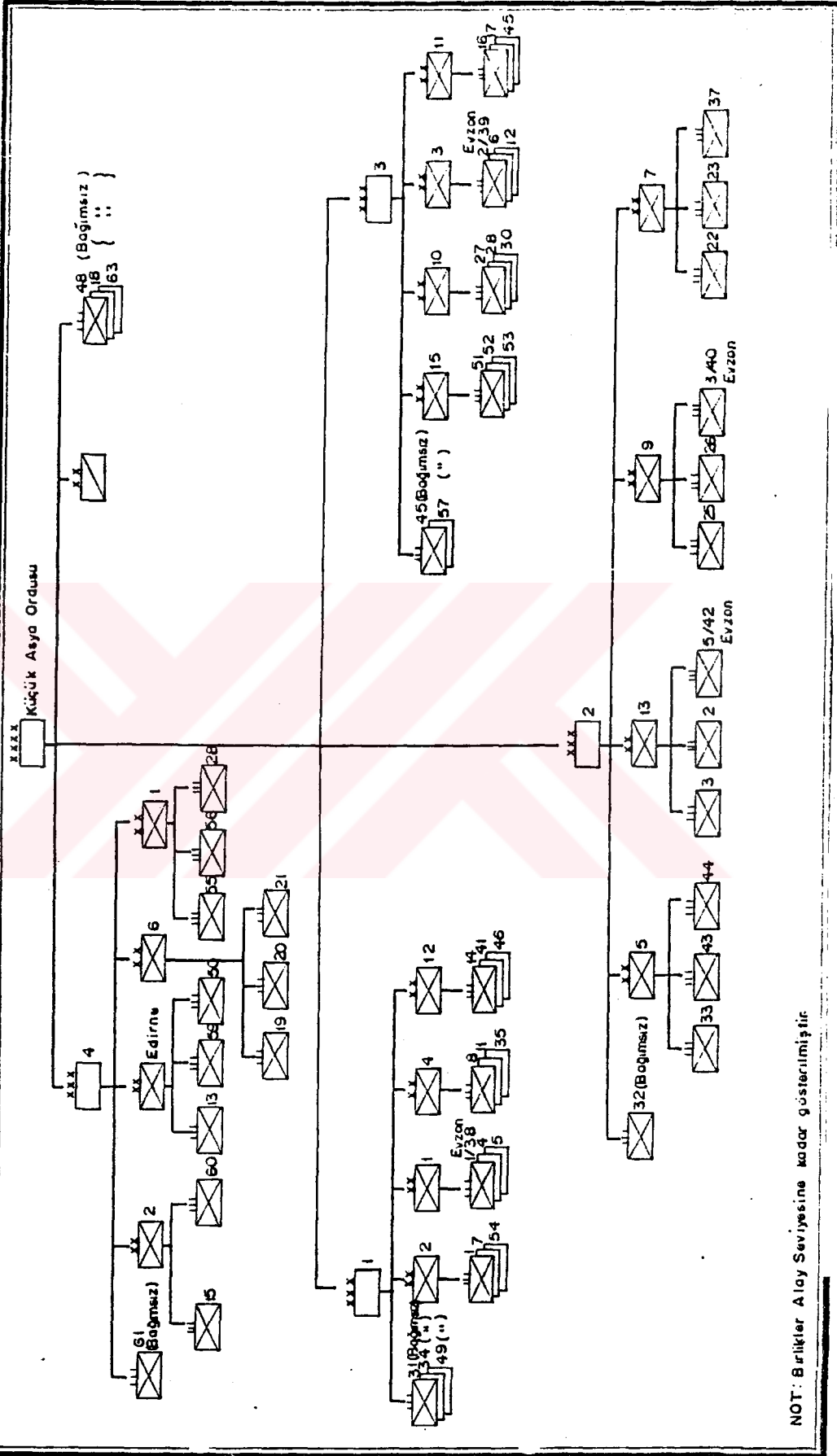

NOT : Birlikler Tümen, Tugay ve Bağımsız Alaylar seviyesine kadar gösterilmiştir.

Yunan Resmi Kaynaklarına Göre Küçük Asya Ordusu Kuruluşu
(Temmuz 1992)

Gnkr.
AsTve Sır E Bak.

Kuruluş 90

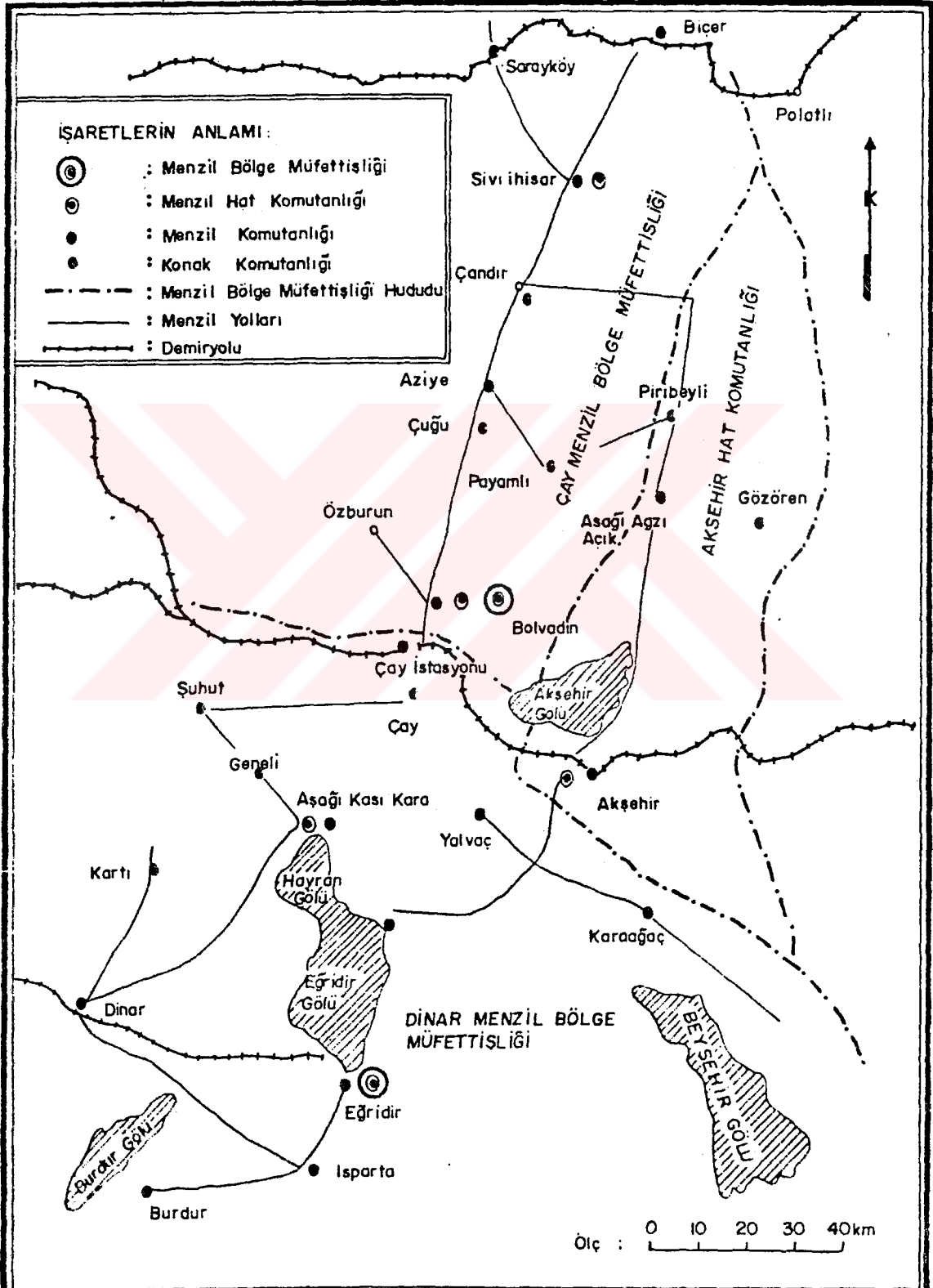
NOT: Birlikler Alay Seviyesine kadar gösterilmiştir.

Ek 2 Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz,
C. II, ks. 6, Kıt. 1, Genelkurmay Başkanlığı Yayın, Ankara, 1994, s. 438

Batı Cephesinin Menzil Konuş Durumu
(Nisan 1922)

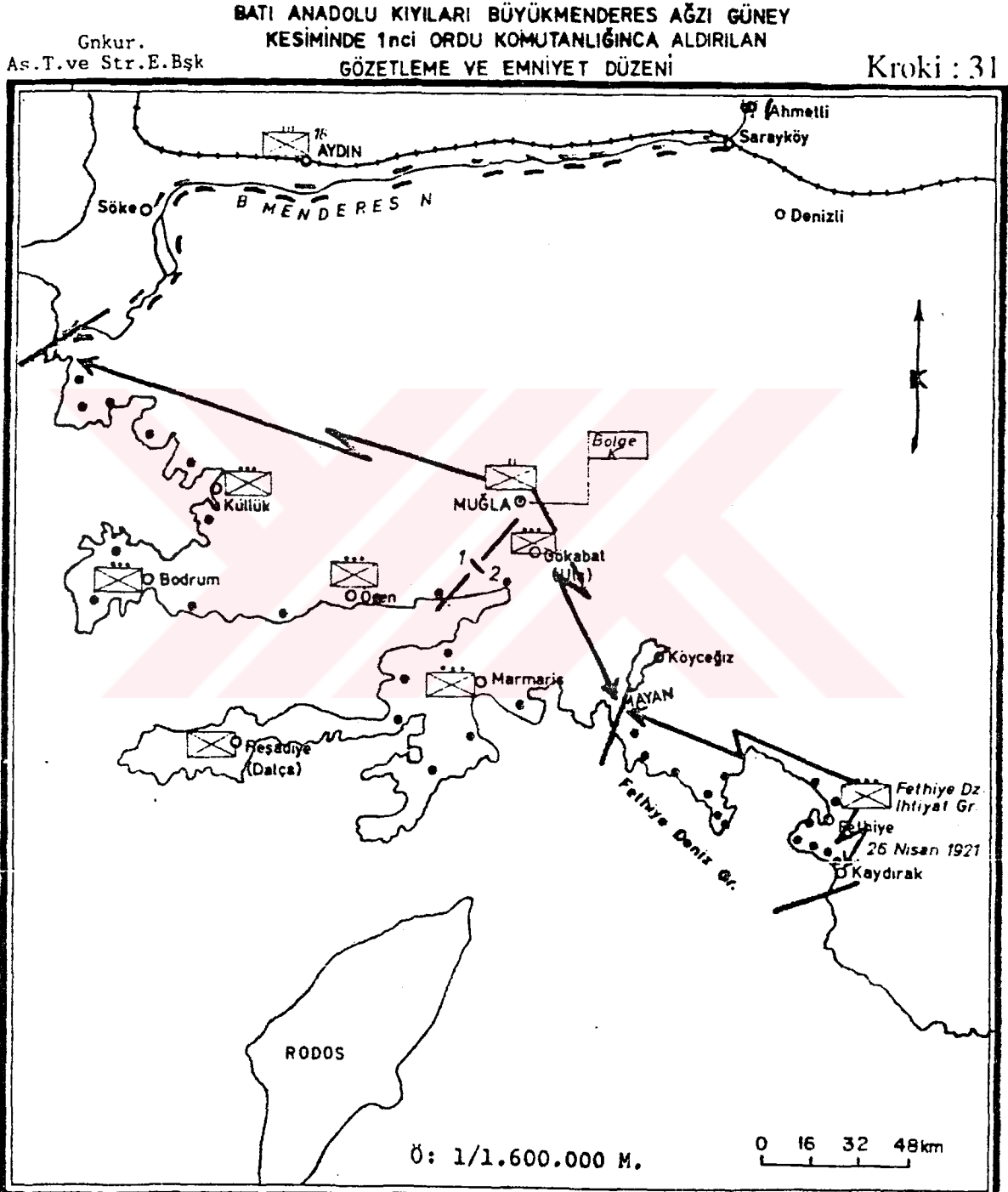
Gnkr
As. T. ve Str. E. Bşk

Kroki 38

Ek 5. Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz,

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ek 4. Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz,

C. II, ks. 6, Kit. 1, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 1994, s. 475